

Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus (teabevahetus Euroopa Liidu liikmesriikide vahel ja Europoliga) eelnou seletuskiri

1. Sissejuhatus

1.1. Sisukokkuvõte

Kavandatava eelnõuga võetakse üle Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiiv 2023/977, mis käsitleb liikmesriikide õiguskaitseasutuste vahelist teabevahetust ja millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu raamotsus 2006/960/JSK (edaspidi *Rootsi direktiiv*)¹.

Rootsi direktiivi nõuete Eesti õigusesse üle võtmiseks muudetakse [kriminaalmenetluse seadustikku](#) (edaspidi *KrMS*), [kriminaalmenetluse seadustiku rakendamise seadust](#) (edaspidi *KrMSRS*) ning [politsei ja piirivalve seadust](#) (edaspidi *PPVS*). Eelnõu kohaselt muudetakse ka kahte PPVS-i muutmise seadust, mis on vastu võetud ja Riigi Teatajas avaldatud, kuid jõustuvad EL-i õigusest tulenevalt tulevikus. Kõnesolevad muudatused on tehnilist laadi ja puudutavad üksnes PPVS-i sätete järjekorda.

Rootsi direktiivi kohaselt peavad Euroopa Liidu (edaspidi *EL*) liikmesriikide infovahetuse ühtsed kontaktpunktid töötama ööpäev ringi.² Kõigi EL-i liikmesriikide ühtsetele kontaktpunktile nähakse ette ühesugused reeglid, ülesanded ja aeg, mille jooksul tuleb teise liikmesriigi teabetaotlusele vastata. Samuti peavad liikmesriigid tagama infovahetuse toimumise üksnes selleks ette nähtud Euroopa Liidu Õiguskaitsekoostöö Ameti³ (edaspidi *Europol*) hallatava turvalise teabevahetusvõrgu⁴ (edaspidi *SIENA*) kaudu. Uudsenä nähakse ette, et SIENA kaudu vahetatav teave peab jõudma ka Europolini, kes saab seda kasutada oma analüüside koostamisel.

Seoses EL-i ja Schengeni viisaruumi laienemisega, eeskätt isikute vaba liikumise ala suurenemise ja riikidevaheliste piirikontrollide kaotamisega, on kuritegevus muutunud aina rohkem piirideüleseks. Selleks, et EL suudaks enda kodanikele tagada [EL-i toimimise lepingu](#) V jaotises nimetatud vabadusel, turvalisusel ja õigusel põhineva ala, on oluline liikmesriikide õiguskaitseasutuste⁵ vaheline tihe koostöö, mille üheks põhiliseks vormiks on teabevahetus, mis võimaldab ohtusid tõhusalt tuvastada ja nendele kiirelt reageerida. Senine praktika näitab, et EL-i liikmesriigid ei suuda üksi tegutsedes tagada piisavat teabevahetust asjaomaste õiguskaitseasutuste vahel ja Europoliga. Ehkki on hulk riiklikke ja piirkondlikke meetmeid, näiteks kahe- ja mitmepoolseid lepinguid EL-i liikmesriikide vahel, ei ole suudetud tagada teabe kättesaadavuse ja samaväärse juurdepääsu põhimõtte täielikku rakendamist. Samuti ei ole EL-i liikmesriigid riiklike kavade alusel tegutsedes, suutnud lahti saada praegustest erinevustest ühtsete kontaktpunktide vahel, mis takistavad teabe tõhusat ja tulemuslikku piiriülest

¹ [ELT L 134](#), 22.5.2023, lk 1–24.

² Ühtne kontaktpunkt on riiklik teabekeskus, mis tegeleb teabe vastuvõtmise, töötlemise ja teistele riikidele saatmisega. See koondab samasse haldusstruktuuri kõik peamised rahvusvahelised ja liidu õiguskaitsealase teabe vahetamise kanalid (Interpol, Europol ja SIRENE).

³ Europoli tegevustest saab ülevaate Europoli veebilehel: <https://www.europol.europa.eu/about-europol-et>.

⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/794, 11. mai 2016, mis käsitleb Euroopa Liidu Õiguskaitsekoostöö Ametit (Europol) ning millega asendatakse ja tunnistatakse kehtetuks nõukogu otsused 2009/371/JSK, 2009/934/JSK, 2009/935/JSK, 2009/936/JSK ja 2009/968/JSK ([ELT L 135](#), 24.5.2016, lk 53–114).

⁵ Terminit *õiguskaitseasutus* kasutatakse eelnõu järgi KrMS-is viidates teise EL-i liikmesriigi vastavale asutusele. Üksnes Eesti vastava asutuse puhul kasutatakse läbivalt terminit *uurimisasutus*.

vahetamist. Ühtseid reegleid ja juhiseid omamata ei ole EL-i liikmesriigid võimalised ka tagama samal tasemel teadmisi ega suutlikkust asjaomaste andmebaaside ja sidekanalite kasutamisel. Selleks, et tõhusamalt ühises inforuumis tegutseda, kehtestati teabevahetust käsitlevad ühiseeskirjad EL-i tasandil.

Eelnõuga kavandatavad muudatused omavad positiivset mõju siseturvalisusele. Eesmärkide realiseerumisel tiheneb koostöö naaberriikide õiguskaitseasutustega, avanevad uued võimalused koostööks ning täienevad meetmed võitluseks kuritegevusega. Kui politseiametnikele antakse digitaalseid vahendeid juurde, mis avaldavad otsest ja vahetut kasu operatiivtasandile, suureneb siseturvalisuse pakkumine.

KrMS-i muudatustega:

- sätestatakse ühtsele kontaktpunktile ja uurimisasutusele kohustus vahetada rasket kuritegevust puudutavat kriminaalteavet teiste EL-i liikmesriikide õiguskaitseasutuste ja Europoliga selleks, et tagada EL-i liikmesriikidel olemasoleva teabe jõudmine osapoolteni, keda see teave puudutab või kellel võib sellest kuritegude ennetamisel, avastamisel, tõkestamisel või uurimisel kasu olla;
- koondatakse kogu EL-i liikmesriikidevaheline kriminaalteabevahetus EL-i ühtsesse turvalisse sidekanalisse SIENA;
- tugevdatakse ühtse kontaktpunkti rolli rahvusvahelise kriminaalteabe vahetuse koordineerijana selleks, et tagada teabevahetuse nõuetekohasus, sujuvus, kiirus ja korralduse selgus. Sellega seoses sätestatakse uurimisasutusele kohustus edastada teabevahetuse koopia alati ka ühtsele kontaktpunktile;
- seatakse selged ja proportsionaalsed tähtajad liikmesriikidevahelisele teabevahetusele, mis võtavad arvesse taotluse kiireloomulisust ja uurimisasutuse juurdepääsu teabele.

PPVS-i muudatustega:

- nähakse ette teabe vahetamise ühtse kontaktpunkti ülesanded;
- pannakse ühtsele kontaktpunktile kohustus koguda teabevahetuse kohta detailset statistikat ja edastada see kord aastas Euroopa Komisjonile selleks, et oleks võimalik järgida Rootsi direktiivist tulenevate nõuete järgimist aga ka tõhustada protsesse ning likvideerida praktikas tõusetuda võivaid probleemkohti;
- nähakse ette teabevahetuse ja selle kohta kogutavate andmete automatiseerimine ja juhtumite haldamine elektroonilises süsteemis.

KrMSRS-i täiendatakse sättega, kus nähakse uurimisasutustele ette erisus SIENA kasutamise osas kuni 2027. aasta 12. juunini. Kõik uurimisasutused ei ole praegu SIENA-ga ühendatud, mistõttu võib olla vaja teha nii tehnilisi ettevalmistusi kui ka vajadusel sõlmida andmevahetuslepingud. Selleks on vaja näha ette pikem tähtaeg võrreldes KRMS-is sätestatava SIENA kasutamisega alates 2024. aasta 12. detsembrist.

Eelnõuga kavandatavad **muudatused jõustuvad Rootsi direktiivi ülevõtmistähtajast tulenevalt 12. detsembril 2024. aastal.**

1.2. Eelnõu ettevalmistaja

Eelnõu ja seletuskirja on koostanud Siseministeeriumi nõunik Ott Aarma (ott.aarma@siseministeerium.ee) ja õigusnõunik Marju Aibast (marju.aibast@siseministeerium.ee) koostöös Politsei- ja Piirivalveameti esindajatega. Eelnõu ja seletuskirja juriidilist kvaliteeti on kontrollinud Marju Aibast.

Eelnõu ja seletuskiri toimetatakse keeleliselt pärast eelnõu kooskõlastamist eelnõude infosüsteemis.

1.3. Märkused

Eelnõuga võetakse üle Rootsi direktiiv. Eelnõu ei ole seotud Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammiga.

Eelnõu on kooskõlas „Siseturvalisuse arengukava 2020–2030“⁶ meetme „Kindel sisejulgeolek“ eesmärkidega, mille kohaselt on Eesti sisejulgeolekut ohustavad tegurid hästi teadvustatud ja maandatud mitmesuguste riigisiseste tegevuste ja rahvusvahelise koostöö kaudu.

Eelnõuga kavandatud muudatused aitavad saavutada „Kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030“⁷ kirjeldatud eesmärki, keskenduda ühiskonnale kõige enam kahju tekitavate õigusrikkumiste ära hoidmisele, eelkõige küber-, majandus-, korruptsiooni-, narko-, inimkaubanduse ja vägivalda ennetamisele ning organiseeritud kuritegevuse tõkestamisele. Samuti toetavad need samas dokumendis kirjeldatud eesmärki teha rahvusvahelist koostööd ning kasutada tehnoloogiat õigusrikkumiste prognoosimisel, ära hoidmisel ja avastamisel ning ekspertiiside läbiviimisel. Ka peavad seisukohad silmas Nõukogu järeldusi, millega on määratud kindlaks EL-i prioriteedid võitluseks raske ja organiseeritud kuritegevusega Euroopa multidistsiplinaarse kuritegelike ohtude vastu võitlemise platvormi (edaspidi *EMPACT*)⁸ raames aastateks 2022–2025.⁹

Ühtlasi toetavad kavandatavad muudatused 2021. aastal valminud Justiitsministeeriumi ja Siseministeeriumi valitsemisalas süüteomenetluse digitaliseerimise ühise tegevuskava elluviimist. Ka selles on piiriülene andmevahetus toodud välja ühe koostöö kitsaskohana.¹⁰ Samuti on eelnõuga kavandatavad muudatused kooskõlas „Eesti Euroopa Liidu poliitika prioriteedid 2022–2023“ raamdokumendiga¹¹, mille järgi EL-i politseikoostöö seadustik peab lihtsustama piiriülest politseikoostööd.

Eelnõu ettevalmistamiseks moodustas Siseministeerium töörühma, kuhu lisaks Siseministeeriumi valitsemisala asutuste esindajatele kuulusid esindajad Justiitsministeeriumi, Kaitsemministeeriumi, Kliimaministeeriumi ja Rahandusministeeriumi valitsemisala asutustest (uurimisasutustest). Eelnõu esitati töörühma liikmetele tutvumiseks ja tagasiside andmiseks 2024. aasta juunis. Esitatud tagasisidet on võetud arvesse eelnõu lõpliku versiooni koostamisel.

Eelnõu kohaselt muudetakse:

- KrMS-i 1. novembril 2024. a jõustuvat redaktsiooni avaldamismärkega RT I, 21.06.2024, 35;
- KrMSRS-i 1. juulil 2018. a redaktsiooni avaldamismärkega RT I, 05.12.2017, 9;
- PPVS-i 1. jaanuari 2024. a redaktsiooni avaldamismärkega RT I, 06.07.2023, 65;
- Politsei ja piirivalve seaduse muutmise ning sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse 30. septembri 2022. a redaktsiooni avaldamismärkega [RT I, 20.09.2022, 1](#);

⁶Vt. lähemalt: <https://www.siseministeerium.ee/stak2030>

⁷Vt. lähemalt: <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/kriminaalpoliitika-pohialused>

⁸ Vt. EMPACT-i tegevuste kohta lähemalt: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-statistics/empact>

⁹Vt. lähemalt: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8665-2021-INIT/et/pdf>

¹⁰Vt. lähemalt: <https://www.just.ee/uudised/suuteomenetlus-muutub-digitaalseks-ning-asjatut-burokraatiavaltivaks>

¹¹Vt lähemalt: <https://riigikantselei.ee/el-poliitika-julgeolek-ja-riigikaitse/eesti-euroopa-liidu-poliitika/el-poliitika>

- Politsei ja piirivalve seaduse muutmise ning sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse 21. märtsi 2023. a redaktsiooni avaldamismärkega [RT I, 11.03.2023, 4.](#)

Enne eelnõu koostamist väljatöötamiskavatsust ei koostatud, sest eelnõu käsitleb Euroopa Liidu õiguse rakendamist ja eelnõu aluseks oleva Euroopa Liidu õigusakti eelnõu menetlemisel on sisuliselt lähtutud Vabariigi Valitsuse 22. detsembri 2011. aasta määruse nr 180 „[Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri](#)“ (edaspidi *HÕNTE*) § 1 lõikes 1 sätestatud nõuetest¹² ning seaduseelnõu seadusena rakendamisega ei kaasne olulist õiguslikku muudatust või muud olulist mõju (*HÕNTE* § 1 lõige 2 punktid 2 ja 5).

Eelnõu vastuvõtmiseks on vaja [Eesti Vabariigi põhiseaduse](#) (edaspidi *PS*) § 104 lõike 2 punkti 14 kohaselt **Riigikogu koosseisu häälteenamust**, sest muudetakse KrMS-i.

2. Seaduse eesmärk

2.1. Kehtiv õigus ja hetkeolukord

EL-i liikmesriikide vahelist teabevahetust, mille eesmärk on tõkestada ja avastada süütegusid, reguleeritakse 19. juunil 1990. aastal vastu võetud konventsiooniga, millega rakendatakse 14. juuni 1985. aasta Schengeni lepingut¹³, eelkõige selle artiklitega 39 ja 46. Nõukogu raamotsusega 2006/960/JSK¹⁴ asendati need sätted osaliselt ja kehtestati uued normid teabe ja jälitusteabe vahetamiseks pädevate õiguskaitseasutuste vahel. Need EL-i õigusaktidest tulenevad regulatsioonid võeti Eesti õigusesse esmakordselt üle 1. juulil 2014. aastal jõustunud kriminaalmenetluse seadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadusega¹⁵.

Teabe ja jälitustoiminguga kogutud teabe vahetamine EL-i liikmesriikide vahel on sätestatud KrMS-i 19. peatüki 8. jao 9. jaotises. Kuna Rootsi direktiiv puudutab raskete kuritegude kohtueelset menetlemist kõikide uurimisasutuste poolt, on kavas direktiivist tulenevad reeglid sätestada ka edaspidi KrMS-is selleks, et kõikidele KrMS-i § 31 lõikes 1 nimetatud uurimisasutustele oleks üheselt selged neile direktiivist tulenevad kohustused.

2.2. Eelnõu eesmärk ja kavandatud lahendus

Õiguskaitsealase koostöö kaks põhiharu on teabevahetus ja piiriülene operatiivkoostöö. Rootsi direktiiv on osa politseikoostöö seadustiku paketist¹⁶, kuhu lisaks Rootsi direktiivile kuuluvad 2022. aastal vastu võetud politsei operatiivkoostöö soovitus¹⁷ ja määrus¹⁸, millega täiendatakse

¹² Euroopa Komisjoni ettepanek: EUROOPA PARLAMENDI JA NÕUKOGU DIREKTIIV, millega muudetakse nõukogu direktiivi 91/477/EMÜ relvade omandamise ja valduse kontrolli kohta, p 3. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015PC0750&from=EN>

¹³ Konventsioon, millega rakendatakse 14. juuni 1985. aasta Schengeni lepingut Beneluxi Majandusliidu riikide, Saksamaa Liitvabariigi ja Prantsuse Vabariigi valitsuste vahel nende ühispiiridel kontrolli järkjärgulise kaotamise kohta ([EÜT L 239, 22.9.2000, lk 19](#)).

¹⁴ Nõukogu 18. detsembri 2006. aasta raamotsus 2006/960/JHA Euroopa Liidu liikmesriikide õiguskaitseasutuste vahelise teabe ja jälitusteabe vahetamise lihtsustamise kohta ([ELT L 386, 29.12.2006, lk 89](#)).

¹⁵ [Kriminaalmenetluse seadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus](#) (RT I, 21.06.2014, 11).

¹⁶ Vt lähemalt https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/et/ip_21_6645

¹⁷ Nõukogu 9. juuni 2022. aasta soovitus (EL) 2022/915 õiguskaitsealase operatiivkoostöö kohta ([ELT L 158, 13.6.2022, lk 53](#)).

¹⁸ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2024/982, milles käsitletakse politseikoostöö raames toimuvat automatiseeritud andmete otsingut ja vahetust ning millega muudetakse nõukogu otsuseid 2008/615/JSK ja

politseikoostöös kasutatava automatiseeritud andmevahetusmehhanismi (edaspidi *Prüm II*) kasutusvõimalusi ning mille eesmärk on tugevdada nõukogu otsuse 2008/615/JSK, piiriülese koostöö tõhustamise kohta, eelkõige seoses terrorismi- ja piiriülese kuritegevuse vastase võitlusega (edaspidi *Prüm-i otsus*)¹⁹ kohase teabevahetuse tehnilist ülesehitust, hõlmata sellega rohkem andmekategooriaid ning ühtlustada ja kiirendada päringutabamuse järgset teabevahetust.

EL-i sisepiirikontrollita alal (edaspidi *Schengeni ala*²⁰) on suurim vaba reisimise piirkond kogu maailmas. See võimaldab enam kui 420 miljoni inimese vaba liikumist ning takistuse kauba- ja teenusevoogusid. Inimeste suurema liikuvusega kaasnevad paratamatult ka väljakutsed, eeskätt just turvalisuse osas, sest vaba liikumise õigust kasutavad oskuslikult ära ka kurjategijad.

EL-i raske ja organiseeritud kuritegevuse põhjustatud ohtude 2021. aasta hinnangu²¹ (edaspidi *SOCTA*) kohaselt iseloomustab organiseeritud kuritegevust võrgustike keskkond, kus kurjategijatevaheline koostöö on kiiresti muutuv, süstemaatiline ja tulu saamisele orienteeritud. Peaaegu 70 % kuritegelikest võrgustikest tegutseb enam kui kolmes liikmesriigis. Ligikaudu 65 % EL-i liikmesriikides tegutsevatest kuritegelikest võrgustikest koosneb mitme riigi kodanikest. Üle 80% teatatud kuritegelikest võrgustikest on seotud peamiste piiriüleste kuritegudega, mis hõlmavad uimastikaubandust, varavastast kuritegevust, inimkaubandust ja rändajate ebaseaduslikku üle piiri toimetamist²².

EL-i julgeolekuliidu strateegias²³ on sedastatud, et EL-il tuleb vastakuti seista pidevalt muutuvate ja üha keerukamate julgeolekuohtudega. Kuritegevusmaastiku kiire muutumise ja inimeste liikuvuse tõttu on õiguskaitseasutuste piiriülene koostöö EL-is ja Schengeni alal ülioluline, et võidelda kuritegevuse vastu ning võimaldada EL-i kodanikel ja seaduslikult EL-is viibivatel kolmandate riikide kodanikel kasutada turvaliselt oma vaba liikumise õigust. Selleks tuleb jätkuvalt edendada õiguskaitseasutuste suutlikkust vahetada tõhusalt ja tulemuslikult teavet teiste liikmesriikide õiguskaitseasutustega. Rootsi direktiivi eesmärk ongi tagada piisav ja kiire teabevahetus pädevate õiguskaitseasutuste vahel ja Europoliga, toetades seeläbi liikmesriike võitluses raske ja organiseeritud kuritegevuse vastu.

Rootsi direktiivi üks alameesmärk on käsitleda EL-i õiguskaitseasutuste vahelise teabevahetuse korralduslikke ja menetluslikke aspekte, eesmärgiga tagada tõhus ja tulemuslik teabevahetus, millega kaitstakse täielikult toimivat ja vastupidavat Schengeni ala. Selleks kehtestatakse pädevate õiguskaitseasutuste vahelise piisava ja kiire teabevahetuse ühtlustatud normid kuritegude tõkestamiseks, avastamiseks või menetlemiseks.

2008/616/JSK ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruseid (EL) 2018/1726, (EL) 2019/817 ja (EL) 2019/818 (Prüm II määrus) ([ELT L 2024/982, 5.4.2024](#))

¹⁹ Nõukogu otsus 2008/615/JSK, 23. juuni 2008, piiriülese koostöö tõhustamise kohta, eelkõige seoses terrorismi- ja piiriülese kuritegevuse vastase võitlusega ([ELT L 210, 6.8.2008, lk 1–11](#)).

²⁰ Schengeni ala koosneb 26 Euroopa riigist: Austria, Belgia, Eesti, Hispaania, Island, Itaalia, Kreeka, Leedu, Liechtenstein, Luksemburg, Läti, Madalmaad, Malta, Norra, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Rootsi, Saksamaa, Slovakkia, Sloveenia, Soome, Šveits, Taani, Tšehhi Vabariik ja Ungari.

²¹ Vt lähemalt: <https://www.europol.europa.eu/publication-events/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment-socta-2021>

²² Europol (2021), European Union serious and organised crime threat assessment, a corrupting influence: the infiltration and undermining of Europe's economy and society by organised crime, Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, Luxembourg.

²³ Vt lähemalt <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0605&from=ET>

Rootsi direktiivi teine alameesmärk on tagada mis tahes EL-i liikmesriigi õiguskaitseasutuste samaväärne juurdepääs teistes EL-i liikmesriikides kättesaadavale teabele, et ennetada ja avastada kuritegusid, viia läbi kriminaalmenetlusi või kuritegevuse vastaseid operatsioone, järgides põhiõigusi, sealhulgas andmekaitseõigusi. Praegu takistavad riikide tasandil kehtestatud eeskirjad tõhusat ja tulemuslikku teabevahetust.

Rootsi direktiiviga muudetakse nõukogu raamotsust 2006/960/JSK EL-i liikmesriikide õiguskaitseasutuste vahelise teabe ja jälitusteabe vahetamise lihtsustamise kohta²⁴ (edaspidi *Rootsi raamotsus*), mis on tänaseni reguleerinud operatiivteabe vahetust. Lisaks reguleerivad erinevate uurimisasutuste koostööd teiste EL-i liikmesriikidega valdkondlikud regulatsioonid. Näiteks tollivaldkonnas, kui ühes enim rahvusvahelist koostööd puudutavas valdkonnas, on EL-i tasandil kindlaks määratud reeglid koostöö tegemiseks ja üksteise abistamiseks. Selleks, et edukalt võidelda tollipettuste ja ebaseadusliku piiriülese kaubandusega ning õigusrikkujaid vastutusele võtta ja karistada, peavad EL-i riikide asutused tegema omavahel koostööd. Tolliasutused osutavad vastastikust abi pärast taotluse saamist teabe, järelevalve, päringute või teavitamise kohta või spontaanselt, ilma eelneva taotluseta, mis hõlmab muu hulgas varjatud jälgimist ja spontaanset teabe edastamist. Tegemist on teabevahetusega, mis sarnaneb Rootsi direktiivi regulatsiooniga. Tolliasutuste vastastikust abi ja koostööd seoses EL-i ning siseriiklike tollieeskirjade teatavate rikkumiste ennetamise, uurimise ja nende eest vastutusele võtmisega käsitleb Euroopa Liidu lepingu artiklil K.3 põhinev tolliasutuste vastastikuse abi ja koostöö konventsioon²⁵ (Napoli II), mille kohaldamist Rootsi direktiiv ei piira.

Rootsi direktiivi kohaselt peavad liikmesriikide infovahetuse ühtsed kontaktpunktid töötama ööpäev ringi.²⁶ Ühtsele kontaktpunktile nähakse ette ühtsed reeglid, ülesanded ja aeg, mille jooksul tuleb teise liikmesriigi teabetaotlusele vastata. Samuti peavad liikmesriigid kindlustama, et infovahetus toimub ainult SIENA kaudu ning et vahetatav info jõuab ka Europolini, kes saab seda kasutada oma analüüsitoodete koostamisel. Varasemalt on EL-i liikmesriikidel olnud suurem võimalus valida ise infovahetuseks sobivaimad kanalid ning neist tulenevalt teabetaotlusele vastamise aeg. Liikmesriigid kasutavad teabe taotlemiseks, saatmiseks ja vastuvõtmiseks eri kanaleid erineval määral, sageli ilma eelnevalt kindlaks määratud selge põhjendusega,²⁷ ning see takistab tõhusat ja tulemuslikku teabevahetust, toob kaasa taotluste dubleerimise, viivitused andmeedastuses, võimaliku teabekao. Samuti jäävad riikide ametiasutused niiviisi ilma Europoli toest, ehkki liikmesriigid ootavad, et Europol oleks EL-i kuritegevust käsitleva teabe keskus, mis on võimeline pakkuma kvaliteetseid teabepõhiseid tooteid.

Meetmed, millega EL reageerib kindlakstehtud probleemidele, peaksid tooma lisaväärtust kogu EL-ile ja seega ka EL-i kodanikele, kuna need muudavad Schengeni ala vastupidavamaks ja kindlamaks, mis omakorda avaldab mõju Schengeni lepinguga ühinenud riikidele. Ühised EL-i tasandi eeskirjad, standardid ja nõuded, mis hõlbustavad õiguskaitseasutuste vahelist piiriülese kuritegevusega seotud teabevahetust, loovad märkimisväärse mastaabisäästu, tagades samal ajal kõrgetasemelised andmeturbe- ja andmekaitsestandardid.

²⁴ Nõukogu 18. detsembri 2006. aasta raamotsus 2006/960/JHA Euroopa Liidu liikmesriikide õiguskaitseasutuste vahelise teabe ja jälitusteabe vahetamise lihtsustamise kohta ([ELT L 386, 29.12.2006, lk 89](#)).

²⁵ Konventsioon Euroopa Liidu lepingu artiklil K.3 põhinev tolliasutuste vastastikuse abi ja koostöö kohta ([EÜT C 24, 23.1.1998, lk 2–22](#)).

²⁶ Ühtne kontaktpunkt on riiklik teabekeskus, mis tegeleb teabe vastuvõtmise, töötlemise ja teistele riikidele saatmisega. See koondab samasse haldusstruktuuri kõik peamised rahvusvahelised ja liidu õiguskaitsealase teabe vahetamise kanalid (Interpol, Europol ja SIRENE).

²⁷ Mitu riiklikku ühtset kontaktpunkti kasutab sisesuuniseid, milles soovitatakse või nõutakse konkreetse sidekanali kasutamist konkreetsel otstarbel, millega tagatakse järjepidevus ja välditakse taotluste dubleerimist. Teistes kontaktpunktides on samal ajal määravaks ametnike harjumused ja eelistused. Paraku põhjustab selline tegutsemisvabadus piiriüleste uurimiste korraldamisel ebatõhusust.

Seaduseelnõu eesmärgiks on võtta Eesti õigusesse üle Rootsi direktiiv ja täpsustada KrMS-i regulatsiooni, et see vastaks Rootsi direktiivis sätestatud nõuetele ning Eesti õiguses oleks õiguskaitsealast koostööd, teabevahetust ja piiriülest operatiivkoostööd tõhustavad reeglid asjakohaselt sätestatud. PPVS-i muudatustega tagatakse KrMS-i regulatsiooni rakendamisel kasutatava elektroonilise töövoosüsteemi ja statistika kogumist puudutav regulatsioon. Eeltoodu on vajalik riigisiselt kohustuste tekkimiseks aga ka avalikkuse teadlikkuse tõstmiseks selles, milliseid meetodeid ja vahendeid uurimisasutused EL-is vabadel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala tagamiseks kasutavad ning millised isikuõiguste riided sellega kaasnevad. Eeltoodu peaks heidutama ka kuritegelikke ühendusi ehk täitma üldpreventiivset funktsiooni.

2.3. Eelnõu põhiseaduspärasus

Eelnõuga kavandatud muudatused ei muuda olulisel määral senist KrMS-i regulatsiooni. Küll aga tagavad eelnõukohased muudatused õiguskaitsealase koostöö sätetest parema arusaadavuse ehk õigusselguse ning tõhusama põhiõiguste kaitse isikutele, kelle andmeid teisele EL-i liikmesriigile või Europolile edastatakse.

Peamised Eesti Vabariigi põhiseaduses (edaspidi *PS*) sätestatud põhiõigused, mida eelnõuga kavandatud muudatused riivata võivad, on:

1. **Õigus eraelu puutumatusele** (PS-i § 26): igaühel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusele. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks. Kui andmed, mida teise EL-i liikmesriigi ühtne kontaktpunkt või õiguskaitseasutus küsib, on isikuandmed, riivab see selle füüsilise isiku PS-i § 26 sätestatud õigust perekonna- ja eraelu puutumatusele. Tegemist on aga kvalifitseeritud seadusereservatsiooniga põhiõigusega ning riigiasutustel on õigus isiku perekonna- ja eraellu sekkuda. Euroopa Liidu põhiõiguste hartas²⁸ käsitleb isikuandmete kaitset artikkel 8 ning inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis²⁹ on see hõlmatud perekonna ja eraelu puutumatuse õigusega artiklis 8. Nimetatud õigusaktid ei sea õiguse piiramisele rangemaid tingimusi kui PS-i § 26. Eraelu kaitse on oluline, kui isikuandmeid edastatakse, sest see puudutab isiku eraelu ja isiklikku infot. Andmete edastamine võib riivata isiku õigust privaatsusele, kui see ei toimu seaduslikult ja piisavalt põhjendatult.
2. **Õigus isikuandmete kaitsele** (PS-i § 26 ja § 44): isikuandmete kaitse on seotud andmete töötlemise ja säilitamisega. Andmete edastamine peab toimuma vastavalt andmekaitse nõuetele ning tuleb tagada, et andmeid ei kasutata ebaseaduslikult ega isiku õigusi rikkudes.
3. **Õigus tõhusale õiguskaitsele ja õiglasele kohtumenetlusele** (PS-i § 15 ja § 24): Andmete edastamine võib mõjutada isiku õigust tõhusale õiguskaitsele ja õiglasele kohtumenetlusele, eriti kui andmed on asjakohased menetluse tulemuse seisukohalt. Edastamise protseduurid peavad olema läbipaistvad ja õiguspärased, tagades, et isik saaks vajadusel oma õigusi kaitsta.
4. **Õigus turvalisusele ja vabadusele** (PS-i § 20): kui andmeid edastatakse kriminaalmenetluse raames, võib see puudutada isiku õigust turvalisusele ja vabadusele. Näiteks kui edastatavad andmed võivad viia isiku kinnipidamiseni teises EL-i

²⁸ Euroopa Liidu põhiõiguste harta ([ELT C 326, 26.10.2012, lk 391–407](#)).

²⁹ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon ([RT II 2010, 14, 54](#)).

liikmesriigis või ka näiteks siis, kui ilmsiks tuleb fakt, et isik on teavet õiguskaitseasutustele edastanud, ja see võib seada ohtu tema turvalisuse.

5. **Õigus isikupuutumatus** (PS-i § 20): isikupuutumatus põhimõte tähendab, et isiku kohta kogutud andmed ei tohiks olla kuritarvitatavad ning nende edastamine peab olema õigustatud ja seaduslik.

Kokkuvõttes võib isikuandmete edastamine teisele EL-i liikmesriigile riivata mitmeid PS-is sätestatud põhiõigusi, eriti eraelu puutumatus, isikuandmete kaitse, tõhusa õiguskaitse ja õiglase kohtumenetluse, turvalisuse ja vabaduse ning isikupuutumatus õigusi. Sellise andmete edastamise korral peavad olema tagatud seaduslikud alused, proportsionaalsus ja piisavad kaitsemeetmed isikute põhiõiguste kaitseks. Eelnõuga nähakse ette selged reeglid teabevahetuseks ning kontrollimeetmed, mis võimaldavad ennetada ja tuvastada vigu andmetöötluses. Seega on eelnõu PS-iga kooskõlas.

3. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Eelnõu koosneb **kuuest paragrahvist**, millega muudetakse KrMS-i, KrMSRS-i, PPVS-i ning kahte PPVS-i muutmise ning sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadust. Eelnõu §- s 6 on eelnõu jõustumise aeg.

Eelnõu § 1. KrMS-i muudatused

Eelnõu § 1 punkti 1 kohaselt muudetakse KrMS-i 19. peatüki 8. jao 9. jaotist, mis asendatakse muudetud, kuid sarnase sisuga. Eelnõuga muudetakse osade sätete järjekorda parema jälgitavuse huvides.

Võrreldes kehtiva KrMS-iga muudetakse jaotise pealkirja jättes sealt välja viite jälitustoiminguga kogutud teabele ning lisades sinna teabevahetuse osapoolena Europoli, kellega lisaks teistele EL-i liikmesriikidele kuritegude avastamise, tõkestamise ja kriminaalmenetluse läbiviimise eesmärgil teavet vahetatakse.

Viide terminile „jälitustoiminguga kogutud teave“ ei ole vajalik, kuna eelnõus läbivalt kasutatav termin „teave“ hõlmab lisaks avalike menetlustoimingute abil saadud teabele ka jälitusteavet ehk KrMS-i 3¹.peatükis nimetatud jälitustoiminguga või PPVS-i 2².peatüki alusel salajase koostöö abil kogutud teavet.

Europoli lisamine KrMS-i teabevahetuse osapoolena on vajalik selleks, et Europol saaks täita oma rolli EL-i kriminaalteabe keskusena ning toetada EL-i liikmesriikide õiguskaitseasutusi oma tegevusvaldkonda kuuluvaid kuriteoliike puudutava teabe osas.

Seega, KrMS-i 19. peatüki 8. jao 9. jaotises sätestatakse õiguslikud alused ja menetlus vahetamiseks teavet teiste EL-i liikmesriikide pädevate asutustega ja Europoliga.

§ 508⁷⁸. Teabevahetus

Kõnesolevas paragrahvis sätestatakse teabevahetuse üldpõhimõtted.

Lõikes 1 nähakse ette, et kuritegude avastamiseks, tõkestamiseks ja menetlemiseks vahetatakse teise EL-i liikmesriigi ühtse kontaktpunkti ja õiguskaitseasutuse ning Europoliga teavet.

Kuritegelik tegevus ei tunne riigipiire ning selle väljundiks on kuritegelikud võrgustikud, kes panevad toime väga erinevaid ning järjest dünaamilisemaid ja keerulisemaid kuritegusid,

enamjaolt piirideüleselt. SOCTA kohaselt tegutseb 70% organiseeritud kuritegelikest ühendustest enam kui kolmes riigis, pannes toime erinevat liiki kuritegusid.³⁰ Arvestades Eesti geograafilist asukohta, on olulisemad kuritegevuse marsruudid laevaühendused üle Läänemere ning maismaaliinid Lätist ja Venemaalt. Eestit mõjutavad kuritegevuse valdkonnad, mis omavad rahvusvahelist mõõdet, on:

- küberkuritegevus – väljastpoolt EL-i pärit ja Eestile suunatud küberkuritegevust on omistatud muuhulgas Nigeeriale, Rumeeniale ja Venemaale. Eelkõige on selliseks kuriteovormiks laste seksuaalne ärakasutamine internetis;
- narkokaubandus – täpsemalt kanepi, kokaïni ja sünteetiliste narkootiliste ainete piiriülene käitlemine, mille puhul narkokaubitsejate marsruudid kulgevad tavaliselt Leedu ja Läti kaudu Eestisse;
- pettused – täpsemalt käibemaksupettuste valdkonnas;
- rahapesu – Financial Action Task Force³¹ on välja toonud, et suur osa Venemaal teenitud kuritegelikust tulust on pestud Kesk-Euroopa riikidesse või nende kaudu, sealhulgas Eesti kaudu;
- inimkaubandus – Eesti on inimkaubanduse ohvrite jaoks peamiselt transiitriik.

Kõrge riskiga kuritegelikud võrgustikud on väljakutseks võitluses raske ja organiseeritud kuritegevuse vastu, kuna nad õonestavad õigusriigi põhimõtet, kasutades korruptsiooni, võrgupettusi, sooritades vägivallategusid ja kasutades tulirelvi oma kuritegelike eesmärkide saavutamiseks ning pestes kriminaaltulu põrandaaluse finantssüsteemi kaudu. Selleks, et Eesti uurimisasutused saaksid kuritegusid tõhusamalt tõkestada, avastada ja menetleda, on oluline teha koostööd teiste EL-i riikidega. Sellise koostöö põhiliseks elemendiks on kiire teabevahetus, mis lähtub põhimõttest, et EL-i liikmesriikide uurimisasutustel on samaväärne juurdepääs teineteise teabele. Kuritegevust ja kuritegelikku tegevust käsitleva teabe vahetamise üldine eesmärk on kaitsta füüsiliste isikute julgeolekut ja juriidiliste isikute seadusega kaitstud olulisi huve.

Selleks, et EL saaks tagada enda kodanikele [EL-i toimimise lepingu](#) V. jaotises nimetatud vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala, nähakse Rootsi direktiiviga kriminaalteabe vahetamine EL-i liikmesriikidele ette kohustusena. Vastavasisuline muudatus tuleb selgelt sätestada ka KrMS-is, sest kehtiv KrMS-i § 508⁷⁸ lõike 1 sõnastus näeb kriminaalteabe vahetamise ette vaid võimalusena, mille kasutamine sõltub eelkõige uurimisasutuse initsiatiivikusest. Viimati nimetatut on osutunud probleemiks EL-i üleselt, sest hindamised on näidanud, et praegu teabevahetust reguleeriva Rootsi raamotsuse võimalusi ei kasutata tõhusalt, see ei ole piisavalt selge ega taga piisavat ja kiiret teabevahetust.³² Kohustus teavet kiirelt edastada – kas teabetaotluse saamisel või omal initsiatiivil siis, kui olemasoleva teabe puhul võib eeldada, et sellest on kasu teisele EL-i liikmesriigile kuritegude avastamiseks, tõkestamiseks või uurimiseks (KrMS-i mõistes menetluseks) – võimaldab õiguskaitseasutustel oluliselt tõhusamalt võidelda piirideülese kuritegevuse, sh kuritegevusturismi vastu.

³⁰ Europol, European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment: A Corrupting Influence, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2021, 19. Kättesaadav: <https://www.europol.europa.eu/publication-events/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment-socta-2021>

³¹ <https://www.fatf-gafi.org/en/home.html>

³² Politseikoostöö: Nõukogu eesistujariik ja Euroopa Parlament leppisid kokku direktiivis, millega parandatakse õiguskaitseasutuste vahelist teabevahetust. Euroopa Liidu nõukogu 29.11.2022. Kättesaadav: <https://www.consilium.europa.eu/et/press/press-releases/2022/11/29/police-cooperation-council-presidency-and-european-parliament-agree-on-a-directive-to-improve-information-exchange-between-law-enforcement-authorities/>

Kuritegevuse vastast võitlust EL-is aitab tõhustada seegi, et Rootsi direktiiviga nähakse EL-i liikmesriikide õiguskaitseasutustele ette kohustus vahetada teavet ka Europol kui EL-i kriminaalteabe keskusega. Seeläbi tekib Europolil kõikehõlmav vaade EL-i territooriumil asetleidvast kriminaalsest tegevusest. Eelnõuga nähakse vastav kohustus ette ka siseriiklikus õiguses selleks, et tagada selle järgimine seaduse rakendajate, s.o uurimisasutuse töötajate (eeskätt eesliniametnike) poolt. Ehkki juba praegu on kohustus edastada Europolile tema eesmärkide täitmiseks vajalikku teavet, peamiselt teavet EL-i poolt prioriteetsetena käsitatavate kuriteoliikide tõkestamise ja nende vastu võitlemise kohta³³, ei nähtu see KrMS-ist, sest KrMS-is ei ole Europol mainitud. Veel enam, sellise teabe vahetamine on kehtiva õigusega pandud täies ulatuses ühtse kontaktpunkti ülesandeks. See ei ole aga mõistlik, sest eeldab ühtselt kontaktpunktilt kõikide siseriiklike infoteadetega tutvumist ja nende analüüsi.

Rootsi direktiivi artikli 2 punktis 4 on toodud direktiivis kasutatava mõiste „teave“ tähendus. Arvestades direktiivis esitatut, võetakse samasisuline termin üle KrMS-i §-s 508⁷⁸ lõikes 2.

Lõige 2 näeb ette, et teave on KrMS-i 19. peatüki 8. jao 9. jaotise tähenduses igasugused andmed, mis puudutavad vähemalt üht füüsilist või juriidilist isikut, fakte või asjaolusid ning mis on õiguskaitseasutusele vajalikud kuritegude tõkestamiseks, avastamiseks või menetlemiseks, sealhulgas jälitustoiminguga ja salajase koostöö abil kogutud andmed.

Kehtiva KrMS-i § 508⁷⁸ lõige 1 sätestab, et EL-i liikmesriigiga võib vahetada teavet ja jälitustoiminguga kogutud teavet. Jättes kõrvale asjaolu, et teabe mõiste on jäetud defineerimata, nähtub, et selleks on vähemalt jälitustoiminguga kogutud teave ehk KrMS-i § 126¹ lõike 1 kohaselt isikuandmed, mida on töödeldud andmesubjekti eest varjatult. Võrreldes kehtiva KrMS-i § 508⁷⁸ lõikega 1 määratletakse eelnõukohase KrMS-i § 508⁷⁸ lõikes 2 andmesubjektile arusaadavamalt see, milliseid andmeid vahetatakse. Lisaks laiendatakse oluliselt vahetatava teabe ulatust, juhindudes Rootsi direktiivi mõttest ja eesmärgist. Nimelt, ehkki siseriiklikus õiguses puudub jälitustegevuse legaalse definitsioon, saab jälitustegevusena tõlgendada KrMS-i §-s 126³ loetletud jälitustoimingu tegemist jälitustoimiku raames ja salajast koostööd PPVS-i 2². peatüki alusel, s.o väljaspool jälitustoimiku pidamist. Näiteks võib politsei koguda varjatult teavet PPVS-i § 7⁵¹ lõike 1 alusel salajasele koostööle kaasatud isikut või PPVS-i § 7⁵⁶ kohaselt variisikut kasutades. Rootsi direktiivi mõtte ja eesmärgiga on kooskõlas teabe määramine eelnõus toodud viisil, sest direktiivis reguleeritud teabevahetuse üheks eesmärgiks võib olla (mittetõendusliku) teabe saamine jälitustoimingu (s.o KrMS-i jälitustoimiku raames tehtava) tegemise vajaduse üle otsustamiseks või selle teostamiseks prokuratuurilt või kohtult (edaspidi koos *õigusasutus*) loa taotlemiseks, tuginedes selleks muule jälitustegevuse käigus kogutud teabele.

Kuna vahetatav teave hõlmab paljudel juhtudel isikuandmeid, rõhutatakse Rootsi direktiivi põhjenduses nr 23, et kogu direktiivikohase teabevahetuse korral tuleb tagada isikuandmete kaitse vastavalt EL-i õigusele. Selleks peaks direktiivi alusel toimuv isikuandmete töötlemine ühtse kontaktpunkti või pädeva õiguskaitseasutuse poolt toimuma täielikus kooskõlas Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiviga (EL) 2016/680³⁴. Näiteks on Rootsi direktiivi põhjenduses nr 23 rõhutatud kohustust eristada õigsuse ja usaldusväärsuse tagamiseks fakte isiklikest hinnangutest. Samuti kohustatakse liikmesriike selgelt eristama kahtlusaluste ja kahtlustatavate

³³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/794, mis käsitleb Euroopa Liidu Õiguskaitsekoostöö Ametit (Europol) ning millega asendatakse ja tunnistatakse kehtetuks nõukogu otsused 2009/371/JSK, 2009/934/JSK, 2009/935/JSK, 2009/936/JSK ja 2009/968/JSK, ([ELT L 135, 24.5.2016, lk 53–114](#)), artikkel 7.

³⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 27. aprilli 2016. aasta direktiiv (EL) 2016/680, mis käsitleb füüsiliste isikute kaitses seoses pädevates asutustes isikuandmete töötlemisega süütegude tõkestamise, uurimise, avastamise ja nende eest vastutusele võtmise või kriminaalkaristuste täitmisele pööramise eesmärgil ning selliste andmete vaba liikumist ning millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu raamotsus 2008/977/JSK ([ELT L 119, 4.5.2016, lk 89](#)).

andmeid ning tunnistajate ja kannatanute andmeid, millest viimaste suhtes kohaldatakse avaldamisele rangemaid piiranguid.

Samuti peavad teabevahetuses osalevad ühtne kontaktpunkt ja õiguskaitseasutus käsitlema direktiivi kohaseid taotlusi võimalikult kiiresti, et tagada isikuandmete õigsus ja usaldusväärsus, vältida tarbetut andmete dubleerimist ja vähendada ohtu, et sellised andmed aeguvad või ei ole enam kättesaadavad. Kui selgub, et isikuandmed on ebaõiged, tuleb need viivitamata parandada või kustutada ja nende töötlemist piirata.

Lõike 3 kohaselt tuleb teise Euroopa Liidu liikmesriigi ühtse kontaktpunkti või õiguskaitseasutuse ja Europoliga vahetada ühtsele kontaktpunktile ja uurimisasutusele otse või kaudselt kättesaadavat teavet. Mõlemad terminid on toodud Rootsi direktiivi artiklis 2.

Otse juurdepääsetav teave on andmekogus olev teave, millele on ühtsel kontaktpunktil ja uurimisasutusel juurdepääs. Rootsi direktiivi põhjenduse nr 28 kohaselt peaks ühtsel kontaktpunktil olema juurdepääs kogu teabele, mis on kättesaadav tema liikmesriigis, sealhulgas kasutajasõbralik juurdepääs kõigile asjakohastele EL-i ja rahvusvahelistele andmebaasidele ja platvormidele kooskõlas kohaldatavas EL-i ja liikmesriigi õiguses sätestatud korraga. Otse juurdepääsetava teabe näitena võib tuua infosüsteemis POLIS olevad andmed aga ka andmed, millele on infosüsteemi POLIS kaudu võimalik juurde pääseda. Näiteks on võimalik infosüsteemi POLIS kaudu pärida andmeid rahvastikuregistrist, äriregistrist või kinnistusraamatust. Lihtsustatult öeldes on tegemist andmetega andmebaasis, millele on uurimisasutuse ametnikul juurdepääs enda tavapärase töö raames.

Kaudselt juurdepääsetav teave on teave, mida ühtne kontaktpunkt või uurimisasutus võib saada ilma riiklikku sundi³⁵ rakendamata teistelt riigi või kohaliku omavalitsuse asutuselt või füüsiliselt või juriidiliselt isikult. Kaudselt juurdepääsetavaks teabeks on näiteks teave, mida ühtne kontaktpunkt või uurimisasutus küsib eraldi teabetaotluse alusel. Tegemist on andmetega, millele uurimisasutuse ametnikul enda tavapärase töö raames iseseisvat juurdepääsu ei ole. Kaudselt juurdepääsetav on näiteks kohaliku omavalitsuselt saadud vastus e-kirjale, milles uurimisasutus on palunud neil väljastada huvialuse isiku kontaktandmeid. Samuti on kaudselt juurdepääsetavaks teabeks kriminaalmenetluse välise vestluse käigus saadav teave. Viimati nimetatud näitena võib tuua olukorra, kus teine EL-i liikmesriik soovib tuvastada mõne sündmuse tunnistajaid. Ehkki teada võib olla potentsiaalsete tunnistajate ring, ei pruugi ressursside piiratusest tulenevalt olla mõistlik kõiki neid menetlusele allutada ja tunnistajate na üle kuulata. Selleks, et teavet sooviv EL-i liikmesriik oskaks esitada EIO konkreetsete isikute ülekuulamiseks tunnistajana, võib olla asjakohane sellised isikud potentsiaalsete tunnistajate ringist välja selgitada vestluse abil ning allutada menetlustoimingule vaid need isikud, kel reaalselt sündmuse kohta teavet on. Mõistagi on selline menetluseelne vestlus isikule vabatahtlik, ent heauskse tunnistaja puhul ei tohiks see osutuda praktikas probleemiks. Seevastu objektiivne õigus peaks tagama võimaluse liikmesriikidele sellisel viisil teavet koguda ja vahetada.

Selguse mõttes olgu välja toodud, et kaudselt juurdepääsetava teabe puhul ei saa uurimisasutus tugineda KrMS-i § 215 lõikele 1, mille kohaselt on uurimisasutuse määrused ja nõuded nende menetluses olevates kriminaalasjades täitmiseks kohustuslikud kõigile kogu Eesti Vabariigi territooriumil. KrMS-i § 215 lõikes 1 nimetatud juhul on esmaseks takistuseks asjaolu, et teise EL-i liikmesriigi õiguskaitseasutuse teabetaotlus tehakse selle teise liikmesriigi menetluses

³⁵ Riikliku sunni rakendamata jätmine tähendab, et teabe saamiseks ei kasutata seaduslikke sunnivahendeid, nagu näiteks kohtu korraldust, trahve või muud sunniviisilist tegevust. Antud kontekstis on tegemist teabega, mida saab vabatahtlikult või koostöö kaudu, ilma et oleks vaja rakendada sunnimeetmeid.

olevas kriminaalasjas või kuriteo osas, mille menetluse pädevus ei kuulu reeglina Eestile. Teiseks takistuseks on aga asjaolu, et selline nõue on tagatud riikliku sunniga – KrMS-i § 215 lõike 3 kohaselt võib KrMS-i § 215 lõikes 1 nimetatud kohustuse (nt uurimisasutuse nõudekirjale vastamine) täitmata jätnud menetlusosalist, kriminaalmenetluses osalevat muud isikut või menetlusvälist isikut prokuratuuri taotlusel eeluurimiskohtunik kohtumääruse alusel trahvida. Küll aga on lubatav see, kui uurimisasutus esitab isikule vabatahtlikuks täitmiseks (s.o nt samasisulise, ent viitamata KrMS-i § 215 lõikele 1) päringu. Sellisel juhul jääb päringule vastamine või vastamata jätmine adressaadi diskretsiooniks. Teisisõnu, kui adressaat uurimisasutuse päringule ei vastata, siis ei saa talle seetõttu järgneda KrMS-st tulenevaid sanktsioone.

Lõike 4 kohaselt vahetatakse teavet ühtse kontaktpunkti kaudu, kes korraldab teabevahetust ööpäev ringi ja kellel on juurdepääs uurimisasutuse teabele ulatuses, mis on vajalik tema ülesannete täitmiseks.

Lõike 5 kohaselt võib uurimisasutus teatud juhtudel vahetada teavet ka otse, ilma ühtse kontaktpunkti sekkumiseta. Nii võib uurimisasutus:

- 1) vahetada teise Euroopa Liidu liikmesriigiga iseseisvalt teavet oma pädevuse piires, arvestades KrMS-i §-s 508⁸⁶ sätestatud tingimusi;
- 2) vahetada teise Euroopa Liidu liikmesriigiga teabetaotluseta teavet oma pädevuse piires, arvestades KrMS-i §-s 508⁸⁷ sätestatud tingimusi;
- 3) edastada teavet Europolile arvestades KrMS-i §-s 508⁸⁸ sätestatud tingimusi.

Rootsi direktiivikohane teabevahetus on mõeldud toimuma reeglina EL-i liikmesriikide ühtsete kontaktpunktide kaudu, kes töötavad ööpäev ringi, omavad juurdepääsu kogu uurimisasutuste teabele ja terviklikku ülevaadet riigi operatiivsest õiguskaitsealasest rahvusvahelisest teabevahetusest. Uurimisasutuste struktuurüksustele sellist võimekust ette nähtud ei ole.

Rootsi direktiivi artiklis 2 on esitatud direktiivis kasutatavad mõisted. Artikli 2 punkti 1 kohaselt on *pädev õiguskaitseasutus* liikmesriigi politsei-, tolli- või muu asutus, kes on riigisisese õiguse kohaselt pädev kasutama volitusi ja võtma sunnimeetmeid kuritegude tõkestamiseks, avastamiseks või uurimiseks, või muu asutus, kes osaleb kahe või enama EL-i liikmesriigi vahel loodud ühisüksuses. Rootsi direktiivi mõttes ei ole pädevaks ega volitatud õiguskaitseasutuseks peamiselt riikliku julgeoleku küsimustega tegelevad asutused või üksused ega Schengeni lepingu rakendamise konventsiooni artikli 47 kohaselt lähetatud kontaktametnikud (nn sideohvitserid). Artikli 2 punkti 2 kohaselt on *volitatud õiguskaitseasutus* pädev õiguskaitseasutus, kellel on õigus esitada taotlus teise liikmesriigi ühtsele kontaktpunktile kooskõlas Rootsi direktiivi artikli 4 lõikega 1.

Kuna teatud uurimisasutuste (täpsemalt nende struktuurüksuste) teabevahetus teiste EL-i liikmesriikide õiguskaitseasutustega on kas tegevusvaldkonna või kaasuse põhisel sage, ei pruugi sellise suhtluse vahendamine ühtse kontaktpunkti poolt olla mõistlik. Seetõttu näeb Rootsi direktiivi põhjendus nr 17 paindlikkuse huvides EL-i liikmesriikidele ette võimaluse määrata mõned oma *pädevad õiguskaitseasutused* (s.o õiguskaitseasutused, kes on riigisisese õiguse kohaselt pädevad kasutama kuritegude tõkestamiseks, avastamiseks või uurimiseks riiklikku sundi) *volitatud õiguskaitseasutusteks*, ehk asutusteks, kes tohivad esitada taotlusi teiste EL-i liikmesriikide ühtsetele kontaktpunktidele iseseisvalt (siseriiklike täpsemate volituste piires³⁶).

³⁶ Selgitame, et siseriiklike volitustega võib EL-i liikmesriik määrata kindlaks näiteks selle, kas volitatud õiguskaitseasutus tohib saata teabetaotluse täiesti iseseisvalt või piirdub tema õigus vaid teabetaotluse või vastuse

Näiteks on kehtiva õiguse kohaselt Eestis volitatud õiguskaitseasutuseks KrMS-i § 508⁷⁸ lõike 3 teise lause kohaselt MTA. Rootsi direktiivi mõistes on MTA nii pädev õiguskaitseasutus, sest ta on loetletud KrMS-i § 31 lõikes 1, kui ka volitatud õiguskaitseasutus, sest ta tohib KrMS-i § 508⁷⁸ lõike 3 kohaselt osaleda EL-i liikmesriikide vahelises rahvusvahelises koostöös iseseisvalt oma pädevuse piires.

Ehkki eelnõus ei nimetata KrMS-is pädevat ja volitatud õiguskaitseasutust, on selguse huvides mõistlik täpsustada, et Rootsi direktiivi kontekstis on edaspidi kõik Eesti uurimisasutused üheaegselt nii pädevad kui volitatud õiguskaitseasutused.

Eelnõus nähakse ette, et kõik KrMS-i § 31 lõikes 1 nimetatud uurimisasutused tohivad oma pädevuse piires KrMS-i 19. peatüki 8. jao 9. jaotise kohaselt teise EL-i liikmesriigiga teavet vahetada. Volitatud õiguskaitseasutuste ehk Eesti õiguse järgi uurimisasutuste teabevahetuse volituste täpsemad piirid määratakse kindlaks PPA ja uurimisasutuste vaheliste kokkulepetega. Näiteks, kas uurimisasutus tohib SIENA kaudu vastata teabetaotlustele või neid esitada täiesti iseseisvalt, või tuleb vastus ühtse kontaktpunktiga eelnevalt kooskõlastada.

Uurimisasutused on oma pädevuse piires PPA, KAPO, MTA, Konkurentsiamet, Sõjaväepolitsei, Keskkonnaamet ning Justiitsministeeriumi vanglate osakond ja vangla, kes KrMS-i § 31 lõike 1 kohaselt täidavad uurimisasutuse ülesandeid vahetult või nende hallatavate või kohalike asutuste kaudu. Ehkki eelnõuga reguleeritakse teabevahetuses osalemist asutuste tasandil, ei tähenda see, et volitatud asutuse (regionaalsed) struktuurüksused ei saaks iseseisvalt teabevahetuses osaleda siis, kui vastavad siseriiklikud tingimused on täidetud. Näiteks kui neil on juurdepääs SIENA-le ja ametnikud on selle kasutuskoolituste läbinud.

Lõige 6 näeb ette, et teave tuleb edastada teise EL-i liikmesriigi ühtsele kontaktpunktile või pädevale õiguskaitseasutusele või Europolile samadel tingimustel ja ulatuses, kui riigisisese teabevahetuse puhul. Sellega võetakse KrMS-i üle Rootsi direktiivi artikli 3 punktis b toodud samaväärse juurdepääsu põhimõte, mille kohaselt tagab iga EL-i liikmesriik selle direktiivi kohase teabevahetuse korral, et teise EL-i liikmesriigi ühtselt kontaktpunktilt või pädevalt õiguskaitseasutuselt teabe taotlemise tingimused ning neile teabe edastamise tingimused on samaväärsed tingimustega, mida kohaldatakse asjaomases EL-i liikmesriigis sarnase teabe taotlemise ja edastamise suhtes.

Praegu pärsib tõhusat andmevahetust see, et EL-i liikmesriigid tagavad andmete kättesaadavuse väga erinevalt. Sellega kaasneb aga teabevahetuse tõhususe ja tulemuslikkuse killustumine liikmesriikide üleselt. Kui õiguskaitseasutused ei suuda vahetada kiiresti ja tulemuslikult teavet teiste EL-i liikmesriikide õiguskaitseasutustega, on kurjategijate tabamine keerukam. Seega on väga oluline, et piiriülese teabevahetuse reeglid oleksid selged ja EL-i üleselt kehtiks ühesugune ajaraam, mille jooksul tuleb teise EL-i liikmesriigi teabetaotlusele vastata ning, millistel juhtudel võib vastamata jätta.

Samuti on oluline määrata kindlaks teabe jagamise põhimõtted, ennekõike teabe kättesaadavus, samaväärne juurdepääs ja konfidentsiaalsus. See tähendab, et ühes EL-i liikmesriigis kuriteo kohta kättesaadav teave tuleb teha (teatavate eranditega³⁷) kättesaadavaks ka teistele liikmesriikidele. Teabe vahetamisel liikmesriigi sees ja liikmesriikide vahel kehtivad samad

kavandi koostamisega, mille peab üle vaatama ja kinnitama selle EL-i liikmesriigi ühtne kontaktpunkt, kel on näiteks ainsana õigus taotlus selle liikmesriigi nimel välja saata. Küll aga eeldab volitatud õiguskaitseasutuse staatus alalist juurdepääsu (võimalust) SIENA-le.

³⁷ Näiteks juhul, kui taotletud teabe edastamine on vastuolus julgeolekuhuvidega, seab ohtu kuriteo käimasoleva uurimise edukuse vms.

tingimused ning liikmesriigid järgivad teabe töötlemisel üksteise konfidentsiaalsusnõudeid, tagades andmete sarnase kaitse.

Eelnõukohases KrMS-i § 508⁷⁸ lõikes 6 tuuakse eraldi välja, et kohtueelse menetluse andmeid võib avaldada KrMS-i §-s 214 sätestatud tingimustel ja korras ehk vaid prokuratuuri loal ja määratud ulatuses. Põhimõtteliselt ei oleks vaja vastavale sättele eraldi viidata, kuivõrd tegemist on kriminaalmenetluse üldreegliga ja eelnõus ei nähta ette erireeglit sellest kõrvale kaldumiseks, ent õiguse rakendaja seisukohast ei oleks selline lahendus parim, kuna muudaks regulatsiooni raskesti jälgitavaks. Seega on otstarbekuse ja õigusselguse³⁸ huvides toonitatud üldreegli kohaldumist eraldi EL-i liikmesriikidega teabevahetust reguleerivas jaotises.

Kui teabetaotluses küsitud teabe edastamiseks on vaja teabevahetusluba, tagab õigusasutus taotluse lahendamise ööpäev ringi.

Rootsi direktiivi põhjenduse nr 22 järgi peaksid ühtne kontaktpunkt või asjakohasel juhul pädev õiguskaitseasutus võtma kõik praktilised ja õiguslikud meetmed ning tegema koostööd teabetaotluse esitanud EL-i liikmesriigi ühtse kontaktpunkti või volitatud õiguskaitseasutusega, et saada teabevahetusluba võimalikult kiiresti, et sellise nõude kohaldamisega seotud viivitused ja komplikatsioonid oleksid minimaalsed.

Ühtsele kontaktpunktile esitatud teabetaotluste kiire menetlemise tagamiseks näeb Rootsi direktiiv ette selged tähtajad, mis võtavad arvesse taotluse kiireloomulisust ja uurimisasutuse juurdepääsu vastavale teabele. Rootsi direktiivi artikli 5 lõike 1 kohaselt (sama regulatsioon toodud eelnõukohases KrMS-i § 508⁸³ lõikes 1 ja lõike 2 punktides 1 ja 2) peab EL-i liikmesriik tagama teiselt riigilt saabunud teabetaotlusele vastamise üldreeglina seitsme päeva jooksul (kehtiva KrMS-i § 508⁸¹ lõikes 3 sätestatud 14 päeva asemel). Kiireloomulise taotluse puhul tuleb vastata:

- kaheksa tunni jooksul, kui tegemist on otse juurdepääsetava teabega (sama tähtaeg sätestatud kehtiva KrMS-i § 508⁸² lõikes 1);
- kolme päeva jooksul, kui tegemist on kaudselt juurdepääsetava teabega ehk teabega, mille saamiseks peab uurimisasutus tegema päringu (nt KrMS § 215 lõikele 1 tugineva nõudekirja).

Seejuures tuleb silmas pidada eelnõukohase KrMS-i § 508⁷⁸ lõikes 7 rõhutatut, st kohustust saada kohtueelse menetluse andmete avaldamiseks luba prokuratuurilt. Nimetatud luba või sellest keeldumine tuleb saada eelnimetatud tähtaegade jooksul.

Ehkki teabetaotlusele vastamise tähtajast on võimalik kõrvale kalduda, on see lubatav vaid erandjuhtudel, milleks on näiteks olukord, kui prokuratuur või kohus vajab teabevahetusloa andmise üle otsustamiseks taotluses tõstatatud küsimuste ulatuslikkuse või keerukuse tõttu lisaega. Teabetaotluste tähtaegne lahendamine õigusasutuste poolt on võimalik õigusasutuse ühtse kontaktpunkti ruumides füüsilise kohaloleku korral või siis, kui õigusasutus on funktsionaalselt kättesaadav näiteks telefoni teel³⁹.

Olukorrad, kus uurimisasutusel tuleb teabetaotlusele vastamiseks küsida luba prokuratuurilt, või veel enam – kohtult, on pigem erandlikud. Seetõttu tuleb käesoleval ajal ja tulevikus tagada õigusasutuse kättesaadavus näiteks telefoni teel, sest Eestis ei asu uurimisasutused õigusasutusega samas hoones. Üldreeglina ei ole Rootsi direktiivi alusel tehtud teabetaotluste

³⁸ Õigusselguse põhimõte tuleneb PS-i § 13 lõikest 2.

³⁹ Rootsi direktiivi põhjendus nr 28.

alusel saadud teave menetluses kasutatav ning Europoli andmetel moodustavad 80% SIENA kaudu esitatud teabetaotlustest küsimused, kas EL-i liikmesriigil on isiku X kohta teavet või mitte.⁴⁰ Sellest hoolimata tuleb prokuratuuril ja kohtul vastav võimekus tagada. Kuigi reageerimise tagamine õigusasutuse poolt on praktikas tagatud nn valveprokuröride ja kohtunike näol, on vastav avalikult kättesaadav õiguslik regulatsioon, s.o [kohtute seaduse](#) § 6 lõikes 4 sätestatud kohtuniku valveaeg ja [prokuratuuriseaduse](#) § 22² lõikes 1 sätestatud prokuröri valveaeg ehk aeg, mil isik peab olema töövälisel ajal kättesaadav ettenägematute või edasilükkamatute teenistusülesannete täitmiseks, on Rootsi direktiivi ülevõtmise jaoks liiga üldsõnalised.

Lõike 8 kohaselt on teiselt EL-i liikmesriigilt saadud teabe kasutamine, sealhulgas kohtumenetluses tõendina, lubatud teabe edastanud teise EL-i liikmesriigi nõusolekul ja tingimustel. Lõike 9 kohaselt, kui teave on saadud muult riigilt, võib selle edastada teisele Euroopa Liidu liikmesriigile või Europolile, kui muu riik on:

- 1) andnud teabe edastamiseks nõusoleku;
- 2) kehtestanud teabe kasutamise tingimused.

Nimetatud reegel juhindub andmete omandiõiguse põhimõttest⁴¹.

Andmete omandiõiguse põhimõtte kohaselt otsustab teabe kasutamise tingimused, sh sellele seatavad juurdepääsupiirangud riik, kellelt teave algselt pärineb. Riik, kellelt teave algselt pärineb, võib olla EL-i liikmesriik või kolmas ehk EL-i väline riik. Kui ühtne kontaktpunkt või uurimisasutus soovib edastada teise EL-i liikmesriigi kontaktpunktile või õiguskaitseasutusele teiselt riigilt saadud teavet, tuleb enne teabe edastamist saada sellelt riigilt, kellelt teave algselt pärines, enne teabetaotlusele vastama asumist nõusolek ja nõuded teabe käitlemisele (nt juurdepääsupiirangu tase ja sellise juurdepääsupiiranguga teabe käitlemisnõuded). Seejuures kehtib teabe kasutamise ja avalikustamise piirang ka teabetaotluse enda suhtes – kui teabetaotluses ei ole märgitud, et taotlust või selle esitamise fakti on lubatud jagada teiste osapooltega, kui selle adressaadid, ei tohi seda ilma taotluse esitaja loata teha.

Lisaks kehtib Rootsi direktiivi raames tehtava teabevahetuse käigus saadud teabe suhtes vaikimisi eeldus, et selle kasutamine tõendina ei ole lubatud. Tõendina kasutamiseks mõeldud teabe saamiseks tuleb EL-i liikmesriigil reeglina esitada KrMS-i §-s 489³⁷ nimetatud Euroopa uurimismäärus (inglise keeles European Investigation Order, edaspidi *EIO*). Vaikimisi kehtiv tõendina kasutamise keeld ei kohaldu mõistagi juhul, kui teavet edastav riik on nõustunud teabevahetuse taotluses märgitud teabe kasutamise eesmärgiga või andnud teabe edastamise ajal või hilisemalt loa teabe taotleja poolt soovitud eesmärgil kasutamiseks. Eelkirjeldatu lähtub andmete omandiõiguse põhimõttest, st andmete esialgsel omanikul on õigus otsustada nende edasise töötlemise tingimuste üle.

Lõige 10 näeb ette, et teabevahetus toimub inglise keeles.

Rootsi direktiivi artikkel 11 sätestab inglise keele EL-i liikmesriikide ühtsete kontaktpunktide ühe kohustusliku töökeelena. Sätte kohaselt peavad kõikide EL-i liikmesriikide ühtsed kontaktpunktid suutma vastata teabetaotlustele täies ulatuses inglise keeles, soovi korral lisaks

⁴⁰ Europoli ettekanne. Prüm II määruse ülevõtmise teemaline konverents, 30. aprillil 2024. a, Brüsselis.

⁴¹ EL-is on andmekaitse ja eraelu puutumatuse peamine õigusakt [Euroopa Liidu isikuandmete kaitse üldmäärus](#) (edaspidi *GDPR*), mis küll otseselt ei käsitle „omandiõigust“, kuid määratleb üksikisikute õigused oma isikuandmete üle. GDPR sätestab, et isikuandmed kuuluvad isikule, kelle kohta need käivad, andes neile õigused oma andmete üle otsustada, sealhulgas õiguse nõuda andmete kustutamist, parandamist ja edastamist. GDPR artiklid 12-23 käsitlevad andmesubjektide õigusi, sealhulgas õigust andmete kustutamisele („õigus olla unustatud“), andmete parandamisele ja ülekandmisele, mis on seotud andmete omandiõiguse põhimõttega andmesubjekti seisukohast.

mõnes muus keeles. Et vältida keelebarjääridest tingitud viivitusi ja piirata tõlkekulusid, peab ühtne kontaktpunkt olema suuteline täitma keelenõuet iseseisvalt.

Rootsi direktiivi põhjenduse nr 24 kohaselt tuleb EL-i liikmesriikidel selleks, et nende ühtsed kontaktpunktid saaksid edastada taotluse alusel või omal algatusel teavet piisavalt ja kiiresti, määrata keeled, milles nende ühtne kontaktpunkt suudab teabetaotlusi ööpäev ringi teenindada. Kuna inglise keel on EL-i õigusalasest koostöös praktikas laialdaselt kasutatav ja EL-is üldiselt mõistetav, on see seatud üheks kohustuslikuks keeleks. Lisaks inglise keelele võivad liikmesriigid määrata ka muid keeli, milles saab pöörduda nende ühtse kontaktpunkti poole ja milles see saab suhelda – selleks tuleb liikmesriikidel koostada loetelu keeltest, milles nende ühtne kontaktpunkt suudab teabetaotlusi teenindada, ning esitada see keelte loetelu Euroopa Komisjonile, kes avaldab vastava koondkogumi internetis ja ajakohastab seda.

Seejuures tuleb silmas pidada, et keelenõudele on allutatud kogu teabevahetus – taotletud teabe esitamine, taotluse rahuldamata jätmine, sealhulgas rahuldamata jätmise põhjused, konkreetse taotlusega seotud taotlused selgituste või täpsustuste saamiseks ning selgitused ja täpsustused.

Lähtudes vajadusest tagada ühtse kontaktpunkti vastavus keelenõudele ööpäev ringi, nähakse eelnõus ette, et teabevahetus EL-i liikmesriikide õiguskaitseasutuste ja ühtsete kontaktpunktidega toimub inglise keeles. Sätte selline sõnastus on tingitud pragmaatilisest kaalutlusest. Esmalt, vajadusest tagada, et direktiiviga sätestatud kohustuslik keelenõue oleks kindlasti täidetud. Teiseks, ehkki Eesti ühtses kontaktpunktis töötavad ametnikud valdavad kindlasti rohkemaid keeli kui pelgalt inglise keel, ei pruugi selline ühetaoline võimekus olla tagatav ööpäev ringi. Kolmandaks, tõstaks mitmetes keeltes ühe kaasuse raames teabetaotluse teenindamine halduskoormust mõlemas riigis, sest võib juhtuda, et siseriiklikult tegelevad teabetaotlusele vastamisega mitu ametnikku. Sellisel juhul muutuks erinevates keeltes peetav kirjavahetus keeruliselt järgitavaks ja tõusetub tõlkevajadus. Eeltoodust tulenevalt on arutus tänase rahvusvahelise koostöö keskasutuse ehk tulevase ühtse kontaktpunktiga jõutud järeldusele, et otstarbekas on lahendus, kus Eestile võib esitada teabetaotlusi ning Eesti esitab teabetaotlusi ja vastab saabunud taotlustele inglise keeles.

Teabevahetuse keelena inglise keele sätestamine ei puuduta KrMS-i §-s 10 toodud põhimõtet, mille kohaselt on kriminaalmenetluse keel eesti keel. Praegusel juhul sätestatakse teabevahetuse keel üksnes selleks, et teiste riikide õiguskaitseametnikega parem suhtlus tagada. Kriminaalmenetlus võib KrMS-i § 10 lõike 1 kohaselt toimuda menetleja, menetlusosaliste ja kohtumenetluse poolte nõusolekul ka muus keeles, kui nad seda valdavad.

§ 508⁷⁹. Ühtne kontaktpunkt

Lõike 1 kohaselt toimub teabevahetus EL-i liikmesriikide ja Europoliga *ühtse kontaktpunkti* kaudu. Kehtiva KrMS-i § 508⁷⁸ lõikes 3 nimetati ühtset kontaktpunkti *keskasutuseks*. Kuna rahvusvahelises suhtluses kasutatakse rohkem terminit *ühtne kontaktpunkt* (inglise keeles *single point of contact* ehk SPOC), siis on otstarbekas ka KrMS-is seda terminit kasutada.

Nii nagu näeb ette kehtiva KrMS-i § 508⁷⁸ lõige 3, et rahvusvahelise koostöö keskasutus on Politsei- ja Piirivalveamet (edaspidi PPA), nähakse ka eelnõukohases KrMS-i § 508⁷⁹ lõikes 1 ette, et riigi kriminaalteavet koondav ja haldav ühtne kontaktpunkt on PPA. Juba praegu on PPA-sse koondatud kõige olulisemad piiriülese kriminaalteabe vahetuse komponendid (on

Europoli riiklik üksus⁴², SIRENE büroo⁴³, Rahvusvahelise Kriminaalpolitsei Organisatsiooni (edaspidi *Interpol*) riiklik keskbüroo⁴⁴ ja broneeringuinfo üksus ehk PIU⁴⁵) ning PPA on valdavas osas kriminaalmenetlustes menetlevaks uurimisasutuseks⁴⁶, sh jälitustoimikuid avavaks asutuseks⁴⁷. Eeltoodust võib loogiliselt järeldada, et PPA näol on tegemist asutusega, kes omab kõige rohkem kriminaalteavet. Samuti, kuna Rootsi direktiivi artikli 14 lõike 3 punktist a tuleneb nõue, et ühtne kontaktpunkt peab omama juurdepääsu kogu teabele, mis on kättesaadav tema õiguskaitseasutustele, niivõrd kui see on vajalik talle direktiivist tulenevate ülesannete täitmiseks, räägib PPA ühtse kontaktpunktina jätkamise kasuks asjaolu, et enamus uurimisasutusi omavad juurdepääsu politsei andmekogule (edaspidi *infosüsteem POLIS*)⁴⁸, olles selles nii andmeandjaks kui andmesaajaks.

Kuna Rootsi direktiivi artikli 14 lõike 3 punktist a tuleneb, et ühtne kontaktpunkt peab töötama ööpäev ringi, soovitakse eelnõuga sätestada selline kohustus seaduse tasandil. Eeltoodu on vajalik selleks, et tagada õiguskindlus ja toimepidevus riigi ressursside ja asutusesise töökorralduse muudatuste valguses. Operatiivse teabevahetuse tagamine ööpäev ringi on hädavajalik selleks, et õiguskaitseasutused suudaksid reageerida kriminaalsele tegevusele võimalikult varajases staadiumis, jõudes parimal juhul kuriteo ära hoida. Kui kuritegu siiski aset leiab võimaldab kiire reageerimine tõendeid koguda ajal, mil need ei ole veel kadunud. Samuti omab teabevahetuse kiirus olulist tähtsust esialgsete kriminaalmenetluslike tõkendite kohaldamise otsustamisel. Tõkendid on kriminaalmenetlust tagavad sunnivahendid, mis piiravad intensiivselt isiku põhiõigusi, kõige sagedamini õigust isikuvabadusele ja liikumisvabadusele. Samuti on tõkendite puhul tegemist süütuse presumptsiooni riivega. Eelkõige on tõkendite eesmärk kindlustada kriminaalmenetluse toimine ja kohtuotsuste täitmine. Tõkendid on KrMS-i järgi elukohast lahkumise keeld (KrMS § 128), vahistamine (KrMS § 130), võimalus asendada vahistamine kautsjoniga (KrMS § 135), vahistamise asendamine elektroonilise valvega (KrMS § 137¹) ja kaitsevaelase järelevalve (KrMS § 129).

Lõikes 3 nähakse ette, et ühtne kontaktpunkt koosneb vähemalt:

- 1) KrMS-i § 31 lõikes 1 nimetatud uurimisasutuste esindajatest;
- 2) Europoli riiklikust üksusest, mis on loodud määruse (EL) 2016/794⁴⁹ (edaspidi *Europoli määrus*) artikli 7 alusel;
- 3) SIRENE büroost, mis on loodud Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 2018/1862 artikli 7 lõike 2 alusel;

⁴² Euroopa Liidu lepingu artiklil K.3 põhineva Euroopa Politseiameti konventsiooniga (Europoli konventsioon) ning selle protokollidega ühinemise seadus, § 2.

⁴³ Euroopa Liidu Teataja C85/299 N.SIS-i büroode ja riiklike SIRENE büroode nimekirj. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2023.085.01.0299.01.EST&toc=OJ%3AC%3A2023%3A085%3AFUL

⁴⁴ Interpol. Kättesaadav: <https://www.interpol.int/Who-we-are/Member-countries/Europe/ESTONIA>

⁴⁵ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi (EL) 2016/681 (mis käsitleb broneeringuinfo kasutamist terroriaktide ja raskete kuritegude ennetamiseks, avastamiseks, uurimiseks ja nende eest vastutusele võtmiseks) artiklis 4 nimetatud broneeringuinfo üksuste loetelu. Kättesaadav: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018XC0702\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018XC0702(02))

⁴⁶ Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2022. Kuritegevuse ülevaade. Kättesaadav: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/>

⁴⁷ Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2022. Jälitustegevus. Kättesaadav: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/jalitustegevus/>

⁴⁸ Politsei andmekogu põhimäärus, §-d 15 ja 19.

⁴⁹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/794, 11. mai 2016, mis käsitleb Euroopa Liidu Õiguskaitsekoostöö Ametit (Europol) ning millega asendatakse ja tunnistatakse kehtetuks nõukogu otsused 2009/371/JSK, 2009/934/JSK, 2009/935/JSK, 2009/936/JSK ja 2009/968/JSK ([ELT L 135, 24.5.2016, lk 53—114](#)).

4) Interpoli riiklikust keskbüroost, mis on loodud Rahvusvahelise Kriminaalpolitsei Organisatsiooni põhikirja artikli 32 alusel.

Rootsi direktiivi artikli 15 lõikes 2 sätestatakse EL-i liikmesriigi ühtse kontaktpunkti kohustuslik koosseis. See koosseis nähakse ette ka eelnõukohases KrMS-i § 508⁸⁵ lõikes 3. Ehkki see ei ole siseriiklikust õigusest hõlpsalt leitav, on Europol riiklikuks üksuseks⁵⁰, SIRENE bürooks⁵¹ ja Interpoli riiklikuks keskbürooks⁵² PPA ning kõik need üksused kuuluvad ühtse kontaktpunkti koosseisu ka käesoleval ajal.

Võrreldes senisega peavad ühtse kontaktpunkti koosseisus olema esindatud kõik siseriiklikud asutused, kes on KrMS-i kohaselt pädevad kasutama kuritegude tõkestamisel, avastamisel või uurimisel riiklikku sündi⁵³. Sellised asutused on KrMS-i § 31 lõikes 1 nimetatud uurimisasutused ehk PPA, Kaitsepolitseiamet (edaspidi *KAPO*), Maksu- ja Tolliamet (edaspidi *MTA*), Konkurentsiamet, Sõjaväepolitsei, Keskkonnaamet ning Justiitsministeeriumi vanglate osakond ja vangla. Ehkki nimetatud uurimisasutused osalevad rahvusvahelises kriminaalmenetlusalases teabevahetuses ka praegu, on senine teabevahetus tuginenud paljuski tavaõigusele ja haldusorganite koostööle. Eelnõuga soovitakse sätestada teabevahetuse kohustuslikkus ning luua seeläbi õiguslik alus uurimisasutustele teabe vahetamiseks teiste EL-i liikmesriikide õiguskaitseasutustega, sh kriminaalmenetlusvälises (reeglina menetluseelses) staadiumis selleks, et täita Euroopa Liidu lepingu⁵⁴ artikli 3 lõikest 2 tulenevat EL-i üht põhieesmärki – tagada enda kodanikele vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajanev ala.

Kuigi Rootsi direktiivi artikli 15 lõikes 2 nähakse ette EL-i liikmesriigi ühtse kontaktpunkti kohustuslik koosseis ehk asutused, kes peavad teabevahetuses osalema, ei sea direktiiv piiranguid teabevahetuses osalemise korralduse osas. Eeltoodu tähendab, et Rootsi direktiivi konformne ülevõtmine ei eelda uurimisasutuste ametnike allutamist PPA-le ega nende töökoha paiknemist ühtse kontaktpunkti tööruumides PPA-s (ehkki eelnõu sõnastus seda võimaldab ja selline töökorraldus on Euroopa Komisjoni poolt soositav). Uurimisasutustel on kohustus tagada ööpäev ringi kättesaadavus ja suutlikkus vahetada operatiivselt teavet. Seda on võimalik teha muu hulgas tehniliste lahenduste kaudu. Uurimisasutuste valmisolek ööpäev ringi teavet vahetada on tingitud Rootsi direktiivi artikli 5 lõikest 1 tulenevatest tähtaegadest, mis esitatakse eelnõukohases KrMS-i §-s 508⁸³, ja mille eesmärk on tagada kiireloomulist reageerimist nõudvate sündmuste puhul asjakohane teabevahetus selleks, et sündmustele kohaselt reageerida. Tähtajast kinnipidamine on aktuaalne eeskätt kiireloomuliste teabevahetuse taotluste korral, millele tuleb tagada vastamine kaheksa tunni või kolme kalendripäeva jooksul teate ühtsesse kontaktpunkti saabumisest arvates.

§ 508⁸⁰. Teabevahetuskanal

Lõike 1 kohaselt kasutavad ühtne kontaktpunkt ja uurimisasutus teiste EL-i liikmesriikide õiguskaitseasutuste ja Europoliga teabe vahetamiseks SIENA-t.

⁵⁰ Euroopa Liidu lepingu artiklil K.3 põhineva Euroopa Politseiameti konventsiooniga (Europoli konventsioon) ning selle protokollidega ühinemise seadus, § 2.

⁵¹ Euroopa Liidu Teataja C85/299 N.SIS-i büroode ja riiklike SIRENE büroode nimekirj. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2023.085.01.0299.01.EST&toc=OJ%3AC%3A2023%3A085%3AFUL

⁵² Interpol. <https://www.interpol.int/Who-we-are/Member-countries/Europe/ESTONIA>

⁵³ Rootsi direktiivi artikli 2 punkti 1 mõistes pädevad õiguskaitseasutused.

⁵⁴ Euroopa Liidu lepingu konsolideeritud versioon. Kättesaadav: [EUR-Lex - 02016M/TXT-20200301 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/eur-lex-content/ET/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2016M.02000301-EN-20160601-01-0001-1)

Rootsi direktiiviga püüti leida lahendus EL-i liikmesriikide vahel õiguskaitsealase teabe edastamiseks kasutatavate sidekanalite arvukuse probleemile. Probleemiks on, et mitmete erinevate sidekanalite kasutamine takistab teabe asjakohast ja kiiret vahetamist, suurendab halduskoormust ning ohtu isikuandmete turvalisusele. Samuti ei võimalda mitmete erinevate sidekanalite kasutamine Europolil täita enda rolli EL-i kriminaalteabe keskusena, põhjustades omakorda raskusi või suutmatust teha vahetatava teabe pinnalt analüüsi või vältida sama kaasuse paralleelset menetlemist mitme EL-i liikmesriigi poolt. Lisaks raskendab see võimalike andmelekete puhul toimepanija väljaselgitamist.

Ka praegu on SIENA teabevahetuskanalina kasutuses, kuid seda ei kasutata piisavalt palju ja tõhusalt. Sageli kasutavad EL-i liikmesriikide õiguskaitseasutused teabe vahetamiseks hoopis Interpoli sidekanalit, kuna suhtlus sellel on vormivabam või kuna sellel on suurem adressaatide ring (SIENA 27 liikmesriiki⁵⁵ vs Interpol 193 riiki⁵⁶). Ühtlasi on probleemiks asjaolu, et kehtiva KrMS-i järgi ühtset kontaktpunkti teiste EL-i liikmesriikide õiguskaitseasutustega toimunud teabevahetusest ega mis tahes otsesuhtlusest alati ei teavitata. See tähendab, et riiklikul kriminaalteabevahetust koordineerival keskuksusel puudub teave selle kohta, kas, kui palju ja millist teavet on vahetatud ning kellega, milliste ajaraamade piires ja kaasuste raames seda on tehtud. See tähendab, et ei ole võimalik koguda statistikat, mis aitaks kaasa võimalikele probleemidele lahenduste leidmisel. Tegemist on ka olulise infoturbe riskiga, sest andmelekke intsidentide tuvastamine ja nende toimepanijate väljaselgitamine on raskendatud kui mitte võimatu. Kogu suhtluse, sealhulgas nn mitteformaalse teabevahetuse, koondamine ühtsesse sidekanalisse SIENA, maandab eelkirjeldatud riske oluliselt.

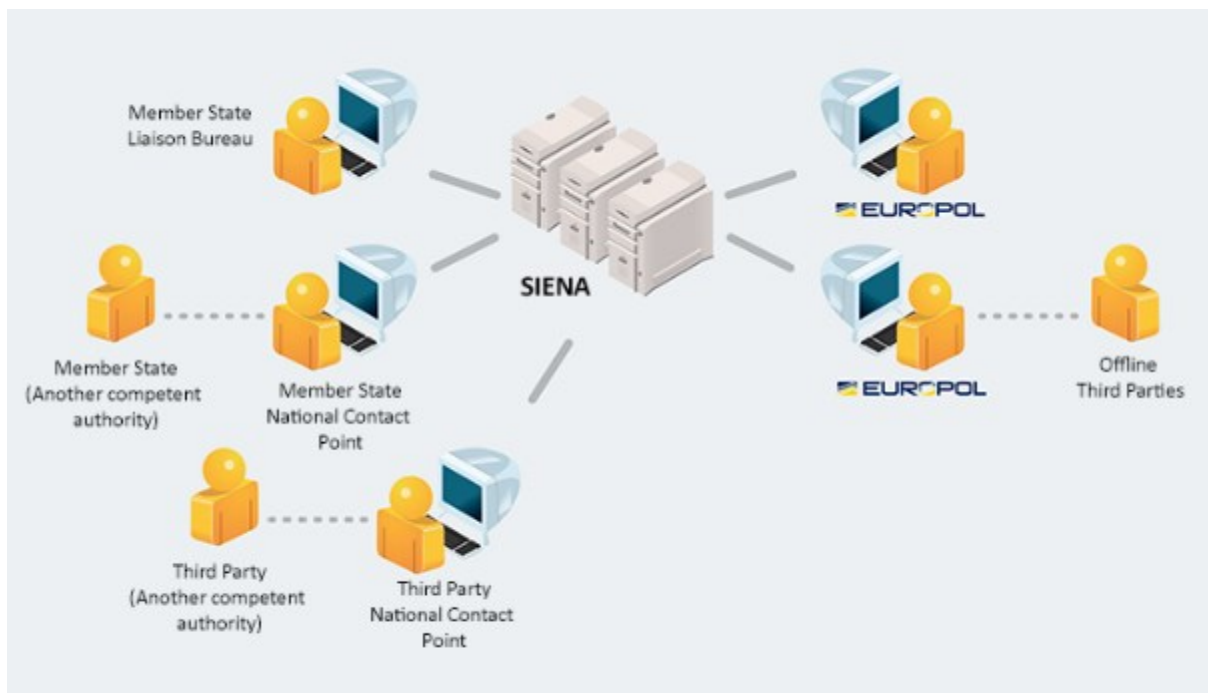
SIENA võimaldab operatiivse ja strateegilise kuritegevusega seotud teabe kiiret ja kasutajasõbralikku vahetamist ning seda saavad kasutada:

- Europoli kontaktametnikud, analüütikud ja eksperdid;
- liikmesriigid;
- kolmandad isikud, kellega Europolil on koostöölepingud või -kokkulepped (vt joonis 1).

Joonis 1. SIENA kasutajad

⁵⁵ Europol. Liikmesriikide tabel. Kättesaadav: <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states>

⁵⁶ Interpol. Osalisriikide tabel. Kättesaadav: <https://www.interpol.int/Who-we-are/Member-countries>

Europoli andmetel on teabevahetus SIENA-s pidevas tõusutrendis. Seda eeskätt seetõttu, et piiriülesest raskest kuritegevusest enim mõjutatud EL-i liikmesriigid on avastanud selle kasutegurid. 2021. aastal on SIENA kaudu:

- algatatud uusi juhtumeid 123 000 (kasv 2020. aastaga võrreldes 38%);
- vahetatud 1,54 miljonit operatiivsõnumit (kasv 2020. aastaga võrreldes 22%);
- ühendatud 2400 pädevat riiklikku asutust 51 riigist ja 14 rahvusvahelist organisatsiooni või asutust;
- ühendatud on üle 19 000 lõppkasutaja⁵⁷.

2024. aasta aprilli seisuga on SIENA-ga ühendatud üle 3000 õiguskaitseasutuse enam kui 70 riigist ja rahvusvahelisest üksusest. 2023. aastal kasvas SIENA kaudu vahetatud sõnumite arv ajalooliselt kõrgeima tasemeni 1,79 miljonini, mis peegeldab SIENA rolli õiguskaitse eelistatud suhtluskanalina Euroopas. Samal aastal algatati SIENA kaudu üle 151 000 juhtumi. Kõige sagedamini märgitud kuritegevuse valdkonnad olid narkokaubandus, pettused ja illegaalne immigratsioon. SIENA kasutuse laiendamine rohkematele riikidele toob lõppkokkuvõttes kasu Euroopa kodanikele, sest mida rohkem õiguskaitseasutusi on SIENA-ga ühendatud, seda enam rikastub luurepilt EL-i mõjutavatest kuritegelikest ohtudest⁵⁸. Kuna osa EL-i liikmesriike ei ole tulenevalt vähesest kokkupuutest piiriülese kuritegevusega või sellekohasest vähesest teadlikkusest SIENA kasutamist veel vajalikuks pidanud, on EL otsustanud positiivsete arengute saavutamiseks teha SIENA kasutamine kohustuslikuks kõigi Rootsi direktiivi kohaste teabedastuste ja teadete korral. See tähendab, et SIENA kasutamine on kohustuslik taotluste saatmisel ühtsele kontaktpunktile ja otse õiguskaitseasutusele, teabe edastamisel taotluse alusel ja teabe edastamisel ühtse kontaktpunkti ja õiguskaitseasutuse omal algatusel, teabe, selgituste ja täpsustuste taotluste rahuldamata jätmise teadete edastamisel ning taotluse või teabe koopiade saatmisel ühtsele kontaktpunktile ja Europolile.

⁵⁷ Andmed pärinevad Europoli veebilehelt. Kättesaadav: <https://www.europol.europa.eu/operations-services-and-innovation/services-support/information-exchange/secure-information-exchange-network-application-siena>

⁵⁸ Europol. More than 3 000 law enforcement authorities now connected to Europol, 12.04.2024. Kättesaadav: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/more-3-000-law-enforcement-authorities-now-connected-to-europol>

Lõikes 2 nähakse ette, et ühtne kontaktpunkt ja uurimisasutus on SIENA-ga otse ühendatud, sealhulgas mobiilseadme vahendusel. Sellise kohustuse näeb ette Rootsi direktiivi artikli 13 lõige 3. Selleks et SIENA-t saaksid kasutada eesliiniametnikud, näiteks politseioperatsioonides osalevad politseiametnikud, peaks see toimima ka mobiilseadmetes.

Lõike 3 järgi võib ühtne kontaktpunkt või uurimisasutus vahetada teavet ka muul viisil kui SIENA kaudu juhul. Seda võib teha kui:

- 1) teabetaotluse kiireloomulisus eeldab ajutiselt teise teabevahetuskanali kasutamist;
- 2) SIENA-t ei ole võimalik ootamatu takistuse tõttu kasutada (nt tehnilise tõrke korral);
- 3) teabevahetuses osaleb kolmas riik või rahvusvaheline organisatsioon või on alust arvata, et ta on vaja sellesse hiljem kaasata, sealhulgas Interpoli kaudu.

Eesmärk on tagada paindlikkus olukorras, kus SIENA kasutamine ei ole üldse võimalik, õigel ajal võimalik või otstarbekas. Arvestades SIENA olemasolevat kasutajaliidest, ei ole mõeldav selle kasutamine igas operatiivolukorras, eriti eesliiniametnike poolt taktikalisel tasandil, kus nõuavad kohene ja kiire reageerimine. Sellisteks puhkudeks on mõistlik ette näha võimalus vahetada teavet muude sidepidamisvahendite, näiteks vahetut suhtlust võimaldava raadioside või mobiiltelefoni abil. Kiireloomulise teabevahetuse järgselt on võimalik vastav teave tagantjärele SIENA-sse sisestada selleks, et teabevahetuse toimumise fakt ja sisu oleksid talletatud. Teabe vahetamine muul viisil ei tohi olla välistatud ka olukordades, kus leviprobleemide või tehnikavahendi tõrkumise tõttu ei ole võimalik SIENA-t kasutada, sest Rootsi direktiivi eesmärgiks on suurendada teabele juurdepääsu. Õiguskaitseasutuste suunamine SIENA-t kasutama on vahend eelneetud eesmärgi saavutamiseks, mitte eesmärk iseeneses. Seda arvestades on kehtestatud ka erand suhtluses EL-i väliste riikidega, kel juurdepääs SIENA-le puudub või on see juurdepääs vaid nende Europolit juurde lähetatud sideohvitseridel. Võimalikult lühikese ja kiire sideahela tagamiseks on mõistlik kasutada nendega teabevahetuseks muid sidekanaleid.

§ 508⁸¹. Teabetaotlusele vastamine

Teabevahetus toimub üldjuhul ühtse kontaktpunkti kaudu. Kõnesoleva sättega võetakse Eesti õigusesse üle Rootsi direktiivi artiklis 4 esitatud põhimõtted.

Lõige 1 näeb ette, et ühtne kontaktpunkt kontrollib teisest EL-i liikmesriigist saabunud taotluse nõuetekohasust, lubatavust ja sellele vastamise võimalikkust ning vastab taotlusele ise või edastab selle vastamiseks ühele või mitmele uurimisasutusele. Arvestades Rootsi direktiivi põhjenduses nr 19 toodut, peab ühtne kontaktpunkt taotluse saamisel hindama, kas taotletud teave on kuritegude tõkestamiseks, avastamiseks või uurimiseks (KrMS-i mõistes menetlemiseks) vajalik ja proportsionaalne ehk kas taotluse aluseks olevad asjaolud ja selgitused on piisavalt selged ja üksikasjalikud selleks, et teabetaotlusele vastata. Eeltoodu tähendab, et teabetaotluse saamisel peab uurimisasutus igakordselt kaalutlema teabetaotluse asjakohasust ja vajalikkust selleks, et vältida põhjendamatut või ebaproportsionaalselt suures koguses teabe edastamist.

Lõige 2 näeb ette, et kui taotluses on puudusi, mille kõrvaldamata jätmise korral tuleks sellele vastamisest keelduda, teavitab ühtne kontaktpunkt sellest viivitamata taotluse esitanud EL-i liikmesriigi ühtset kontaktpunkti või õiguskaitseasutust ning palub puudused kõrvaldada. Sisuliselt on tegemist haldusmenetluse seaduse §-s 36 nimetatud haldusorgani

selgitamiskohustuse – mida haldusmenetluse käsiraamatus⁵⁹ nimetatakse ka haldusorgani nõustamiskohustuseks ning hoolitsuskohustuseks – reguleerimisega KrMS-is rahvusvahelise operatiivkoostööga seoses. Eelnõuga reguleeritakse KrMS-is haldusorgani omal algatusel selgitamiskohustuse täitmine selleks, et tagada teabevahetuse osapoolte õiguste ja ressursside efektiivne kasutamine, kuna vastasel juhul võib kummalegi osapoolle tekkida kahju (pikemalt sama küsimusega tegelemine ning suutmatus õigeaegselt reageerida). Selgitamiskohustuse KrMS-is sätestamise vajadus tuleneb Rootsi direktiivist, mille põhjenduspunkti nr 20 kohaselt tuleks vältida tarbetut taotlustele vastamisest keeldumist ning võimaldada taotluse saajal selgituste või täpsustustuste nõudmist, ja artikli 6 lõikest 3, mille kohaselt peab teabetaotluse saaja viivitamata küsima taotluse esitajalt selgitusi ja täpsustusi, kui vastasel juhul tuleks teabetaotlusele vastamisest keelduda.

Kui ühtne kontaktpunkt edastas taotluse vastamiseks uurimisasutusele, siis edastab lõike 3 kohaselt see uurimisasutus taotlusele vastamiseks kogutud teabe viivitamata ühtsele kontaktpunktile, kes edastab vastuse teavet taotleva EL-i liikmesriigi ühtsele kontaktpunktile või õiguskaitseasutusele. Selline töökorraldus lähtub üldreeglist, mille kohaselt vastab direktiivikohastele teabetaotlustele Eesti uurimisasutuste nimel ühtne kontaktpunkt, kes peab omama ülevaadet kogu siseriiklikust teabevahetusest. Ühtne kontaktpunkt võib edastada teabetaotluse samaaegselt vastamiseks mitmele uurimisasutusele. Sellisel juhul koostab ühtne kontaktpunkt (koond)vastuse teisele EL-i liikmesriigile uurimisasutuste teabe pinnalt. Kui uurimisasutus vastab temale edastatud teabetaotlusele ise SIENA-s, ei ole reeglina vastamiseks kogutud teabe viivitamata ühtsele kontaktpunktile edastamine vajalik, sest ühtne kontaktpunkt näeb SIENA-s vaikimisi kõikide Eesti uurimisasutuste toiminguid.

Kui ühtne kontaktpunkt edastab teabetaotluse vastuse otse teise EL-i liikmesriigi pädevale õiguskaitseasutusele, siis lõike 4 kohaselt peab ta samal ajal saatma vastuse koopia selle teise EL-i liikmesriigi ühtsele kontaktpunktile. Sellega tagatakse KrMS-i vastavus Rootsi direktiivi artikli 5 lõikele 3, mille eesmärgiks on tagada, et igas EL-i liikmesriigis on üks keskne asutus, kes omab ülevaadet kogu kriminaalmenetlusalasest rahvusvahelisest teabevahetusest, suudab seda koordineerida ja koguda selle kohta statistikat.

Lõike 5 järgi ei pea ühtne kontaktpunkt edastama vastuse koopiat teavet taotlenud teise EL-i liikmesriigi ühtsele kontaktpunktile, kui see võib ohustada:

- 1) käimasolevat kriminaalmenetlust;
- 2) riigi julgeolekut või
- 3) isiku turvalisust.

Sellega võetakse KrMS-i üle Rootsi direktiivi artikli 5 lõikes 3 esitatud põhimõte, mille kohaselt ei pea teise riigi kontaktpunktile edastama teabe koopiat, kui sellega seataks ohtu vähemalt üks järgmistest:

- a) käimasolev väga tundlik uurimine, mille puhul on teabe töötlemiseks vajalik asjakohane konfidentsiaalsuse tase;
- b) terrorismijuhtumi lahendamine, mis ei hõlma häda- ega kriisiolukordade ohjamist;
- c) üksikisiku turvalisus.

Kõnesolev säte käsitleb olukorda, kus teavet edastav EL-i liikmesriik on nõus edastama teavet küll teavet taotlenud liikmesriigi õiguskaitseasutusele, ent mitte selle liikmesriigi ühtsele kontaktpunktile. Tegemist on eeskätt kaitsemeetmega olukorras, kus teavet edastaval

⁵⁹ Aedma, A; Lopman, E; Parrest, N; Pilving, I; Vene, E. Haldusmenetluse käsiraamat. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2004, lk 157-158. Kättesaadav: <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/3ad022c2-9447-4649-92e6-b3153ab78eae/content>

liikmesriigil on informatsiooni selle kohta, et teabe edastamisel seda taotlenud liikmesriigi ühtsele kontaktpunktile, võib tõenäoliselt aset leida andmeleke. Näiteks nähtub uurimisasutusele teatavaks saanud informatsioonist, et üks teise EL-i liikmesriigi ühtse kontaktpunkti töötajatest teeb koostööd kurjategijatega.

Direktiivikohase teabeedastuse puhul ei pea saatma teabetaotluse või teabe koopiat teise EL-i liikmesriigi ühtsele kontaktpunktile, kui see oleks vastuolus asjaomase liikmesriigi oluliste julgeolekuhuvidega, kui see ohustaks käimasoleva uurimise edukust või üksikisiku turvalisust või kui see avalikustaks teavet riikliku julgeoleku valdkonna organisatsioonide või konkreetse luuretegevuse kohta. Ühtse kontaktpunkti teavitamisest keeldumise alus sisaldub Rootsi direktiivi artikli 4 lõikes 2, artikli 5 lõikes 3, artikli 7 lõikes 4 ja artikli 8 lõikes 3 ehk kõigi direktiivikohaste teabeedastuse võimaluste puhul. Keeldumised on ette nähtud selleks, et mitte sekkuda liikmesriigi ainupädevusse. Samuti seatakse seeläbi prioriteediks teabevahetuse statistika ja ülevaate koondamise ees nii üksikisiku turvalisus (nt allika paljastumine ja ohtu sattumine) kui siseriikliku menetluse edukus.

Eelnõukohase KrMS-i § 508⁸⁸ lõike 5 punkti 2 ehk julgeolekukaalutlusel teabe edastamisest keeldumise osas on kohane selgitada, et Rootsi direktiivi põhjenduspunkti nr 13 järgi ei kohaldata direktiivi sellise teabe töötlemisele, mis jääb EL-i õiguse kohaldamisalast väljapoole, ehk teabele, mis puudutab riiklikku julgeolekut. Seetõttu on direktiivi artikli 5 lõike 3 punktis b sätestatud õigus hoiduda teise EL-i liikmesriigi ühtsele kontaktpunktile teabevahetuse koopia saatmisest olukordades, mis puudutavad terrorismijuhtumi lahendamist, mis ei hõlma häda- ega kriisilukordade ohjamist. Nimetatud säte on toodud eelnõusse selliselt, et keeldumisealuseks on määratletud teave, mis puudutab riigi julgeolekut. Sõnastuse erinevus on tingitud asjaolust, et EL ega Ühinenud Rahvaste Organisatsioon ei ole defineerinud terrorismi, millest tulenevalt tuleb lähtuda siseriiklikust terrorismi definitsioonist, mis sisaldub karistusseadustiku (edaspidi *KarS*) § 237 lõikes 1. *KarS*-i § 237 lõike 1 kohaselt peab kuritegu olema toime pandud eesmärgiga sundida riiki või rahvusvahelist organisatsiooni midagi tegema või tegemata jätma või kuritegu võib tõsiselt häirida riigi poliitilist, põhiseaduslikku, majanduslikku või ühiskondlikku korraldust või see hävitada või tõsiselt hirmutada elanikkonda. Eeltoodust nähtub, et terrorismi puhul on tegemist julgeoleku küsimusega olenemata sellest, et sündmusele reageerivad nii korrakaitse- kui julgeolekuasutused. Eestis vastutab KAPO terrorismivastase võitluse eest⁶⁰. KAPO kogub ja töötleb terrorismi puudutavat teavet ja vastutab terrorismi puudutavate kuritegude uurimise eest, olles ka väliskontakt ja teabe vahetaja teiste sarnaste asutustega välismaal. Sellise suhtluse jaoks on vastavatel asutustel SIENA-st erinev sidekanal.

§ 508⁸². Teabetaotlusele vastamisest keeldumine

Taotluse saamisel kontrollib ühtne kontaktpunkt või uurimisasutus selle nõuetekohasust ning puuduste korral taotlusele vastamisest keeldutakse. Kõnesolevas paragrahvis esitatakse loetelu asjaoludest, millal teabetaotlusele vastamine ei ole lubatud. Tegemist on Rootsi direktiivi artikli 6 lõike 1 punktides a–h toodud põhjustega, mille korral peab teabetaotlusele vastamisest keelduma. Rootsi direktiivi põhjenduse nr 20 kohaselt peaksid EL-i liikmesriigid oma üldise hoolsuskohustuse väljendusena alati kontrollima, kas neile esitatud taotlused vastavad

⁶⁰ Siseministri 29. oktoobri 2014. aasta määruse nr 46 „[Kaitsepolitseiameti põhimäärus](#)“ § 7 kohaselt on KAPO tegevusvaldkond riigi põhiseadusliku korra ja territoriaalse terviklikkuse vägivaldsele muutmisele suunatud tegevust puudutava teabe kogumine ja töötlemine, riigi vastu suunatud luuretegevuse ennetamine ja tõkestamine, sealhulgas riigisaladuse kaitse riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduses ettenähtud juhtudel ja korras, terrorismi ja selle rahastamise ning toetamise ning riigi julgeolekut ohustava korruptsiooni ärahoidmine ja tõkestamine, nende kuritegude tõkestamine, mille kohtueelne uurimine on ameti pädevuses, ning seaduses ettenähtud juhtudel kuritegude kohtueelne uurimine.

vajalikkuse ja proportsionaalsuse põhimõtetele, ning jätma rahuldamata taotlused, mida nad peavad nende põhimõtetega vastuolus olevaks. Seejuures vajab toonitamist, et kui teabetaotlus on pelgalt ebaselge või selles esinevad pigem formaalsed puudused, tuleb esmalt täita eelnõukohase KrMS-i § 508⁸² lõikes 3 sätestatud selgitamiskohustust.

KrMS-i §-s 508⁸² võetakse üle Rootsi direktiivi artikli 6 lõikes 1 sätestatu.

Lõike 1 punkti 1 kohaselt keeldutakse teabetaotlusele vastamisest, kui ühtsel kontaktpunktil ja uurimisasutusel ei ole taotletud teabele juurdepääsu. Silmas on peetud olukorda, kus uurimisasutusel ei ole otsejuurdepääsetavat ega kaudselt juurdepääsetavat teavet. See tähendab, et lisaks sellele, et teavet ei ole uurimisasutusele kättesaadavas andmebaasis, puudub ka võimalus teabe pärimiseks mujalt. Näiteks ei ole taotletavat teavet Eestis üldse või selle kättesaamisel esinevad takistused, mida ei saa kõrvaldada. Näiteks isik, kellel on teave, ei ole nõus seda teatavaks tegema ja puudub ka alus tema kohustamiseks. Viimati nimetatud olukorraga on tegemist näiteks juhul, kui uurimisasutus soovib saada teisele riigile huvipakkuva isiku kohta teavet vestluses potentsiaalse tunnistajaga, kes uurimisasutusega koostööd teha ei soovi. Või näiteks olukorraga, kus uurimisasutus soovib saada pangalt isiku pangaandmeid, ent pank, tuginedes pangasaladuse kaitsele, nende avaldamisest keeldub. Sellistel juhtudel on võimalus esitada taotlus vastavate andmete saamiseks EIO abil.

Lõike 1 punkti 2 kohaselt keeldutakse teabetaotlusele vastamisest, kui teabevahetus kahjustaks käimasolevat kriminaalmenetlust. See keeldumisalus on ette nähtud juhuks, kui Eestis on pooleli kriminaalmenetlus ja teabevahetusele vastamine võiks seada ohtu selle kriminaalasja lahendamise. Keeldumise korral tuleb silmas pidada, et seda ei tohi teha kergekäeliselt, üksnes blanketsele normile ja abstraktsele ohule tuginedes. Saades teiselt EL-i liikmesriigilt teabetaotluse, mis võib mõjutada menetluses oleva kriminaalasja lahendamist, tuleb igakordselt kaalutleda riske ja osapoolte põhjendatud huve ning teha nendest lähtuvalt otsus teabevahetuse lubatavuse osas. Seejuures tuleb tagada valmidus kaalutusotsust, sh selle kujunemist, hiljem näiteks Euroopa Komisjonile põhjendada (taotluse esitanud EL-i liikmesriigi ees sellist kohustust täita ei tule). Seda, kas teabetaotlusele saab vastata või ei saa, otsustab õigusasutus. Kohustus selliste teabetaotluste saamisest prokuratuuri või kohut teavitada lasub ühtsel kontaktpunktil või uurimisasutusel.

Lõike 1 punkti 3 kohaselt keeldutakse teabetaotlusele vastamisest, kui teabevahetus seaks ohtu isiku turvalisuse. Inimeste õiguste austamine on üks ELi põhilisi kohustusi ning kohustus tagada isiku õigus elule, kehalisele puutumatusse ja füüsilisele vabadusele kaalub alati üle kriminaalmenetluse huvid. Eeltoodust tulenevalt peab teabetaotlusele vastaja alati hindama teabevahetusega kaasnevat ohtu isiku põhiõigustele ja nende realiseerumise tõenäosust. Pidades piisavalt tõenäoliseks, et teabevahetuse tõttu satub ohtu isiku turvalisus, tuleb taotlusele vastamisest keelduda. Eeltoodu omab erilist tähendust teabe osas, mis on saadud salajase koostöö abil või mis pärineb anonüümselt tunnistajalt. Seejuures tuleb silmas pidada, et sellise allika paljastumise oht ja sellest tulenev oht tema turvalisusele, ei seisne ilmtingimata tema isikuandmete selgesõnalises avaldamises. Isiku turvalisus võib sattuda ohtu ka olukorras, kus teabe sisust tulenevalt on võimalik välja selgitada kellelt, sh millisest isikute ringist, teave pärineb. Eeltoodu aga ei tähenda, et nimetatud keeldumisalust saaks kasutada kergekäeliselt, üksnes abstraktsele ohule tuginedes. Oht, et kellegi vastu ütluste andmisega kaasnevad negatiivsed, ütluste andja turvalisust ohustavad tagajärjed, on olemas alati. Oluline on sellise ohu realiseerumise tõenäosus. Keeldumisalusele tuginedes on mõistlik lähtuda KrMS-i § 67 lõikes 1 sätestatud põhimõttest, mille kohaselt turvalisuse kaalutlusel anonüümsuse tagamine kriminaalmenetluse raames peab olema tingitud eeskätt kuriteo raskusest või erandlikest asjaoludest. Seetõttu tuleb igakordselt kaaluda teabevahetusega kaasnevaid riske ja nende

realiseerumist, lähtudes objektiivsetest asjaoludest aga ka osapoolte põhjendatud huvist. Seejuures tuleb tagada valmidus kaalutusotsust sisuliselt põhjendada.

Lõike 1 punkti 4 kohaselt keeldutakse teabetaotlusele vastamisest, kui see kahjustaks põhjendamatult juriidilise isiku kaitstud olulisi huve. PS-i § 9 lõike 2 kohaselt laienevad PS-is loetletud õigused, vabadused ja kohustused juriidilistele isikutele niivõrd, kui see on kooskõlas juriidiliste isikute üldiste eesmärkide ja selliste õiguste, vabaduste ja kohustuste olemusega. Kuna juriidiline isik kui abstraktsioon saab tegutseda vaid füüsilise isiku kaudu, ei saa juriidilise isiku enda turvalisus sattuda ohtu. Küll aga võivad vajada kaitset juriidilise isiku olulised huvid. Selliseks oluliseks huviks võib olla näiteks ärisaladus, ehk eelkõige kaubanduslikku või tehnilist laadi teave, mis ei ole avalikult kättesaadav ja mida ettevõtja hoiab salajas, sest selle teabe teistele isikutele õigustamata teatavaks saamine kahjustab ettevõtja ärihuve.⁶¹ Näiteks tuleks tõenäoliselt keelduda teabetaotluse raames väljastamast teavet toodete retseptide, keemiliste koostisosade ja tootmissaladuste kohta, mis on saanud kriminaalmenetluse käigus uurimisasutusele teatavaks (nt mõne narkootilise aine valmistamist puudutava uurimise raames). Eelnimetatud näite puhul tuleks keelduda teabe kogumis väljastamisest juriidilise isiku oluliste huvide kaitsele tuginedes, ent mõne konkreetse elemendi käitlemise fakti avaldamine oleks tõenäoliselt lubatav ja võimalik, et kohustuslik, sest eelnõukohase KrMS-i § 508⁸² lõike 2 järgi võib teabetaotlusele vastamisest keelduda üksnes ulatuses, mille suhtes ilmneb vähemalt üks KrMS-i § 508⁸² lõikes 1 sätestatud keeldumise alustest.

Lõike 1 punkti 5 kohaselt keeldutakse teabetaotlusele vastamisest, kui see võib ohustada riigi julgeolekut. Rootsi direktiivi põhjenduspunkti nr 13 järgi ei kohaldata direktiivi sellise teabe töötlemisele, mis jääb EL-i õiguse kohaldamisalast väljapoole, ehk teabele, mis puudutab riiklikku julgeolekut. Nimetatud keeldumisasul kohaldub näiteks terrorismijuhtumeid puudutavale teabele. Eeltoodu ei tähenda kategoorilist keeldu vastavat teavet teiste EL-i liikmesriikidega vahetada, ent seda tuleb teha asjakohaste kanalite kaudu, mida Rootsi direktiiv ei reguleeri.

Lõike 1 punkti 6 kohaselt keeldutakse teabetaotlusele vastamisest, kui see on selgelt ebaproportsionaalne võrreldes taotletava eesmärgiga. Kuna isikuandmete töötlemisega kaasneb alati õiguste riive, peab töötlemine olema mitte ainult vajalik, vaid ka seatud eesmärgi suhtes proportsionaalne. Seaduse ja töökorraldusega tuleb tagada, et selline riive eraelu puutumatusele on võimalikult vähene. Näitena võib tuua olukorra, kus teabetaotlus esitatakse teisele riigile selleks, et tuvastada röövi toimepanijad, kes on kuriteo toimepanemise järgselt põgenenud sellesse teise EL-i liikmesriiki, kasutades registreerimismärkideta sõidukit. Teabetaotluse esitamine täidab kuriteo menetlemise ja potentsiaalselt ka edasiste kuritegude tõkestamise eesmärgi. Teave on toimepanijate tuvastamiseks ja nende vastutusele võtmiseks vajalik, eriti kui muid teo toimepanijaid välja selgitada võimaldavaid andmeid, napib. Ehkki teabetaotlusele vastamine on lubatav kuriteo raskusastmest tulenevalt ning teave on eelduslikult sellel teisel liikmesriigil olemas, ei ole taotlusele vastamiseks proportsionaalne kõikide registris olevate ja olnud vastava värvi, margi, mudeli ja keretüübiga sõidukite osas päringu tegemine andmebaasides ja vastuse saatmine taotlevale liikmesriigile. Põhjendamatult paljude asjasepuutumatute isikute eraelu riivaks nii päringu tegemine kui ka nende andmete edastamine teisele EL-i liikmesriigile.

Lõike 1 punkti 7 kohaselt keeldutakse teabetaotlusele vastamisest, kui taotletud teave on ebaõige, mittetäielik või aegunud. Isikuandmete töötlemise üheks põhimõtteks on, et ebaõiged isikuandmed tuleb viivitamata kustutada või parandada. Eelnimetatud andmete õigsuse põhimõte on sätestatud nii Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi (EL) 2016/680 artikli 5

⁶¹ [Ebaausa konkurentsivõime takistamise ja ärisaladuse kaitse seadus](#), § 5 lõige 2.

lõike 1 punktis d kui isikuandmete kaitse seaduse (edaspidi *IKS*) § 14 punktis 4. Rootsi direktiivi kohase andmetöötluse osas ei ole ette nähtud erandit üldpõhimõttest kõrvale kaldumiseks ehk vahetatavad andmed ei tohi olla aegunud, valed või mittetäielikud.

Eeltoodu tähendab, et näiteks olukorras, kus teavet soovitakse isiku kohta, kellele on kunagi esitatud kahtlustus ekslikult, tuleks teabetaotlusele vastamisest keelduda. Samuti tuleks keelduda selliste andmete väljastamisest, mille seos nende kogumise aluseks olnud kuriteoga on ebaselge, sh jäetud välja selgitamata. Näiteks tuleks keelduda kriminaalmenetluse raames sideettevõtjalt saadud sõnumi edastamise fakti kohta käivate andmete ehk nn kõneeristuse edastamisest, kui kõneeristuse subjekti või kõneeristust läbiva isiku seos menetletud kuriteoga on välja selgitamata. Kui kõneeristus on tehtud näiteks kurjategija elukaaslase suhtes, ent elukaaslast ei ole hilisemalt menetlusele allutatud ehk tegemist ei ole tunnistaja ega kahtlustatavaga või kui kahtlustatava kõneeristusest nähtub pelgalt fakt selle kohta, et kahtlustatav on tuvastamata asjaoludel kindla isiku nimel oleva telefoninumbri kasutajaga suhelnud. Keelduda tuleb ka aegunud andmete edastamisest. Näiteks olukorras, kus uurimisasutus on teinud KrMS-i § 90¹ lõike 1 järgi sideettevõtjale päringu identifitseerimistunnustega seotud andmete kohta ehk nn numbrilise omanikupäringu, tuleb enne andmete edastamist veenduda, et number on endiselt selle isiku kasutuses. Kui tuvastatakse, et numbrilise tegelikult kasutajaks ei ole enam isik, kes on numbrilise omanik või on selliste andmete saamisest möödas piisavalt pikk aeg, et isiku elustiili arvestades on tõenäoline, et ta on enda kasutuses oleva numbrilise selleks ajaks juba vahetanud, tuleks andmete edastamisest keelduda. Kui andmete edastamine on kaasuse asjaoludest tulenevalt siiski vajalik, tuleb kindlasti täpsustada andmete saamise aeg ja asjaolud ning viidata, et andmed ei pruugi olla tõesed.

Lõike 1 punkti 8 kohaselt keeldutakse teabetaotlusele vastamisest, kui taotlus ei vasta KrMS-i §-s 508⁸⁵ sätestatud nõuetele. Eelnõukohase KrMS-i § 508⁸⁵ sätestab loetelu andmetest, mis tuleb teabetaotluses märkida. Nimetatud loetelu on üle toodud Rootsi direktiivi artikli 4 lõike 5 punktides a-f ja sisaldab ammendavat, lihtsat ja piisavalt üksikasjalikku loetelu üksikasjadest, mida on taotluse kiireks ja hõlpsaks lahendamiseks vaja. Kui teabetaotlus sisaldab puudusi ehk ei vasta eelnõukohase KrMS-i §-s 508⁸⁵ sätestatud nõuetele, tuleb esmalt täita KrMS-i §-i 508⁸¹ lõike 2 kohast selgituskohustust, ehk juhtida tähelepanu puudustele taotluses ja paluda need võimalusel kõrvaldada. Kui teabevahetuse taotleja puudusi ei kõrvalda, tuleb taotlusele vastamisest keelduda ulatuses, mille suhtes esineb keeldumisasutus.

Lõike 1 punkti 9 kohaselt keeldutakse teabetaotlusele vastamisest, kui selleks on vaja teabevahetusloa aga prokuratuur või kohus on loa andmisest keeldunud. Rootsi direktiivi artikli 6 lõike 1 punktis c ja eelnõukohases KrMS-is on peetud vajalikuks toonitada seaduse tasandil sõnaselgelt, et EL-i õigusest liikmesriigile tulev alus saada teiselt EL-i liikmesriigilt teavet, ei prevaleeri siseriikliku õiguse ees. Olukorras, kus uurimisasutusel tuleb teabetaotlusele vastamiseks küsida teabevahetusloa ja loa andmisest on keeldutud, tuleb teabetaotlusele vastamisel lähtuda Eesti õigussüsteemi otsusest ning taotlusele vastamisest keelduda. Et vältida selliste teabetaotluste mitmekordne esitamine, on direktiivis ja eelnõus ette nähtud, et õigussüsteemi otsusel, ja tuginedes keeldumisasutusele, uutele samasisulistele taotlustele ei vastata. Olukorrad, kus prokuratuur või kohus keeldub teabevahetusloa andmisest selle tõttu, et teise EL-i liikmesriigi teabetaotluses esinevad puudused, on vältitavad teabevahetuses osalevate liikmesriikide koostöö ja Eesti uurimisasutuse ning ühtse kontaktpunkti poolt selgituskohustuse täitmise.

Lõike 1 punkti 10 kohaselt keeldutakse teabetaotlusele vastamisest, kui taotletakse teavet kuriteo kohta, mille eest karistatakse KarS-i kohaselt kuni üheaastase vangistusega. Rootsi direktiivi eesmärgiks on tõhustada riikideüleselt raskete süütegude tõkestamist, avastamist ja uurimist. Kergema raskusastmega kuritegevust puudutava teabe vahetus direktiivi skooopi ei

kuulu. Isikuandmete töötlemine ja sellega kaasnev õiguste riive ei ole põhjendatud kuritegude puhul, mille eest karistatakse Eestis KarS-i kohaselt maksimaalselt kuni ühe aasta pikkuse vabadusekaotusega. Sellisteks kuritegudeks on näiteks ähvardamine (KarS § 120 lg 1), kehaline väärkohtlemine (KarS § 121 lg 1), lapse ülalpidamiskohustuse rikkumine (KarS § 169), alaealise kallutamine alkoholi tarvitamisele (KarS § 182 lg 1) jt. Olukorras, kus teise EL-i liikmesriigi esitatud teabetaotlus on seotud või suunatud kergema raskusastmega kuriteoga seonduva teabe saamisele, tuleb teabe edastamisest keelduda.

Lõike 1 punkti 11 kohaselt keeldutakse teabetaotlusele vastamisest, kui taotletakse teavet teo kohta, mis ei ole KarS-i kohaselt kuritegu. Siin peetakse silmas Rootsi direktiivi eesmärki, milleks on riikideülese raske kuritegevuse vastu võitlemine. Väärteod või distsiplinaarrikkumised ei ole Rootsi direktiivi skoobis. Keeldumisasutus on ette nähtud kaitsemeetmena selle eest, et isikule tekivad negatiivsed tagajärjed tegude eest, mida Eesti õiguse järgi ei peeta kas üldse või mitte nii intensiivselt karistamisväärseks, et neid kriminaliseerida. Kaitsemeetme vajadus on tingitud EL-i liikmesriikide karistusõiguse eripäradest. Hüpoteetilise näitena võib tuua, et kui mõnes EL-i liikmesriigis on kuriteona määratletud ja vähemalt üle üheaastase vangistusega karistatav kanavargus või abielurikkumine, ja see riik esitab sellise süüteo uurimist põhjenduseks tuues teabetaotluse Eestile, peab Eesti ühtsel kontaktpunktil ja õigusasutusel olema õigus ja kohustus taotlusele vastamisest keelduda.

Lõike 1 punkti 12 kohaselt keeldutakse teabetaotlusele vastamisest, kui taotletakse teavet, mis on saadud teiselt Euroopa Liidu liikmesriigilt või kolmandalt riigilt, kes ei ole andnud selle edastamiseks nõusolekut. Keeldumisasutus tuleneb andmete omandiõiguse põhimõttest. Sellel EL-i liikmesriigil või kolmandal riigil, kellelt teave pärines, on õigus otsustada teabe edastamise lubatavuse ja tingimuste üle. Kui teabe algselt Eestile edastanud riik ei ole andnud nõusolekut teabe jagamiseks teiste EL-i riikidega, ei teki uurimisasutusel ega ühtsel kontaktpunktil direktiivist kohustust riikidevahelisest kahepoolsest kokkuleppest kõrvale kalduda. Reeglina tuleks teabe algset omanikku teise EL-i liikmesriigi teabetaotluse laekumisest teavitada ja temalt teabe edastamise kohta luba küsida, ent keeldumise korral tuleb teabetaotlusele vastamisest keelduda. Teabe kättesaadavaks tegemine ühele EL-i liikmesriigile ei tohi muuta teavet vaikimisi kättesaadavaks kõikidele EL-i liikmesriikidele.

Lõige 2 näeb ette, et teabetaotlusele vastamisest keeldutakse üksnes ulatuses, mille suhtes ilmneb vähemalt üks KrMS-i § 508⁸² lõike 1 punktides 1–12 sätestatud keeldumise alustest. Kui taotluse rahuldamata jätmise põhjused on seotud ainult osaga taotletud teabest, tuleks ülejäänud teave esitada KrMS-i § 508⁸³ lõikes 1 või 2 sätestatud tähtaja jooksul. Sätte eesmärk on toonitada, et ühe või mitme teabe edastamisest keeldumise aluse esinemine ei tähenda seda, et kogu teabetaotlusele ei saa vastata. Iga teabetaotluse puhul tuleb sellele vastamise lubatavuse kontrollimisel hinnata, kas ja kui siis millise teabe edastamine on keelatud ning millist teavet tuleb teabe taotlejale siiski edastada.

Lõike 3 kohaselt teabetaotlusele vastamisest keeldumisest taotluse esitanud teise EL-i liikmesriigi ühtset kontaktpunkti või õiguskaitseasutust ja selgitab keeldumise põhjust KrMS-i § 508⁸³ lõikes 1 või 2 sätestatud tähtaegade jooksul.

508⁸³. Teabetaotlusele vastamise tähtaeg

Rootsi direktiivi eesmärk on tagada kiire reageerimine kuritegevusele võimalikult paljudel juhtudel. Selleks, et tagada ühtsele kontaktpunktile esitatud teabetaotlustele kiire vastamine, on Rootsi direktiivi põhjenduse nr 18 kohaselt vaja kehtestada selged ja proportsionaalsed tähtajad,

mis võtavad arvesse seda, kas taotlus on kiireloomuline ja kas sellele vastamisel saab kasutada otse juurdepääsetavat või kaudselt juurdepääsetavat teavet.

Teabetaotlusele vastamise tähtajad on sätestatud Rootsi direktiivi artikli 5 lõikes. Artikli 5 lõike 1 punktides a ja b on esitatud kiireloomuliste taotluste tähtajad ning punktis c tähtaja üldreegel. Kõnesolevas sättes nähakse samad tähtajad ette KrMS-is. Nendest tähtaegadest hoolimata tuleb teabetaotlusele vastamisel juhinduda aga direktiivi, ja seega ka KrMS-i vastavate sätete, eesmärgist ning edastada taotletud teave niipea, kui see on ühtse kontaktpunkti valduses, isegi kui see teave ei ole ainus kättesaadav teave, mis on taotluse seisukohast asjakohane. Ülejäänud taotletud teave tuleks esitada niipea, kui ühtne kontaktpunkt selle saab.

Põhjendatud juhtudel on direktiivi järgi võimalik tähtaegadest kõrvale kalduda, ent seda üksnes erandkorras, kui teabetaotluse saanud EL-i liikmesriigi pädev õigusasutus vajab vajaliku õigusasutuse loa andmise üle otsustamiseks lisaaga. Selline vajadus võib tekkida näiteks taotluses tõstatatud küsimuste ulatuslikkuse või keerukuse tõttu.

Lõige 1 näeb ette, et teabetaotlusele vastatakse seitsme päeva jooksul taotluse ühtsele kontaktpunktile saabumisest arvates. See tähtaeg on seni kehtinud 14 päevasest tähtajast poole lühem. Arvestades, et SIENA kaudu algatatud uute juhtumite ning vahetatud operatiivsõnumite arv on viimastel aastatel stabiilselt kasvutrendis ja et Rootsi direktiivi vastuvõtmise järgselt lisandub kasutajaid veelgi, suureneb ühtse kontaktpunkti töökoormus. Eeltoodu tingib tõenäoliselt vajaduse ühtse kontaktpunkti isikkoosseisu suurendada selleks, et täita teabevahetuse kohustust õigeaegselt.

Lõikes 2 sätestatakse, et kui tegemist on kiireloomulise teabetaotlusega, vastatakse taotlusele ühtsele kontaktpunktile saabumisest arvates:

- 1) kaheksa tunni jooksul, kui tegemist on otse juurdepääsetava teabega;
- 2) kolme päeva jooksul, kui tegemist on kaudselt juurdepääsetava teabega.

Kui tegemist on otse juurdepääsetava teabega, siis kiireloomulisele teabetaotlusele vastamise tähtaeg ei erine kehtiva KrMS-i § 508⁸² lõikes 1 sätestatud tähtajast. Küll aga sätestatakse Rootsi direktiiviga tähtaeg kaudselt juurdepääsetava kiireloomulise teabe saamiseks esitatud teabetaotlusele vastamiseks, mida kehtiv KrMS ette ei näe. Tõenäoliselt on viimane tingitud asjaolust, et kaudselt juurdepääsetava teabe saamine ei ole uurimisasutuse võimuses (keeld kasutada teabe saamiseks riiklikku sundi), veel vähem sellise teabe saamise aeg. Ettenähtud tähtaegades püsimine sõltub seega esmalt teabetaotluse adressaadist, st uurimisasutuse välisest faktorist, mida uurimisasutus ei saa mõjutada. Küll aga peaks uurimisasutus tegema kõik võimaliku selleks, et teave saada ettenähtud tähtaja jooksul.

Lõike 3 kohaselt on teabetaotlus kiireloomuline, kui selle esitanud teine EL-i liikmesriik on selle nii määratlenud ja põhjendanud järgmiselt:

- 1) teave on hädavajalik, et selgitada välja või tõrjuda vahetut kõrgendatud ohtu teise EL-i liikmesriigi avalikule korrale;
- 2) teave on vajalik, et tõrjuda vahetut ohtu isiku elule või kehalisele puutumatusele;
- 3) teave on vajalik, et võtta teises EL-i liikmesriigis vastu otsus, millega võib kaasneda isikuvabaduse piiramine;
- 4) teave kaotab ajakohasuse, kui seda kiiresti ei edastata.

Eelnõukohase KrMS-i § 508⁸³ lõike 3 punktide 1 ja 2 sisustamisel tuleb lähtuda [korrakaitseseadusest](#), täpsemalt selle §-dest 4 ja 5. Eeltoodust tulenevalt on teabetaotlus kiireloomuline, kui sellega soovitakse välja selgitada või tõrjuda juba aset leidvat või suure tõenäosusega peatselt aset leidvat ohtu isiku elule, kehalisele puutumatusele, füüsilisele

vabadusele, suure väärtusega varalisele hüvele või suure keskkonnakahju tekkimise, KarS-i 15. peatükis sätestatud I astme kuriteo või 22. peatükis sätestatud kuriteo toimepanemise ohtu. Ehkki eelnõukohases KrMS-i § 508⁸³ lõike 3 punktis 2 nimetatud olukord on hõlmatud punktis 1 nimetatud olukorraga, on see eraldi välja toodud (sh direktiivi artikli 4 lõike 4 punktides a ja b), et rõhutada teabetaotluse kiireloomulisuse erilist vajadust – nimetatud olukorras on ohus isiku elu ja füüsiline puutumus.

Eelnõukohase KrMS-i § 508⁸³ lõike 3 punktis 3 nimetatud juhuga on aga tegemist näiteks siis, kui teisest EL-i liikmesriigist saadud teabe alusel langetatakse otsus isiku vabaduste piiramise suhtes. Eeltoodu ei tähenda ilmtingimata piiranguid liikumisvabadusele (nt kinnipidamine ja vahistamine), vaid võivad seisneda ka näiteks isiku suhtes jälitustoimingute tegemise, tema menetlustoimingule allutamise (nt läbiotsimine) või tema suhtes korrakaitseasutuses sätestatud riikliku järelevalve erimeetme kohaldamise üle otsustamises. Viimased näited on aktuaalsed ka eelnõukohase KrMS-i § 508⁸³ lõike 3 punkti 4 kontekstis, ehkki nimetatud sätte eesmärgiks on täita peamiselt ohutõrjelist eesmärki, ennetada kuriteo toimepanemist või tabada kurjategijad selle toimepanemisel.

Lõikes 4 nähakse ette võimalus vastamistähtjast kõrvale kalduda. Seda tohib teha vaid juhul, kui see on vajalik, et:

- 1) anda taotluse esitanud teise EL-i liikmesriigi ühtsele kontaktpunktile või õiguskaitseasutusele aega kõrvaldada taotlusest puudused, mis tingiksid selle täitmistest keeldumise;
- 2) saada kohtult või prokuratuurilt teabevahetusluba.

Et vältida tarbetut teabetaotluste rahuldamata jätmist, peaks taotluse esitanud EL-i liikmesriigi ühtne kontaktpunkt või õiguskaitseasutus esitama taotluse menetlemiseks vajalikke selgitusi ja täpsustusi. Tähtaja kulgemine tuleks peatada alates hetkest, mil taotluse esitanud EL-i liikmesriigi ühtne kontaktpunkt või õiguskaitseasutus saab teabetaotluse selgituste või täpsustuste saamiseks. Siiski peaks olema võimalik nõuda selgitusi või täpsustusi ainult juhul, kui need on objektiivselt vajalikud ja proportsionaalsed, nii et ilma nendeta tuleks teabetaotlus ühel KrMS-i § 508⁸² lõikes 1 loetletud põhjustest jätta rahuldamata. Tulemusliku koostöö huvides peaks olema võimalik paluda vajalikke selgitusi või täpsustusi ka muudes olukordades, ilma et see tooks kaasa tähtaja kulgemise peatumise.

Samuti on lubatav taotlusele vastamise tähtaegadest kõrvalekaldumine olukorras, kus vastamine eeldab õigusasutuselt (s.o prokuratuur või kohus) selleks loa saamist. Näiteks juhul, kui teabetaotlus puudutab käimasoleva kriminaalmenetluse andmeid, sest KrMS-i § 214 lõike 1 kohaselt on prokuratuuril selliste andmete monopol. Seejuures tuleb silmas pidada, et teabevahetusluba või sellest keeldumine tuleb saada reeglina KrMS-is sätestatud tähtaegade jooksul. Tähtajast võib kõrvale kalduda vaid juhul, kui taotluses tõstatatud küsimused on väga mahukad või keerukad.

Lõige 5 näeb ette, et kui käesoleva paragrahvi lõikes 1 või 2 sätestatud tähtajast ei ole võimalik kinni pidada, tuleb teavitada teise EL-i liikmesriigi ühtset kontaktpunkti või õiguskaitseasutust viivitusest, selle eeldatavast kestusest ja põhjustest. Sätte eesmärgiks on täita teavitamis- ja selgitamiskohustust selleks, et taotluse esitanud EL-i liikmesriik saaks kinnituse, et tema taotlusega tegeletakse ning oskaks prognoosida teabe eeldatava laekumise pinnalt toiminguid siseriiklikult.

Lõikes 6 nähakse ette, et käesoleva paragrahvi lõikes 1 või 2 sätestatud tähtaja kulgemine peatatakse alates hetkest, mil teabetaotluse esitanud EL-i liikmesriigi ühtne kontaktpunkt või õiguskaitseasutus saab taotluse esitada selgitusi või täpsustusi, kuni hetkeni, mil taotletud

selgitused või täpsustused esitatakse. Selline täpsustus on vaja KrMS-i lisada Rootsi direktiivi artikli 6 lõike 3 ülevõtmiseks.

§ 508⁸⁴. Teabetaotluse esitamine

Lõikes 1 nähakse ette, et kui uurimisasutusel on põhjendatud alus arvata, et teise EL-i liikmesriigi õiguskaitseasutusel on teavet, mis võib aidata avastada, tõkestada ja menetleda kuritegu, võib ta ühtse kontaktpunkti kaudu esitada sellele teise EL-i liikmesriigi õiguskaitseasutusele teabetaotluse.

Tegemist on üldsättega, mis reguleerib teisele EL-i liikmesriigile teabetaotluse esitamist. Nähakse ette, et taotluse esitamiseks peab olema mingi objektiivne asjaolu (nt olemasolev teave), millest tulenevalt võib eeldada, et sellel teisel liikmesriigil on vajalikku teavet. Eeskätt saab sellise teabe olemasolu nähtuda Prüm otsuse ja Prüm II määruse raames toimuvast automaatselt andmevahetusest, mille raames liikmesriigid vahetavad DNA-profile, daktüloskoopilisi andmeid, sõidukite teatavaid registreerimisandmeid, näokujutisi ja politseiregistrite andmeid. Näiteks, leides ühes EL-i liikmesriigis kuriteopaigalt sõrmejäljekujutise ja võrreldes seda Prüm-i andmevahetuse raames teiste EL-i liikmesriikide riiklikes andmebaasides olevate sõrmejäljeandmetega ning saades positiivse vaste (kokkulangevuse), saab SIENA kaudu esitada teabetaotluse, et küsida selle sõrmejäljekujutise kohta käivad isikustatud andmed. Samuti saab eelkirjeldatud juhul küsida biograafilisi andmeid ehk isiku tausta puudutavad andmeid, milleks on info selle kohta, kas ja mis kuritegudega on seda isikut varasemalt seostatud. Lisaks Prüm andmevahetusele võib isiku seos mingi EL-i liikmesriigiga nähtuda muudest asjaoludest. Näiteks võib olla põhjendatud teiselt EL-i liikmesriigilt isiku kohta teabe küsimine juhul, kui kuriteoga seostataval isikul on selle riigi kodakondsus. Samuti võib olla põhjendatud teiselt riigilt teabe taotlemine, kui kuriteo sündmuspaigal on nähtud selle liikmesriigi registris olevat sõidukit. Viimati nimetatud juhul võib olla põhjendatud teiselt EL-i liikmesriigilt teabe küsimine selle kohta, kas neil on selle sõiduki omaniku ja kasutajate kohta kriminaalteavet ning kui on, siis millist (nt kas isik on teises liikmesriigis õiguskaitseasutustega kokku puutunud ja kui on, siis millistel asjaoludel). Vastava aluse sätestamise eesmärk on vältida isikuandmete põhjendamatu töötlemist ja vähendada andmeturbe riske ning halduskoormust, mis tekivad sihistamata teabetaotluste tegemisega teistesse EL-i liikmesriikidesse ehk nn andmete kalastamisega.⁶²

Lõike 2 kohaselt esitatakse taotlus ühtse kontaktpunkti kaudu, kes kontrollib taotluse vastavust KrMS-i §-s 508⁸⁵ sätestatud nõuetele ning edastab selle teise EL-i liikmesriigi ühtsele kontaktpunktile või õiguskaitseasutusele. Lõikes 2 korratakse teabetaotluse teisele riigile esitamise kontekstis Rootsi direktiivist tulenevat ühte üldist põhimõtet, mille kohaselt toimub teabetaotluste esitamine reeglina liikmesriikide ühtsete kontaktpunktide kaudu. See on vajalik selleks, et EL-i liikmesriikide ühtsetel kontaktpunktidel oleks kõikehõlmav ülevaade siseriiklikust direktiivikohasest teabevahetusest ja võimalused sellise teabevahetuse korraldamiseks ning registreerimiseks. Samuti on seeläbi paremini tagatud teabevahetuse nõuetekohasus, sh keelenõudele vastavus.

Lõige 3 näeb ette, et kui ühtne kontaktpunkt esitab taotluse otse teise EL-i liikmesriigi õiguskaitseasutusele, edastab ta samaaegselt taotluse koopia teise EL-i liikmesriigi ühtsele kontaktpunktile, välja arvatud KrMS-i § 508⁸¹ lõikes 5 sätestatud juhul ehk, kui sellega seataks ohtu vähemalt üks järgmistest:

⁶² Selgitus: Europol andmetel moodustavad 80% SIENA teabetaotlustest küsimused, kas EL-i liikmesriigil on isiku X kohta teavet või mitte. Sellised teabetaotlused esitatakse paljudel juhtudel kõikidele EL-i liikmesriikidele, st sihistamatult.

- 1) käimasolev kriminaalmenetlus;
- 2) riigi julgeolek;
- 3) isiku turvalisus.

Nagu lõike 2 puhul, on ka lõikes 3 nimetatud juhul taotluse koopia edastamine ühtsele kontaktpunktile vajalik selleks, et ühtsetel kontaktpunktidel oleks kõikehõlmav vaade siseriiklikust direktiivikohasest teabevahetusest ja võimalused sellise teabevahetuse korraldamiseks. Taotluse koopia saatmine teise EL-i liikmesriigi ühtsele kontaktpunktile on pandud taotlust esitava liikmesriigi ühtse kontaktpunkti ülesandeks selleks, et tagada kindlalt kohustuse järgimist. Liikmesriigi ühtne kontaktpunkt tegeleb direktiivikohase teabevahetusega igapäevaselt ja orienteerub seega paremini seda reguleerivates õigusaktides ning teabevahetuseks kasutatavates infosüsteemides. Samuti on sellise teabevahetuse korraldamine ühtse kontaktpunkti ülesandeks, st ta vastutab selle nõuetekohasuse eest.

Lõike 3 punktides 1–3 sätestatud erand, jätta teise liikmesriigi ühtne kontaktpunkt teabevahetusest välja, on ette nähtud kaitsemeetmeks olukorras, kus teavet edastaval liikmesriigil on informatsiooni selle kohta, et teabe edastamisel seda taotlenud liikmesriigi ühtsele kontaktpunktile, võib tõenäoliselt aset leida andmeleke. Samasisuline erand on ette nähtud eelnõu § 508⁸¹ lõikes 5 ja puudutab olukordi, kus uurimisasutusele teatavaks saanud, et üks teise EL-i liikmesriigi ühtse kontaktpunkti töötajatest teeb koostööd kurjategijatega.

§ 508⁸⁵. Nõuded teabetaotlusele

Kõnesolevas sättes esitatakse loetelu andmetest, mis tuleb teabetaotluses märkida. Teabetaotluses tuleb märkida:

- 1) taotletava teabe kirjeldus;
- 2) teabe taotlemise põhjus, sealhulgas asjaolud ja viide kuriteole, mille kohta teavet taotletakse;
- 3) seos teabe taotlemise põhjuse ja isiku vahel, kelle kohta teavet taotletakse;
- 4) teabe kasutamise eesmärk;
- 5) põhjendus, miks eeldatakse, et teisel Euroopa Liidu liikmesriigil on teabele juurdepääs;
- 6) kiireloomulise taotluse korral kiireloomulisuse põhjus käesoleva seadustiku § 508⁸³ lõike 3 kohaselt;
- 7) taotluses esitatud andmete kasutamise piirang.

Rootsi direktiiviga kehtestatakse senisest detailsemalt teabetaotluse kohustuslikud elemendid. Kehtiv KrMS-i § 508⁷⁹ lõige 1 näeb ette, et välisriigile esitatavas teabetaotluses tuleb märkida taotluse esitamise põhjendus, teabe taotlemise põhjus ning seos taotluse esitamise aluseks oleva põhjuse ja isiku vahel, kelle kohta teavet soovitakse. Direktiiviga nähakse ette poole rohkem kohustuslikke elemente, mille täitmine annab vastuse kõikidele põhilistele küsimustele, mis teabetaotlusele vastamise otsustamiseks ning vastama asumiseks vajalikud. Sellise loetelu kehtestamine seaduses peaks lihtsustama ja kiirendama teabetaotluse esitamist. Seni kehtinud Rootsi raamotsus nägi eeltoodud taotluse kohustuslike andmete saamiseks ette vormid, mille pidi kehtiva KrMS-i § 508⁷⁹ lõike 2 kohaselt kehtestama riigisisest siseminister. Kuna ühtsed kontaktpunktid eelistasid vormivabadusest tulenevalt SIENA teabetaotluste tegemisele Interpoli teabevahetuskanalit, otsustati EL-i tasandil vastavate vormide kasutamisest loobuda. Eeltoodust tulenevalt on eelnõus loobutud vormi kehtestamiseks volitusnormi andmisest.

§ 508⁸⁶. Uurimisasutuse iseseisev teabevahetus

Üldjuhul toimub teabevahetus ühtse kontaktpunkti kaudu. Selleks, et võimaldada vajalikku paindlikkust seoses operatiivvajadustega, nähakse Rootsi direktiivis lisaks ühtsetele kontaktpunktidele esitatavatele teabetaotlustele ette veel kaks teabevahetusviisi:

- 1) **omal algatusel teabe edastamine** (edaspidi *iseseisvalt teabetaotluse esitamine*) ühtse kontaktpunkti või pädeva õiguskaitseasutuse poolt teise liikmesriigi ühtsele kontaktpunktile või pädevale õiguskaitseasutusele ilma eelneva teabetaotluseta;
- 2) **teabe edastamine taotluse alusel**, mida ühtne kontaktpunkt või pädev õiguskaitseasutus on esitanud otse teise EL-i liikmesriigi pädevale õiguskaitseasutusele.

Kõnesolevas KrMS-i §-s 508⁸⁶ nähakse ette reeglid juhtudeks, kui uurimisasutus vahetab teavet **iseseisvalt** teise EL-i liikmesriigi ühtse kontaktpunkti või õiguskaitseasutusega.

Lõikes 1 nähakse ette, et kui uurimisasutus esitab iseseisvalt teabetaotluse teise Euroopa Liidu liikmesriigi õiguskaitseasutusele või vastab iseseisvalt tema teabetaotlusele, edastab uurimisasutus ühtsele kontaktpunktile ja selle liikmesriigi ühtsele kontaktpunktile taotluse või vastuse koopia, välja arvatud juhul, kui esineb KrMS-i § 508⁸¹ lõikes 5 nimetatud oht ehk, kui sellega seataks ohtu vähemalt üks järgmistest:

- 1) käimasolev kriminaalmenetlus;
- 2) riigi julgeolek;
- 3) isiku turvalisus.

Eelnevalt loetletud keeldumisaluste sisu on selgitatud eelnõu seletuskirjas KrMS-i § 508⁸¹ lõike 5 ning KrMS-i § 508⁸² lõike 1 punktide 2 (käimasoleva kriminaalmenetluse kahjustamine), 3 (isiku turvalisus) ja 5 (julgeolek) juures.

Lõikes 2 nähakse ette, et kui uurimisasutus esitab iseseisvalt teabetaotluse teise Euroopa Liidu liikmesriigi ühtsele kontaktpunktile või vastab iseseisvalt tema teabetaotlusele, edastab uurimisasutus ühtsele kontaktpunktile taotluse või vastuse koopia, välja arvatud juhul, kui esineb KrMS-i § 508⁸¹ lõikes 5 nimetatud oht.

Lõike 3 kohaselt kohaldatakse uurimisasutuse iseseisvale teabetaotlusele KrMS-i § 508⁸⁵.

Lõike 4 järgi kohaldatakse uurimisasutuse iseseisvale teabetaotluse vastusele KrMS-i § 508⁸¹ lõikeid 2–5 ning §-e 508⁸² ja 508⁸³. Antud sätte eesmärgiks on kohustada uurimisasutust täitma teabetaotlusele iseseisval vastamisel samu reegleid kui ühtne kontaktpunkt.

§ 508⁸⁷. Teabetaotluseta teabeedastus

Rootsi direktiivi artikkel 7 käsitleb **teabetaotluseta** teabe edastamist. Sätte eesmärgiks on tagada, et EL-i liikmesriikide ühtsed kontaktpunktid ja pädevad õiguskaitseasutused edastaksid neil olemasolevat teavet enda partneritele teistes liikmesriikides omal initsiatiivil siis, kui on alust arvata, et selline teave võib olla kuritegude tõkestamise, avastamise või uurimise jaoks asjakohane. Kuna teisele EL-i liikmesriigile teabetaotluse esitamise eelduseks on millegi kriminaalse asetleidmine ja põhjendatud eeldus, et teisel liikmesriigil on sellega seonduvat teavet, oleks teabe vahetamine teadmislüngast tulenevalt oluliselt piiratum, kui puuduks õiguslik alus teavet omal algatusel edastada. Uurimisasutused ei ole teadlikud kõikidest kriminaalsetest tegevustest ega oma ülevaadet sellest, milline kriminaalteave on nende ametivendadele teises riigis teada.

Teabetaotluseta teabeedastust reguleerib KrMS-i § 508⁸⁴, mis näeb ette võimaluse edastada PPA kaudu välisriigile asjakohast teavet ilma selleks eelnevat taotlust saamata. Eelnõuga muudetakse rasket kuritegevust puudutava olemasoleva teabe edastamine kohustuseks. Teave tuleb edastada SIENA kaudu. Kui SIENA kasutamine ei ole ajutiselt võimalik, tuleb teabe

edastamine SIENA-s esimesel võimalusel fikseerida. Samuti tuleb keeldumisaluste puudumisel ühtset kontaktpunkti teabevahetusest teavitada.

Teabetaotluseta teabeedastuse sätestamine kohustusena on vajalik selleks, et täita Rootsi direktiivi põhieesmärki – võimaldada vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala tagamiseks liikmesriikide õiguskaitseasutustele samaväärne juurdepääs teabele, mis on kättesaadav nende kolleegidele teises liikmesriigis.

Lõikes 1 nähakse ette, et ühtne kontaktpunkt ja uurimisasutus edastavad teisele Euroopa Liidu liikmesriigi ühtsele kontaktpunktile või õiguskaitseasutusele teabetaotluseta teavet, mis võib aidata avastada, tõkestada või menetleda KrMS-i § 489⁶ lõikes 1 nimetatud kuritegu, välja arvatud juhul, kui esineb § 508⁸² lõike 1 punktis 2, 3, 4, 5 või 9 sätestatud keeldumise alus. See tähendab, et Eestil on kohustus edastada teisele EL-i liikmesriigile teavet kuritegude osas, mille EL on määranud raskete kuritegudena. Loetelu kuritegudest, mida peetakse Rootsi direktiivis rasketeks kuritegudeks, sisaldub KrMS-i § 489⁶ lõikes 1. Rootsi direktiivi järgi peetakse rasketeks selliseid kuritegusid, mille eest on taotlevas riigis karistuse ülemmäärana ette nähtud vähemalt kolmeaastane vangistus. Selliseid kuritegusid puudutava teabe edastamist ei ole otstarbekas jätta liikmesriikide diskretsiooniks, mistõttu muudeti see kohustuslikuks. Seejuures tuleb silmas pidada, et teabe edastamise kohustuslikkus rakendub ka teabele, mis oli uurimisasutusel enne Rootsi direktiivi jõustumist ja mida ei ole veel teise EL-i liikmesriigi ühtsele kontaktpunktile või õiguskaitseasutusele või Europolile teatavaks tehtud.

Lõikes 2 nähakse ette, et ühtne kontaktpunkt ja uurimisasutus võivad edastada teise EL-i liikmesriigi ühtsele kontaktpunktile või õiguskaitseasutusele teabetaotluseta teavet, mis võib aidata avastada, tõkestada või menetleda kuritegu.

Sätte eesmärk on seaduse tasandil julgustada uurimisasutusi vahetama olemasolevat kriminaalteavet oma partneritega teistes EL-i liikmesriikides ka siis, kui see teave ei puuduta rasket kuritegevust. Kuna igasugune kuritegevus ei oma piirideülest mõõdet ja sellist kriminaalteavet võib olla palju, ei tule liikmesriike kohustada sellist teavet vahetama. Eeltoodu aga ei tähenda, et uurimisasutustel ja ühtsel kontaktpunktil ei peaks olema võimalust vahetada kuritegevust puudutavat teavet, millest võiks nende kolleegidele teistes EL-i liikmesriikides kasu olla. Kaalutusotsuse, kas teabest võiks teiste EL-i liikmesriikide kolleegidele olla kasu või oleks sellega tutvumine pigem koormav, teeb menetleja.

Lõigete 3 ja 4 kohaselt peab kõnesoleva paragrahvi lõigete 1 ja 2 alusel teabe edastamisel uurimisasutus edastama teabe koopia ühtsele kontaktpunktile ja teise EL-i liikmesriigi ühtsele kontaktpunktile, välja arvatud KrMS-i § 508⁸¹ lõikes 5 sätestatud juhul ehk siis, kui sellega seataks ohtu kas käimasolev kriminaalmenetlus, riigi julgeolek või isiku turvalisus.

§ 508⁸⁸. Teabeedastus Europolile

Rootsi direktiivi põhjenduse nr 25 kohaselt on Euroopa kodanike turvalisuse ja julgeoleku tagamiseks oluline, et Europolil oleks vajalik teave, et täita oma rolli liidu kriminaalteabe keskusena, mis toetab pädevaid õiguskaitseasutusi. Seepärast tuleb teabevahetuse üksikjuhtumi puhul eraldi hinnata, kas Rootsi direktiivi alusel esitatud teabetaotluse või selle alusel vahetatud teabe koopia tuleks saata ka Europolile kooskõlas Europoli määruse artikli 7 lõikega 6. Eeltoodu tähendab, et kui asjaomane kuritegu on hõlmatud Europoli eesmärkidega, ehk puudutab rasket kuritegevust, tuleks vastav teave Europolile edastada.

Rootsi direktiivi artiklis 12 nähakse ette täpsemad reeglid Europolile teabe edastamiseks, mis võetakse Eesti õigusesse üle kõnesolevas sättes.

Lõikes 1 nähakse ette, et kui vahetatakse teavet kuriteo kohta, mille uurimise toetamine on Europol'i määruse artikli 3 kohaselt Europol'i eesmärk, hindavad ühtne kontaktpunkt ja uurimisasutus igal üksikjuhul kooskõlas Europol'i määruse artikli 7 lõikega 7, kas on vaja edastada teabetaotluse või selle vastuse koopia Europol'ile.

Europol'i määruse I lisa kohaselt on Europol'i pädevusse kuuluvad kuriteod:

- terrorism;
- organiseeritud kuritegevus;
- ebaseaduslik kauplemine narkootiliste ja psühhotroopsete ainetega;
- rahapesu;
- tuumamaterjali ja radioaktiivsete ainetega seotud kuritegevus;
- immigrandide ebaseaduslik üle piiri toimetamine;
- inimkaubandus;
- mootorsõidukitega seotud kuritegevus;
- tahtlik tapmine ja raskete kehavigastuste tekitamine;
- ebaseaduslik kauplemine inimorganite ja -kudedega;
- inimrõöv, ebaseaduslik vabaduse võtmine ja pantvangi võtmine;
- rassism ja ksenofoobia;
- rõöv ja vargus raskendavatel asjaoludel;
- ebaseaduslik kauplemine kultuuriväärtustega, sealhulgas antiikesemete ja kunstiteostega;
- kelmus ja pettus;
- liidu finantshuvide vastu suunatud kuriteod;
- siseteabe alusel kauplemine ja finantsturuga manipuleerimine;
- väljapressimine ja raha väljapressimine;
- toodete võltsimine ja piraatkoopiade valmistamine;
- haldusdokumentide võltsimine ja nendega kauplemine;
- raha ja maksevahendi võltsimine;
- arvutikuriteod;
- korruptsioon;
- ebaseaduslik kauplemine relvade, laskemoona ja lõhkeainetega;
- ebaseaduslik kauplemine ohustatud loomaliikidega;
- ebaseaduslik kauplemine ohustatud taimeliikide ja -sortidega;
- keskkonnakuriteod, sealhulgas laevade põhjustatud reostus;
- ebaseaduslik kauplemine hormoonpreparaatide ja muude kasvukiirendajatega;
- seksuaalne kuritarvitamine ja seksuaalne ärakasutamine, sealhulgas laste kuritarvitamist kujutav materjal ja laste ahvatlemine seksuaalsuhte eesmärgil;
- genotsiid, inimsusvastased kuriteod ja sõjakuriteod.

Lõike 2 kohaselt määrab enne Europol'ile teabe edastamist määrab ühtne kontaktpunkt või uurimisasutus Europol'i määruse artikli 19 kohaselt kindlaks teabe töötlemise eesmärgi ja võimalikud piirangud vastavalt.

Kooskõlas andmete omandiõigusega, nähakse lõikes 3 ette, et teave, mis algselt saadi teiselt EL-i liikmesriigilt või kolmandalt riigilt, saadetakse Europol'ile ainult juhul, kui see teine riik on andnud selleks nõusoleku ja kehtestanud teabele kasutamise tingimused. Ehkki andmete töötlemise suhtes omandiõigust omav riik (s.o riik, kellelt andmed esialgselt pärinesid), ei saa määrata, millistel eesmärkidel toimub tema edastatud andmete töötlus Europolis. Europol tohib andmeid töödelda vaid kooskõlas Europol'i määruses sätestatud normidega, sh eesmärgil. Kõik ühtse kontaktpunkti ja uurimisasutuste edastatavad isikuandmed peavad kuuluma Europol'i määruse II lisa B jaos loetletud iga andmesubjekti kategooria andmekategooriasse.

Eelnõu § 1 punktiga 2 jäetakse KrMS-i normitehnilisest märkusest välja viide Rootsi raamotsusele, kuna Rootsi direktiivi artikli 21 kohaselt tunnistatakse see alates 12. detsembrist 2024. aastal kehtetuks.

Eelnõu § 1 punktiga 3 täiendatakse KrMS-i normitehnilise viitega Rootsi direktiivile, et oleks selge, et KrMS-is võetakse üle teatud Rootsi direktiivi sätted.

Eelnõu § 2. KrMSRS-i täiendamine

Eelnõu §-ga 2 täiendatakse KrMSRS-i §-ga 25⁸, milles nähakse ette KrMS-i § 508⁸⁰ rakendamise erisus uurimisasutustele SIENA kasutamise osas. Rootsi direktiivi artiklis 22 on toodud võimalus teha Rootsi direktiivi artikli 13 nõuete järgimise osas erisus ja rakendada SIENA täieliku kasutuselevõtu osas pikemat tähtaega. Nii nähaksegi KrMSRS-i §-s 25⁸ ette, et KrMS-i §-s 508⁸⁰ sätestatud kohaldatakse 2027. aasta 12. juunini üksnes nendele uurimisasutustele, kes on ühendatud SIENA-ga.

Eelnõu § 3. PPVS-i muudatused

Eelnõu §-s 3 on esitatud Rootsi direktiivi rakendamiseks vajalikud PPVS-i muudatused.

Eelnõu § 3 punktis 1 täiendatakse PPVS-i uue peatükiga 2⁴, milles nähakse ette teabevahetus EL-i liikmesriikide vahel ja Europoliga kuritegude avastamise, tõkestamise ja menetluse läbiviimise eesmärgil. Eelnõu ettevalmistamisel leiti, et kõiki Rootsi direktiivi korrektseks ülevõtmiseks olulisi sätteid ei ole asjakohane lisada KrMS-i, kui peamiselt kriminaalmenetlust reguleerivasse õigusakti. Seetõttu lisataksegi eelnõu järgi osa regulatsioonist PPVS-i. Lisatavad normid puudutavad eelkõige ühtse kontaktpunkti toimimist. Kuna ühtne kontaktpunkt on PPA, siis on sobilik lisada vajalikud sätted PPVS-i kui politsei ülesandeid, õigusi ja korraldust reguleerivasse seadusesse.

§ 7⁶². Ühtse kontaktpunkti ülesanded

Ühtne kontaktpunkt korraldab KrMS-i 19. peatüki 8. jao 9. jaotises reguleeritud teabevahetust ja täidab teabevahetusega seoses järgmisi ülesandeid:

- 1) võtab vastu ja kontrollib teabetaotlusi;
- 2) vajaduse korral edastab teabetaotluse täitmiseks uurimisasutusele, korraldab uurimisasutuselt saadud teabe korrastamist ning taotlusele vastamist;
- 4) edastab teabetaotluse alusel või teabetaotluseta teavet teise Euroopa Liidu liikmesriigi ühtsele kontaktpunktile või õiguskaitseasutusele KrMS-i §-de 508¹¹ ja 508⁸⁷ kohaselt;
- 5) edastab teavet KrMS-i § 508⁸⁸ kohaselt Europolile;
- 6) keeldub KrMS-i § 508⁸² alusel teabetaotlusele vastamisest ja palub vajaduse korral taotluses puudused KrMS-i § 508⁸¹ lõike 2 kohaselt kõrvaldada;
- 7) esitab teabetaotluse teise Euroopa Liidu liikmesriigi ühtsele kontaktpunktile kooskõlas KrMS-i §-dega 508⁸⁴ ja 508⁸⁵ ning esitab vajaduse korral selgitusi või täpsustusi;
- 8) registreerib töövoosüsteemis teabetaotluse ja selle vastuse, teabetaotluseta ja iseseisva teabeedastuse ning tagab nende kohta statistika kogumise ja selle nõuetekohase esitamise Euroopa Komisjonile.

Punktides 1–8 nimetatud ülesanded on suures osas sätestatud KrMS-i 19. peatüki 8. jao 9. jaotises, kuid ühtse kontaktpunkti töö paremaks korraldamiseks on otstarbekas loetleda need ülesanded ka PPVS-is. Neid ülesandeid on täpsemalt kirjeldatud seletuskirjas eelnevalt KrMS-i sätete juures.

§ 7⁶⁴. Töövoosüsteem

Rootsi direktiivi kohaselt peavad ühtsed kontaktpunktid kasutusele võtma teatavate miinimumfunktsioonide ja -suutlikkusega ühtse elektroonilise töövoosüsteemi ja seda haldama. See on vajalik selleks, et ühtne kontaktpunkt saaks täita tulemuslikult ja tõhusalt kõiki direktiivi kohaseid ülesandeid, eelkõige seoses teabevahetusega. Kõnesoleva sättega võetakse Eesti õigusesse üle Rootsi direktiivi artikkel 16.

PPVS-i § 7⁶⁴ kohaselt registreerib ühtne kontaktpunkt KrMS-i 19. peatüki 8. jao 9. jaotises nimetatud teabevahetuse ja kogub sellekohast statistikat ühtses elektroonilises töövoosüsteemis. Tegemist on töövoosüsteemiga, mis võimaldab ühtsel kontaktpunktil hallata teabevahetust.

Juba praegu on ühtsel kontaktpunktil elektrooniline töövoosüsteem kasutusel. See on praegu eelkõige PPA SIRENE büroo juhtumihaldus- ja töövoosüsteem. Olemasolev elektrooniline töövoosüsteem ei vasta aga Rootsi direktiiviga ettenähtud nõuetele, seda eelkõige automatiseerituse osas. Nimelt praegu tehakse palju tööd käsitsi. SIRENE büroo ametnikud kontrollivad kõiki saabuvasid vorme enne konkreetsetele juhtumit lahendavatele ametnikele määramist käsitsi, kopeerivad ja kleepivad käsitsi Schengeni ID-d, nimed jms. Erinevate andmekomplektide vahel navigeerimisel on vormi kinnitamiseks juhtumile vaja teha mitu klõpsu. SIRENE büroo vastutab ka lõppkasutajate taotluste alusel linkide loomise, nõ lippude lisamise, laienduste ja Eesti SIS-i teadete kättesaadavuse piiramise eest.

Automatiseerimise puudumine võib kaasa tuua ebatõhusa ja aeglase teabe vahetamise Eesti poolt ning ohustada kuritegudele tõhusat reageerimist nii Eestis kui teistes EL-i liikmesriikides. Seetõttu on vaja parandada olemasolevat töökorraldust ning tagada ametnikele tänapäevased ja EL-i nõuetele vastavad töövahendid ja IT-lahendused.

§ 7⁶⁴. Töövoosüsteemi andmed

Lõikes 1 tuuakse ära töövoosüsteemi andmed, milleks on:

- 1) ühtse kontaktpunkti või uurimisasutuse teabetaotlus ja sellega seotud teade;
- 2) teise Euroopa Liidu liikmesriigi teabetaotlus ja sellega seotud teade;
- 3) ühtse kontaktpunkti ja uurimisasutuse vaheline teabevahetus, mis on seotud ühtse kontaktpunkti või uurimisasutuse teabetaotlusega;
- 4) ühtse kontaktpunkti ja uurimisasutuse vaheline teabevahetus, mis on seotud teise Euroopa Liidu liikmesriigi või Europolite teabetaotlusega;
- 5) andmed teise Euroopa Liidu liikmesriigi teabetaotlusele vastamisest KrMS-i § 508⁸² alusel keeldumise kohta;
- 6) andmed teise Euroopa Liidu liikmesriigi teabetaotluse puuduste kohta, mille ühtne kontaktpunkt või uurimisasutus on KrMS-i § 508⁸⁸ lõike 2 alusel palunud kõrvaldada;
- 7) andmed teisele Euroopa Liidu liikmesriigile või Europolile edastatud teabe registreerimise kohta;
- 8) andmed, kas ühtse kontaktpunkti või uurimisasutuse või teise Euroopa Liidu liikmesriigi teabetaotlus on KrMS-i § 508⁹⁰ lõike 3 kohaselt kiireloomuline, ja kui on, selle põhjendus;
- 9) andmed, kas teabetaotlusele on vastatud KrMS-i § 508⁸³ sätestatud tähtjal, ja kui ei ole, viivituse asjaolud;
- 10) andmed, kas teabetaotluse või teabe koopia on edastatud ühtsele kontaktpunktile või teise Euroopa Liidu liikmesriigi ühtsele kontaktpunktile, kui uurimisasutus vahetab teavet iseseisvalt KrMS-i § 508⁸⁶ kohaselt või teavet vahetatakse teabetaotluseta KrMS-i § 508⁸⁷ kohaselt.

Äritaksonoomia ehk organisatsioonile huvi pakkuvate andmete hierarhilise liigituse õigusaktis sätestamise vajadus tuleneb Rootsi direktiivi artiklist 16. Viidatud artiklis sätestatakse kohustus neid andmeid koguda ning selliselt liigitada selleks, et täita Rootsi direktiivi artiklist 19 tulenevat aruandluskohustust. Andmete määratud kujul kogumise eesmärgiks on andmeanalüüsi lihtsustamine aga ka järelevalve teostamine liikmesriikide poolt direktiivi ülevõtmise ja täitmise üle ning andmete pinnalt ilmnevate regulatsiooni probleemkohtade parem tuvastamine. Sama eesmärki täidab ka EL-i liikmesriikide poolt iga-aastase statistika esitamine Euroopa Komisjonile.

Lõike 2 kohaselt kogutakse käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud andmed jaotatuna asjaomase taotluse esitanud või saanud liikmesriikide kaupa. See on vajalik eelkõige statistilisel eesmärgil (vt PPVS § 7⁶⁵. Teabevahetuse statistika).

Lõikes 3 nähakse ette, et elektrooniline töövoosüsteem sisaldab isikuandmeid ainult seni, kuni see on vajalik, et ühtne kontaktpunkt saaks täita talle käesolevas peatükis pandud ülesandeid, ning selles sisalduvad isikuandmed kustutatakse vajaduse möödumisel jäädavalt. Selliseks vajaduse möödumiseks on karistusseadustiku (edaspidi *KarS*) §-s 81 nimetatud aegumistähtaaja möödumine, mis on sõltuv kuriteo raskusastmest. Esimese astme kuritegude puhul on seega põhjendatud isikuandmete säilitamine kuni 10 aastaks, tulenevalt *KarS*-i § 81 lõike 1 punktist 1, teise astme kuritegude puhul on sama paragrahvi lõike 1 punkti 2 kohaselt andmete säilitamise maksimaalseks tähtjaks viis aastat. *KarS*-i § 81 lõikes 2 sätestatud aegumise erireegli kohaselt agressioonikuritegu, genotsiidikuritegu, inimsusevastast kuritegu, sõjakuritegu ja kuritegu, mille eest on ette nähtud eluaegne vangistus, puudutava teabe puhul säilitatakse isikuandmeid alaliselt, kuna vastavad kuriteod ei aegu.

Lõige 4 näeb ette, et ühtne kontaktpunkt vaatab esimest korda hiljemalt kuus kuud pärast teabevahetuse lõppu ja seejärel korrapäraselt läbi teabevahetuse, sealhulgas isikuandmete töötlemise, vastavuse käesoleva paragrahvi lõikele 3. Isikuandmete töötlemise suhtes töövoosüsteemis kohaldatakse direktiivis (EL) 2016/680 sätestatud norme. Töötlemine hõlmab muu hulgas andmete säilitamist. Selguse ja isikuandmete tulemusliku kaitse huvides on Rootsi direktiivis täpsustatud direktiivis (EL) 2016/680 sätestatud norme. Seoses direktiivis (EL) 2016/680 sätestatud nõudega säilitada isikuandmeid kujul, mis võimaldab andmesubjekte tuvastada üksnes seni, kuni see on vajalik selle eesmärgi täitmiseks, milleks isikuandmeid töödeldakse, täpsustati Rootsi direktiivis, et kui ühtne kontaktpunkt saab Rootsi direktiivi alusel vahetatud isikuandmeid sisaldavat teavet, peaks ühtne kontaktpunkt säilitama isikuandmeid töövoosüsteemis ainult seni, kuni see on vajalik Rootsi direktiivi kohaste ülesannete täitmiseks. Kui see enam vajalik ei ole, peaks ühtne kontaktpunkt isikuandmed töövoosüsteemist jäädavalt kustutama. Et tagada isikuandmete säilitamine kooskõlas direktiivis (EL) 2016/680 sätestatud säilitamise ja läbivaatamise tähtaegasid käsitlevate normidega, see tähendab üksnes seni, kuni see on vajalik ja proportsionaalne, peaks ühtne kontaktpunkt korrapäraselt hindama, kas need nõuded on jätkuvalt täidetud. Selleks peaks esimene läbivaatamine toimuma hiljemalt kuus kuud pärast KrMS 19. peatüki 8. jao 9 jaotises sätestatud teabevahetuse lõppu, see tähendab hetke, mil esitati viimane teave või vastati sellega seotud viimasele teabetaotlusele. See nõue võetakse üle ka PPVS-i.

Selleks, et töövoosüsteem tõhusalt ja õiguspäraselt toimiks, on vaja lisaks seaduses sätestatud näha alamaktis ette teatud nõuded. Nii antakse lõikes 8 PPA peadirektorile õigus kehtestada töövoosüsteemi toimimise, selle ülesehituse, haldamise ja kontrolli nõuded, sealhulgas juurdepääsu töövoosüsteemile ja kaitsemeetmed volitamata juurdepääsu ja väärkasutamise vastu.

Lõikes 5 tuuakse andmete usaldusväärsuse põhimõtet arvesse võttes välja, et teabetaotluses esitatud isikuandmed, mis on osutunud ebaõigeks, mittetäielikuks või aegunuks, kustutatakse või parandatakse või nende töötlemist piiratakse vastavalt vajadusele ning kõiki nende andmete vastuvõtjaid teavitatakse sellest viivitamata. See säte on kooskõlas IKS-i §-s 28 sätestatud

Lõikes 6 tuuakse välja, et töövoosüsteemi andmed on juurdepääsupiiranguga ning tunnistatud asutusesiseseks kasutamiseks mõeldud teabeks. See tähendab järgmist:

1. **Juurdepääsupiirang:** andmetele on seatud piirangud, mis tähendab, et need andmed ei ole avalikkusele vabalt kättesaadavad. Neile pääseb ligi ainult kindlaksmääratud isikute ring, kellel on seaduslik alus ja vajadus nende andmetega tutvumiseks.
2. **Asutusesisene kasutamine:** andmed on määratud kasutamiseks ainult asjaomase asutuse sees. Need andmed on mõeldud ainult asutuse töötajatele või ametnikele, kes vajavad neid oma tööülesannete täitmiseks. Sellise teabe edastamine väljapoole asutust on keelatud või rangelt piiratud.

Kõnesolev säte aitab kaitsta tundlikke või konfidentsiaalseid andmeid, vältides nende sattumist volitamata isikute kätte. Selline piirang on tavaline juhul, kui andmed sisaldavad näiteks isikuandmeid, riigisaladusi, julgeolekualast teavet või muid tundlikke andmeid, mille lekkimine võiks ohustada üksikisikute privaatsust, julgeolekut või asutuse tegevust.

Praktilised tagajärjed:

- **Juurdepääsupiirangute kehtestamine:** töövoosüsteemi kasutajate ringi määratlemine ja piirangute rakendamine, et tagada ainult volitatud isikute juurdepääs.
- **Andmete kaitse ja turvalisus:** asutuse sees peavad olema rakendatud meetmed, et kaitsta andmeid volitamata ligipääsu, muutmise või lekkimise eest.
- **Vastutuse ja kohustuste selgitamine:** töötajatele, kellel on juurdepääs nendele andmetele, tuleb selgitada nende vastutust ja kohustusi andmete kaitsmisel ja konfidentsiaalsuse hoidmisel.
- **Juurdepääsutaotluste haldamine:** kui andmetele soovitakse ligipääsu väljastpoolt asutust, peavad olema protseduurid taotluste käsitlemiseks ja vajadusel juurdepääsu andmiseks vastavalt seaduses sätestatud tingimustele ja piirangutele.

Seega, juurdepääsupiiranguga ja asutusesiseseks kasutamiseks mõeldud teabe määratlemine on oluline osa andmekaitse ja informatsiooni haldamise protsessist. Nii on tagatud isikustatud andmete õiguslik kaitse.

Lõike 7 kohaselt tuleb isikuandmete töötlemise toiminguid töövoosüsteemis logida. Töövoosüsteemi puhul ei ole küll tegemist andmekoguga aga ka siin peab andmete väljastamise seaduslikkuse tagamiseks nägema ette, et isikuandmete töötlemise toimingud logitakse. Logimise kohustus kohaldub kõikidele töötlemistoimingutele, mis teostatakse automatiseeritud viisil ehk infotehnoloogilise lahendise abil.

Ühtne kontaktpunkt peab läbi mõtlema, millisel viisil teabetaotluse põhjendatuse kontrollimist korraldada (kas käsitsi või rakendatakse automaatkontrolle, mis annavad teatud kriteeriumide esinemisel hääreteate). See peab toimima selliselt, et oleks võimalik leida vastuseid järgmistele küsimustele: mida keegi põhjustas (st kasutas), millal ta seda tegi ning milliseid vahendeid ta rakendas. Samuti peaks logimine aitama vastata küsimustele süsteemi seisundi kohta: kellel olid pääsuõigused, millised need olid ja millises ajavahemikus need kehtisid. IT-süsteemide usaldusväärse töö tagamiseks on vajalik, et infokoosluses saaksid logitud kõik turbe seisukohalt kriitilised sündmused. Logimise eesmärk on aidata mõista, miks ja kuidas leidsid IT-süsteemides ja rakendustes aset olulised muudatused, et hinnata süsteemide ja rakenduste

turvet. Andmekaitse seisukohast on logimise eesmärk tagada, et automatiseeritud töötlemisel säilib jälg teostatud toimingu kohta, mis annab võimaluse kontrollida töötlemise õiguspärasust ning hinnata tehtud toimingute vastavust kehtestatud nõuetele.

Lõike 7 kohaselt tuleb logisid pidada järgmiste isikuandmete töötlemise toimingute kohta:

- 1) kogumine;
- 2) muutmine;
- 3) lugemine;
- 4) avalikustamine;
- 5) edastamine;
- 6) ühendamine;
- 7) kustutamine.

Logisid kasutatakse üksnes isikuandmete töötlemise toimingute seaduslikkuse kontrollimiseks, siseseireks, isikuandmete tervikluse ja turvalisuse tagamiseks ning kriminaalmenetluses. Logimine on vajalik selleks, et näiteks andmelekked korral oleks võimalik tuvastada isikuid, kes on neid andmeid lugenud või teisele isikule edastanud.

Lõike 8 kohaselt säilitatakse logiandmeid kaks aastat isikuandmete töötlemise toimingute tegemisest arvates. Kuna ka logid on isikuandmed, tuleb säilitamise põhimõtte täitmiseks kehtestada logide säilitamise tähtajad ning need säilitamise tähtaja möödumisel jäädavalt kustutada. Logiandmete säilitamise tähtaja seadmisel on lähtutud mitmetest teguritest, sealhulgas õiguslikest nõuetest, turvalisusest, andmekaitse ja andmeturbe põhimõtetest ning organisatsiooni spetsiifilistest vajadustest.

1. **Turvalisus:** logiandmed võivad olla olulised turvaintsidentide uurimisel ja lahendamisel. Tavaliselt on soovitatav säilitada logiandmeid piisavalt kaua, et katta võimalikud turvaohutuste avastamise ja uurimise vajadused.
2. **Andmekaitse põhimõtted:** õiguskaitse direktiivi nõuab, et isikuandmeid, sealhulgas logiandmeid, säilitatakse ainult nii kaua, kui see on vajalik nende kogumise eesmärgi täitmiseks. See tähendab, et logiandmete säilitamise periood peaks olema proportsionaalne nende kasutuseesmärkidega.
3. **Organisatsiooni vajadused:** arvestama peab ka seda, kaua on logiandmed vajalikud organisatsiooni tegevuse ja operatiivsete vajaduste seisukohalt. See võib hõlmata vajadust tõendada andmete töötlemisega seonduvaid tegevusi või muud olulist infot.

Kuna tegemist on süütegude menetlemisega seotud andmetöötluse ja -edastusega, siis nähakse eelnõuga ette logide säilitamise tähtaeg, mis lähtub väärkasutuste karistatavuse aegumistähtaegadest. Kuna logiandmeid kasutatakse turvalisuse tagamiseks ja turvaintsidentide uurimiseks, on asjakohane säilitada neid kahe aasta jooksul. Arvestades, et avaliku teabe seaduse (edaspidi *AvTS*) § 54¹ lõike 1 kohaselt on asutusesiseseks kasutamiseks ettenähtud teabe avalikustamise või väljastamise näol tegemist väärtetega, mille aegumistähtaeg on KarS-i § 81 lõike 3 kohaselt üldreeglina kaks aastat ja et avaliku teenistuse seaduse § 77 lõike 1 kohaselt on distsiplinaarrikkumise aegumistähtajaks samuti kaks aastat, on põhjendatud ka logide säilitamine vastava aja, s.o kahe aasta, jooksul.

Samuti on oluline kehtestada selged protseduurid logiandmete regulaarseks ülevaatamiseks ja hävitamiseks pärast säilitamisperioodi lõppu, et tagada andmekaitse ja privaatsuse nõuete täitmine. Need peab eelnõukohase PPVS-i § 7⁶⁴ lõike 9 järgi kehtestama PPA peadirektor.

§ 7⁶⁵. Teabevahetuse statistika

Rootsi direktiivi artikkel 18 näeb EL-i liikmesriikidele ette kohustuse Euroopa Komisjonile teabevahetuse osas statistikat esitada. Selleks, et Rootsi direktiivist tulenevat kohustust paremini täita, nähakse PPVS-i §-s 7⁶⁵ ette kes, millal ja mille kohta Euroopa Komisjonile andmeid esitab.

Lõike 1 kohaselt esitab ühtne kontaktpunkt (PPA) iga aasta 1. märtsiks Euroopa Komisjonile KrMS-i 19. peatüki 8. jao 9. jaotises nimetatud teabevahetuse statistika eelmise kalendriaasta jooksul teiste EL-i liikmesriikidega toimunud teabevahetuse kohta. Selline nõue tuleb Rootsi direktiivi artikli 18 lõikest 1.

Lõikes 2 tuuakse õigusselguse huvides välja, mille kohta ühtne kontaktpunkt Euroopa Komisjonile statistika esitab. Tegemist on Rootsi direktiivi artikli 18 lõikes 2 esitatud loeteluga. Selle järgi hõlmab statistika vähemalt järgmisi andmeid:

- 1) ühtse kontaktpunkti või uurimisasutuse teabetaotluste arv;
- 2) teise Euroopa Liidu liikmesriigi ühtse kontaktpunkti või õiguskaitseasutuse esitatud teabetaotluste arv;
- 3) selliste teise Euroopa Liidu liikmesriigi ühtse kontaktpunkti või õiguskaitseasutuse teabetaotluste arv, millele on ühtne kontaktpunkt või uurimisasutus vastanud, kiireloomulisuse järgi ja taotluse esitanud liikmesriikide kaupa;
- 4) selliste teise Euroopa Liidu liikmesriigi ühtse kontaktpunkti või õiguskaitseasutuse esitatud teabetaotluste arv, millele vastamisest on KrMS-i § 508⁸² lõike 1 alusel keeldutud, taotluse esitanud liikmesriikide ja taotlusele vastamisest keeldumise põhjuste kaupa;
- 5) selliste teise Euroopa Liidu liikmesriigi ühtse kontaktpunkti või õiguskaitseasutuse esitatud teabetaotluste arv, millele ei ole vastatud teabevahetusloa taotlemise tõttu KrMS-i § 508⁸³ lõikes 1 või 2 sätestatud tähtajal, taotluse esitanud liikmesriikide kaupa.

Eelnõu § 3 punktiga 2 parandatakse PPVS-i § 25² lõike 6 punktis 2 terminikasutust asendades sõnad „Euroopa Politseiamet“ sõnaga „Europol“, kuna eelnõukohaste muudatustega võetakse see lühendina kasutusele. Lisaks ei ole kehtiva PPVS-i § 25² lõike 6 punktis 2 kasutatud Europoli nimetus korrektne. Alates Europoli määruse jõustumisest on Europoli ametlik nimi „Euroopa Liidu Õiguskaitsekoostöö Amet“. Europoli varasemat ametlikku nime „Euroopa politseiamet“ ei ole Europoli määruse jõustumisest arvates korrektne kasutada, kuna Europoli määrusega tunnistati kehtetuks nõukogu otsus 2009/371/JSK⁶³, millega Europol loodi ja millest oli sätestatud selle asutuse varasem ametlik nimetus.

Eelnõu § 3 punkti 3 kohaselt täiendatakse PPVS-i normitehnilise viitega, et oleks selge, et PPVS-is võetakse üle teatud Rootsi direktiivi sätted.

Eelnõu § 4. PPVS-i muutmise ning sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (RT I, 20.09.2022, 1) muutmine

Eelnõu § 4 järgi muudetakse 12. septembril 2022. aastal vastu võetud PPVS-i muutmise ning sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse § 1 punktis 1 esitatud PPVS-i peatüki ja sätete (PPVS-i 2⁴. peatükk RIIKI SISENEMISE JA RIIGIST LAHKUMISE SÜSTEEMI RAKENDAMINE) numeratsiooni, kuna käesoleva eelnõu §-s 3 esitatud PPVS-i muudatused peaksid jõustuma enne PPVS-i muutmise ning sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse jõustumist.

Eelnõu § 5. PPVS-i muutmise ning sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (RT I, 11.03.2023, 4) muutmine

⁶³ Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=celex%3A32009D0371>

Eelnõu § 5 järgi muudetakse 22. veebruaril 2023. aastal vastu võetud PPVS-i muutmise ning sellega seondult teiste seaduste muutmise seaduse § 1 punktis 1 esitatud PPVS-i peatükkide (PPVS-i 2⁵. peatükk EUROOPA REISIINFO JA -LUBADE SÜSTEEMI RAKENDAMINE ja PPVS-i 2⁶. peatükk JUURDEPÄÄS ÜHISELE ISIKUANDMETE HOIDLALE) ning sätete numeratsiooni, kuna käesoleva eelnõu §-s 3 esitatud PPVS-i muudatused peaksid jõustuma enne PPVS-i muutmise ning sellega seondult teiste seaduste muutmise seaduse jõustumist. Nagu seletuskirjas eelnevalt eelnõu § 4 selgituses toodud, on tegemist üksnes tehnilist laadi muudatusega.

Eelnõu § 6. Seaduse jõustumine

Eelnõu §-s 6 on esitatud seaduse jõustumise aeg 12. detsember 2024. aastal. See aeg tuleneb Rootsi direktiivi artikli 22 lõikest 1, mille kohaselt jõustavad EL-i liikmesriigid direktiivi järgimiseks vajalikud õigus- ja haldusnormid hiljemalt 12. detsembriks 2024.

4. Eelnõu terminoloogia

Eelnõuga võetakse õigusaktides kasutusele uued terminid nagu *ühtne kontaktpunkt* ja *töövoosüsteem*. Uute terminite tähendust on selgitatud seletuskirjas konkreetsete sätete selgituste juures.

5. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõu ei ole vastuolus EL-i õigusega. Eelnõuga viiakse KrMS-i ja PPVS-i regulatsioon vastavusse Rootsi direktiiviga. Direktiivi ülevõtmise kohta on seletuskirja lisana lisatud võrdlustabel.

6. Seaduse mõjud

Kõnesolevate KrMS-i ja PPVS-i muudatuste kontekstis tuleneb aga suur osa muudatustest – ja seega ka mõjudest – Rootsi direktiivist, mille puhul ei ole formaalset kohustust riigisiseseks mõjude hindamiseks⁶⁴. Paraku ei ole eelnõust ja Rootsi direktiivist tulenevate mõjude üksteisest eristamine võimalik ega ka otstarbekas. Seetõttu on mõjuanalüüsis valitud lähenemine, et kirjeldada valdkonna mõjusid tervikuna, pöörates mõnevõrra suuremat rõhku muudatustele, mille osas on Rootsi direktiiv EL-i liikmesriikidele otsustusruumi jätnud või mis on olemuselt ulatuslikuma mõjuga. Arvestades muudatuste hulka, ei pruugi mõjuanalüüsis olla kajastatud väga väheste mõjuga muudatused.

Eelnõuga kavandatakse järgmisi suurema mõjuga muudatusi:

- 1) teabevahetuse tõhustamine, sealhulgas teabevahetuse tähtaja lühenemine, SIENA kasutamine ja isikuandmete kaitse tagamine;
- 2) ühtse kontaktpunkti senisest suurem roll teabevahetuse koordineerijana.

6.1. Kavandatav muudatus: teabevahetuse tõhustamine, sealhulgas SIENA kasutamine ja isikuandmete kaitse tagamine

⁶⁴ Euroopa Komisjoni poolt koostatud esialgne mõjuanalüüs (ei sisalda hiljem EL-i nõukogu töörühmas tehtud muudatusi), p 3. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015PC0750&from=EN>

Eelnõu kohaselt sätestatakse seaduse tasandil kuritegevust puudutava teabe kättesaadavuse ja sellele samaväärse juurdepääsu põhimõte. Selle järgi vahetatakse teise EL-i liikmesriigi õiguskaitseasutuse ja Europoliga kuritegude avastamise, tõkestamise ja kriminaalmenetluse läbiviimise eesmärgil teavet samadel tingimustel ja ulatuses, kui riigisisese teabevahetuse puhul. Selline teabevahetus peab toimuma ainult SIENA kaudu selleks, et tagada isikuandmete kaitse vastavalt EL-i õigusele.

Valdavas osas muudetakse seni EL-i liikmesriikide õiguskaitseasutuste vahelise teabe ja jälitusteabe vahetamist reguleerinud Rootsi raamotsuses sätestatu kohustuslikuks. Võrreldes kehtiva õigusega nähakse teabevahetuse tõhustamise eesmärgil suurima erinevusena ette teabe vahetamine muul alusel, kui üksnes teabetaotlustele vastamine. Kui teave puudutab rasket kuritegevust, siis on kohustus see teisele EL-i liikmesriigi õiguskaitseasutusele ja Europolile edastada. Kui teave võib objektiivsetel põhjustel olla teise EL-i liikmesriigi õiguskaitseasutusele vajalik kuritegude tõkestamise, avastamise või uurimise eesmärgil, võib uurimisasutus selle edastada omal algatusel.

Muudatused loovad suurema õigusselguse ning vähendavad praktikas ette tulevaid probleeme KrMS-i ja PPVS-i rakendamisel.

Mõju valdkond I: mõju siseturvalisusele

Mõju sihtrühm I: kõik Eestis elavad või viibivad isikud

Kriminaalteabe kiirem ja ulatuslikum vahetamine omab positiivset mõju kõikidele Eestis elavatele isikutele. Sihtrühm I hõlmab kõiki Eesti alalisi elanikke ehk 1,37 miljonit inimest ning Eestis ajutiselt viibivaid isikuid, kelle hulk on ajas muutuv ja ei ole teada.⁶⁵

Positiivne mõju sihtrühmale väljendub selles, et raskete kuritegude toimepanijate kiirem ja tõhusam tuvastamine pärsib kuritegevust. Kurjategijad ei ole huvitatud õiguskaitse huviorbiiti sattumisest, veel vähem uurimisasutuste sekkumisest nende tegevusse, mistõttu hoidutakse tegutsemast piirkondades, kus selliste riskide realiseerumise tõenäosus on suur.

Samuti omab sihtrühmale I positiivset mõju see, et uurimisasutustele tekib võimalus enda piiratud ressursse tõhusamalt kasutada. Ulatuslikum juurdepääs kriminaalteabele annab parema ülevaate riiki mõjutavast kuritegevusest ning võimaldab sellest tulenevatele ohtudele mõjusamalt ja eelistatult proaktiivselt reageerida. Operatiivsem teabevahetus hõlbustab uurimisasutuste kiiremat sekkumist, tõendite kogumist ning kiiremat menetlemist kohtueelses etapis. Kuna teabevahetuse tulemusena muutub tõhusamaks eeskätt raske kuritegevuse vastane võitlus, saab efektiivsuse arvelt vabanevat ressursi kasutada rohkem sellise kuritegevuse ennetamisel, tõkestamisel, avastamisel ja menetlemisel, mis kehtivas kuritegevuse vastaste prioriteetide loetelus⁶⁶ ei sisaldu, ent mille menetlemisega tuleb KrMS §-s 6 sätestatud legaliteedipõhimõtte kohaselt ja avalikkuse turvatunnet silmas pidades tegeleda.

Mõju ulatus sihtrühmale on väike, kuna muudatusi Eesti elanikkonna kui terviku käitumises ei toimu ning puudub tarvidus muutustega kohanemiseks. Tulenevalt sellest, et valdav osa Eestit puudutavast raskest kuritegevusest on latentne ehk varjatud (narkokaubandus, käibemaksupettused, rahapesu, inimkaubandus, laste seksuaalne ärakasutamine internetis) ning selle tagajärjed avalduvad kaudselt, ei taju avalikkus selle olemasolu ega tunnetu vahetult selles

⁶⁵ Statistikaamet. Rahvaarv Eestis 2024. aasta alguse seisuga. Kättesaadav: <https://www.stat.ee/et/avastatistikat/valdkonnad/rahvastik/rahvaarv>

⁶⁶ Justiitsministeerium. 04.10.2023 justiitsministri ja siseministri kinnitatud õiguskaitse prioriteedid. Kättesaadav: <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/oiguskaitse-prioriteedid>

positiivseid ega negatiivseid muutusi. Sellele osale Eesti elanikkonnast, kes on seotud raskete kuritegude toimepanemisega, omab muudatus suurt negatiivset mõju, kuna alamsihtrühma senine toimimine muutub tõenäoliselt märkimisväärselt selleks, et neile avalduva mõju negatiivsetest tagajärgedest hoiduda. Alamsihtrühma puhul eeldab nende suunatud negatiivsest mõjust hoidumine sihteadlikku kohanemist, mis ongi muudatuse eesmärgiks.

Mõju avaldumise sagedus on väike, kuna valdav osa elanikkonnast ei ole raskest kuritegevusest vahetult mõjutatud või vähemalt selle mõjust teadlikud ega taju vahetult mõjusid, mis kõnesoleva teabevahetuse tõhustamisega kaasnevad. Mõju avaldumine valdavale osale elanikkonnast on ebaregulaarne, juhuslik ja harv, väljendudes eeskätt meedias avaldatud uurimisasutuste töövõtudest teadasaamises ning nende pinnalt pikema perioodi vältel siseturvalisuse olukorra suhtes tunnetuse kujunemises, mida kajastavad näiteks avaliku arvamuse uuringud⁶⁷.

Järeldus mõju olulisuse kohta sihtrühmale I: mõju on väike ja positiivne.

Mõju sihtrühm II: uurimisasutused, prokuratuur, kohus

Sihtrühma II moodustavad eelkõige uurimisasutuste ametnikud, kes tegelevad kriminaalasjade kohtueelse menetlemisega. Kõige suurem osa uurijatest, keda kavandatakse muudatused mõjutada võivad, kuuluvad Siseministeeriumi valitsemisalas. Sihtrühma põhiosa suurus on raske hinnata, sest teave PPA, KAPO, MTA, Konkurentsiameti, Sõjaväepolitsei, Keskkonnaameti ning Justiitsministeeriumi vanglate osakonna ja vangla kriminaalmenetlusi läbiviivate üksuste isikkoosseisu kohta ei ole avalik. Juurdepääs vastavatele andmetele on juurdepääsupiiranguga, sest muu hulgas kohalduvad näiteks PPVS-i § 4 lõige 5, mis välistab teabe avaldamise kriminaalpolitsei struktuuri ja isikkoosseisu kohta ning avaliku teabe seaduse § 35 lõike 1 punkt 12, mis välistab isikuandmete avaldamise, kui sellisele teabele juurdepääsu võimaldamine kahjustaks oluliselt andmesubjekti eraelu puutumatust ja § 35 lõike 1 punkt 12, mis välistab seaduses sätestatud muu teabe avaldamise.

Samuti kuuluvad sihtrühma kokku kuni 195 prokuröri⁶⁸ Rüigiprokuratuurist ja Põhja, Lõuna, Lääne, Ida ning Majandus- ja Korruptsioonikuritegude ringkonnaprokuratuurist, kes otsustavad käimasolevas kriminaalmenetluses kohtueelsete andmete avaldamise. Lisaks tuleb prokuröridel vajadusel lahendada teisi nende pädevusse kuuluvaid taotlusi.

Kavandatakse muudatused võivad mõnevõrra puudutada ka kohtunikke. Eeskätt nelja esimese astme kohtu – Harju Maakohus, Tartu Maakohus, Pärnu Maakohus ja Viru Maakohus, kohtunikke, kes tegelevad kriminaalasjade lahendamise. Teabetaotlustega seoses võib tekkida vajadus lahendada kohtute pädevusse kuuluvaid taotlusi, kuid eelnõu koostajad peavad seda vähetõenäoliseks.

Schengeni ala on suurim vaba reisimise ala kogu maailmas, mis võimaldab 420 miljoni inimese vaba liikumist ning takistuse kauba- ja teenustevoogusid. Schengeni alal peaks ühe EL-i liikmesriigi politseiametnikel olema EL-i ja siseriikliku õiguse alusel võimalus saada samaväärne juurdepääs teabele, mis on kättesaadav nende kolleegidele teises EL-i liikmesriigis. Turvalisuse tagamiseks peaks õiguskaitseasutuste koostöö olema EL-is tulemuslik ja tavapärane. Seetõttu on Schengeni alal, kus ollakse üksteisest vastastikku sõltuvad, avaliku

⁶⁷ Näiteks siseministeeriumi siseturvalisuse uuringutes, mis kättesaadavad aastate kaupa:

<https://siseministeerium.ee/ministeerium-ja-kontaktid/ministeerium-ja-minister/uuringud-ja-analysid#avaliku-korra-tagami>

⁶⁸Prokuratuur. Juhtkond ja personal. Kättesaadav: <https://www.prokuratuur.ee/prokuratuurist/prokuratuur/asutuse-struktuur#personal>

julgeoleku aluseks olevate meetmete oluline osa politseikoostöö õiguskaitse eesmärkidel asjakohase teabe vahetamisel. Kuritegevust ja kuritegelikku tegevust, sealhulgas terrorismi, käsitleva teabe vahetamise üldine eesmärk on kaitsta füüsiliste isikute julgeolekut. See omab mõju isikute põhiõigustele.

Kurjategijate liikuvus EL-is muudab keeruliseks kuritegevusest tulenevate ohtude vältimise ja nende vastu võitlemise ning avaliku julgeoleku tagamise. Pärast Euroopas toimunud terrorirünnakuid tugevdati terrorismivastast võitlust ja teabevahetust käsitlevat õigusraamistikku. 2015. aasta rändekriisi järel muudeti justiits- ja siseküsimustega seotud infosüsteemide ja andmebaaside üldist ülesehitust, keskendudes koostalitlusvõimele⁶⁹ ning julgeoleku, piirivalve ja rände haldamise dünaamilisele ühtlustamisele.

Kohustus vahetada rasket kuritegevust puudutavat teavet teiste EL-i liikmesriikide õiguskaitseasutuse ja Europoliga ning võimalus vahetada asjakohast kriminaalteavet nendega omal initsiatiivil, suurendab oluliselt vahetatava kriminaalteabe mahtu. Uuele teabele juurdepääs suurendab uurimisasutuste teadlikkust kuritegevuse hetkeolukorrast ja trendidest ning kuritegelikest võrgustikest ja nende tegutsemisviisidest (*modus operandi*), aga ka nende teises riigis asuvast varast. Eeltoodu võimaldab uurimisasutustel kuritegevusega seotud ohte paremini ennetada ja nende vastu võidelda. Uurimisasutustele tekib teabevahetuse suurenemisel võimalus analüüsida enam andmeid ja koostada põhjalikumaid analüüse, mille tulemusel on võimalik rakendada piiratud ressursse sihstatumalt, nii ohtude tõrjumisel kui kriminaalmenetluste läbiviimisel.

Kriminaalmenetluse tõhustamise aspektist omab olulist tähendust teabe senisest selgem, mugavam ja kiirem vahetamine. Selgete reeglite kehtestamine muudab rahvusvahelise teabevahetuse uurimisasutuse eesliiniametnikele kasutajasõbralikumaks. Võib eeldada, et tõuseb uurimisasutuste ametnike teadlikkus sellest, millal ja millist teavet teiste riikide kolleegidega vahetama peaks. Teadmine, et teabevahetus fikseeritakse, teabe adressaatide ring ja kasutamine on kontrollitavad, ning teabe vahetamise ja kasutamise üle teostatakse järelevalvet nii siseriiklikul kui EL-i tasandil, peaks maandama praktikas sageli esinevaid kahtlusi, et teabe teisele riigile kättesaadavaks tegemine on allika turvalisust või käimasoleva menetluse edukust silmas pidades niivõrd riskantne, et sellest tuleks hoiduda. Ehkki teabe adressaatide ringi suurenemisel suureneb andmelekke oht, on teabe edastamine SIENA kaudu oluliselt turvalisem, kui näiteks telefoni või meili teel. Sidekanalite puhul, mida eesliiniametnikud praegu enamjaolt kasutavad, on hiljem pea võimatu tuvastada ja tõendada, kas teabevahetus leidis aset⁷⁰, millist teavet vahetati ja kellega ning kellele seda jagati. Tuleb toonitada, et isegi, kui suudetakse kindlaks teha potentsiaalne teabe saajate ring, ei ole see piisav andmelekke põhjustaja vastutusele võtmiseks.

⁶⁹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. mai 2019. aasta määrus (EL) 2019/817, millega luuakse EL-i infosüsteemide koostalitlusvõime raamistik piiride ja viisade valdkonnas ning muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusi (EÜ) nr 767/2008, (EL) 2016/399, (EL) 2017/2226, (EL) 2018/1240, (EL) 2018/1726 ja (EL) 2018/1861 ning nõukogu otsuseid 2004/512/EÜ ja 2008/633/JSK (ELT L 135, 22.5.2019, lk 27); Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. mai 2019. aasta määrus (EL) 2019/818, millega luuakse EL-i infosüsteemide koostalitlusvõime raamistik politsei- ja õiguskaitsekoostöö, varjupaiga ja rände valdkonnas ning muudetakse määrusi (EL) 2018/1726, (EL) 2018/1862 ja (EL) 2019/816 (ELT L 135, 22.5.2019, lk 85).

⁷⁰ Õiguskaitseasutuste vahelise teabevahetuse asetleidmise fakti taasesitamise võimalus võib omada teatavatel juhtudel tähendust ka uurimisasutuse tegevuste õiguspärasuse hindamisel. Näiteks olukorras, kus teabevahetuse raames saadud teabele tuginedes on läbi viidud menetlustoiminguid, eeskätt isik kahtlustatavana kinni peetud, teostatud läbiotsimisi või jälitustoiminguid. Kui uurimisasutus ei suuda tõendada muul viisil kui ühepoolselt ja paljasõnaliselt, et nimetatud toimingute tegemise aluseks oli vastavasisuline kiireloomuline informatsioon - eriti olukorras, kus isiku suhtes tõusetunud kahtlus ei ole leidnud kinnitust – satub kahtluse alla uurimisasutuse tegevuse legaalsus.

Mugavus vahetada teavet ühtse kontaktpunkti kaudu peaks innustama teabevahetuses osalema ametnikke, kellel on näiteks kasin nõutava keele oskus või vähene kokkupuude rahvusvahelise teabevahetusega. Ametnikele, kelle töövaldkonnas on intensiivne teabevahetus tavapärane, luuakse mugav võimalus vahetada teavet kiirelt ja ise.

Uurimisasutuste töö muudab mugavamaks ja kiiremaks võimalus esitada menetluse raames vajalike asjaolude väljaselgitamiseks lihtne ja kiire teabetaotlus. Ehkki taotluse alusel vastuseks saadav teave ei ole reeglina tõendina kasutatav, on selle teabe alusel võimalik otsustada, kas esitada EIO või mitte. Lisaks on teabetaotluse puhul EIO-ga võrreldes oluliselt lihtsam kõrvaldada taotluses puudusi või esitada täpsustusi või selgitusi ning saada teabetaotlusele kiiremini vastus.

Teabevahetuse positiivne mõju prokuratuurile seisneb kohtueelse menetluse aja lühenemises menetlustes, milles Eesti on teiselt EL-i liikmesriigilt teavet taotlenud. Samuti tõuseb süüdistuse kvaliteet, kuna prokuratuuril on eelduslikult rohkem teavet, millele tugineda näiteks jälitustoimingute taotlemisel, või teadmine, kas ja kus kohast on sellist teavet võimalik ja mõistlik küsida. Teadmine, kas või millisesse riiki on täiendava teabe saamiseks EIO koostamine mõistlik, hoiab kokku prokuröride ressursi, mis kuluks tarbetute või menetluse vaates vähese kasuteguriga taotluste koostamisele ja nende vastuste ootamisele. Menetluse juhtimisel on rohkemate andmete pinnalt parem seada prioriteete nii menetletavate kuritegude järjekorra kui menetlussihtmärkide osas. Prokuratuuri jaoks võib EL-i liikmesriikidega teabevahetuse intensiivistumine tuua negatiivse aspektina kaasa mõningase töökoormuse kasvu. Töökoormuse kasv seisneb eeskätt selles, et kui Eestile laekuv teabetaotlus puudutab käimasoleva kriminaalmenetlusega seotud andmeid, peab vastavat kriminaalasja lahendav prokurör kui menetluse juht, langetama KrMS-i § 214 lõikest 1 tulenevalt otsuse andmete avaldamise lubatavuse osas. Selliste taotluste lahendamine ei põhjusta prokuröridele tõenäoliselt erilist ajakulu, sest see taotlus on siseriiklikus praktikas vormivaba ja seisneb sageli telefonitsi kinnituse küsimises. Silmas tuleb aga pidada, et taotlused andmete avaldamiseks võivad laekuda ööpäev ringi.

Kohtute tööle omab direktiivikohane teabevahetus positiivset mõju, võimaldades teha teatavatel juhtudel otsuseid, eeskätt jälitustoimingute lubatavuse osas, rohkemale teabele tuginedes. Erandlikes olukordades, kus kohtul on vaja saada uurimisasutuse kaudu teavet mõnest teisest EL-i liikmesriigist, kulub sellise teabe saamiseks vähem aega. Teabevahetusega kohtute tööle kaasnevat negatiivset mõju on keeruline hinnata, kuna teabevahetus mõjutab siiski peamiselt uurimisasutuste ja prokuratuuri tööd. Võib eeldada, et vähene negatiivne mõju tekib olukordades, kus teabetaotlusele vastamiseks on vaja töövälisel ajal kohtu luba. Kohtute pädevusse peaks teabetaotlustele vastamise üle otsustamine langema vaid erandlikel juhtudel, kus teavet küsitakse kohtumenetluse andmete avaldamiseks teisele EL-i liikmesriigile.

Arvestades eeltoodud võib kaasneva mõju ulatuse sihtrühmale II hinnata tervikuna keskmiseks, sest sihtrühma käitumises võivad kaasneda muudatused, kuid nendega ei kaasne eeldatavalt kohanemiskulusi.

Mõju avaldumise sagedus on sihtrühma II kuuluvate asutuste lõikes ilmselt erinev, sest näiteks ühtne kontaktpunkt tegeleb Rootsi direktiivi kohase teabevahetusega igapäevaselt, kuid mõnda uurimisasutust, kes rahvusvaheliselt teavet nii palju ei vaheta, võivad kavandata muudatused puudutada harva. Kogu sihtrühma II osas võib kavandatavate muudatuste mõju sageduse hinnata keskmiseks, arvestades, et kokkupuude on regulaarne või reeglipärane, aga mitte igapäevane.

Järeldus mõju olulisuse kohta sihtrühmale II: kavandatud muudatused omavad positiivset mõju siseturvalisusele. Eesmärkide realiseerumisel tiheneb koostöö naaberriikide õiguskaitseasutustega, avanevad uued võimalused koostööks ning täienevad meetmed võitluseks kuritegevusega. Kui politseiametnikele antakse digitaalseid vahendeid juurde, mis avaldavad otsest ja vahetut kasu operatiivtasandile, suureneb kindlasti siseturvalisuse pakkumine.

Mõju valdkond II: mõju riigiasutuste töökorraldusele

Mõju sihtrühm: PPA, KAPO, MTA, Konkurentsiamet, Sõjaväepolitsei, Keskkonnaamet ning Justiitsministeeriumi vanglate osakond ja vangla

Põhilised teabevahetuse tõhustamisega kaasnevad mõjud uurimisasutuste töökorraldusele seisnevad SIENA-ga otseühenduse loomises ning ööpäev ringi teabevahetuse võimekuse tagamises.

Ehkki on ilmne, et võimalus juurde pääseda uuele kriminaalteabele aitab tõhustada piiratud ressursside kasutamist sihistatumalt ja võidelda kuritegevuse vastu efektiivsemalt, on nende võimaluste realiseerumise eelduseks vastavas teabevahetuses aktiivne osalemine. Selleks, et uurimisasutuse ametnikel tekiks võimalus teabevahetuses aktiivselt osaleda, tuleb neile tagada SIENA-ga otseühendus ka eesliinil. Eeltoodu all ei peeta silmas seda, et igal kriminaalasju menetleval ametnikul peaks olema võimalik igal ajahetkel pääseda SIENA-sse enda nutiseadme kaudu, vaid seda, et sideskeem peab olema võimalikult lühikene ja selge, et saavutada nõutav teabevahetuse kiirus. Tõenäoliselt on optimaalne tagada SIENA-ga otseühendus uurimisasutusesisesele kontaktpunktile ning sellistele (nt regionaalsetele) struktuuriüksustele, kelle kokkupuude rahvusvahelise teabevahetusega on sage. Arvestades, et SIENA-ga otseühendus on võimalik näiteks läbi politsei võrgus töötava sülearvuti, võiks uurimisasutus saada SIENA-le ligipääsu PPA kaudu. Nii ei tohiks see uurimisasutustele kaasa tuua olulisi kulusi. Küll aga on vajalik politsei võrgus töötavate seadmete kasutuse võimaldamiseks asutusevaheliste kokkulepete sõlmimine. Lisaks võib teatud uurimisasutustel olla vaja sõlmida andmevahetuslepingud PPA ning teiste andmekogude vastutavate töötajatega selleks, et tagada juurdepääs teabevahetuse raames vajalikele andmetele. Kavandatud muudatus omab teatavat negatiivset mõju nii PPA-le kui uurimisasutustele, kuna vastavate lepingute koostamine ja sõlmimine toob kaasa töökoormuse kasvu, ent kuna mõju avaldumine on lühiajaline, ei ole tegemist olulise mõjuga.

Suurem negatiivne mõju uurimisasutuste töökorraldusele tuleneb kohustusest tagada operatiivses teabevahetuses osalemise võimekus ööpäev ringi. Ühtsel kontaktpunktil ei ole juurdepääsu kõikidele uurimisasutuste kasutuses olevatele andmebaasidele. Seetõttu ei ole võimalik tagada KrMS-i §-s 508⁸³ sätestatud tähtaegade järgimist siis, kui uurimisasutuste võimekus teavet vahetada piirneb vaid tavapärase tööajaga. Kuna teabevahetuse vajadus on uurimisasutuste lõikes erinev ning mõnel uurimisasutusel pigem vähenenud, ei ole mõttekas uurimisasutustel luua selle jaoks eraldi üksust. Tõenäoliselt on optimaalne tagada ööpäev ringi teabevahetuse võimekus seeläbi, et uurimisasutuste siseselt määratakse enda nõ kontaktpunkt või teabevahetuses osalevate ametnike ring, kellel on juurdepääs asjakohasele teabele ning kelle võimekus seda ööpäev ringi vahetada tagatakse valveaja kehtestamisega. Arvestades, et muudatuse sihtrühma moodustavad uurimisasutused, kes on kuriteoasjaolude ilmnemisel kohustatud menetlust alustama, peavad nad operatiivse reageerimise tagama ööpäev ringi ka praegu. Asjaolu, et teatavatel uurimisasutustel ei realiseeru ööpäevaringse reageerimise vajadus nende pädevusest tulenevalt sageli, ei too kaasa olulisi muutusi nende kohustustes ja seega senises töökorralduses. Uurimisasutustele, kes peavad igapäevaselt ööpäeva ringi sündmustele reageerima vajadus sageli, ei too käesolev muudatus kaasa muid muutusi senises

töökorralduses, kui konkreetsetest teabevahetustähtaegadest lähtumine ning kindla sidekanali kasutamine.

Järeldus mõju olulisuse kohta: muudatuse mõju sagedus ja ulatus sihtrühmale on keskmised, kuid muudatusega ei kaasne negatiivseid mõjusid, vaid eeldatav mõju on positiivne. Seetõttu on mõju ebaoluline.

Mõju valdkond III: mõju majandusele

Mõju sihtrühm: Eestis tegutsevad ettevõtted

Nagu mõjuvaldkonna I (mõju siseturvalisusele) juures seletuskirjas toodud, omab tõhusam kriminaalteabe vahetamine positiivset mõju kõikidele Eestis elavatele ja viibivatele isikutele. Kavandatavad muudatused omavad positiivset mõju ka Eesit ettevõtetele.

Kuritegevuse mõju majandusele on väga suure negatiivse fooniga, mõjutades elanikkonna otsest majanduslikku heaolu. Organiseeritud kuritegevus on suur oht nii Euroopa kodanikele, ettevõtjatele ja institutsioonidele ning sellel on suur mõju ka Euroopa majandusele, mille mõjusfääri osa on ka Eesti. 2019. aastal saadi peamistel kuritegelikel turgudel kriminaaltulu 139 miljardit eurot, mis on 1% EL-i SKP-st⁷¹. Kuritegelikud rühmitused tegutsevad piiriüleselt ja on nähtavad kõikides liikmesriikides, ka Eestis. Nende peamised tegevusvaldkonnad on seotud erinevas vormis organiseeritud kuritegevusega, Eesti puhul näiteks uimasti- ja inimkaubandusega. Kavandatavad muudatused aitavad kaasa kuritegude tõhusamale uurimisele ja kiiremale menetlusele, mis omakorda toob kaasa organiseeritud kuritegevusest saadava tulu vähenemise kurjategijatele. Õiguskaitseasutuste tõhusa tegevuse tulemusena on võimalik sellist mõju olulisel määral vähendada või ära hoida.

Lisaks eeltoodule ei ole rahaliselt küll otseselt hinnatav kuritegevusest tekkiva kahju vähenemine, kuid on selge, et iga võidetud inimelu ja ära hoitud tervisekahju, samuti ohtliku kurjategija tabamine, omavad positiivset mõju ka majandusele.

Järeldus mõju olulisuse kohta: Kavandatavate muudatuste mõju sagedus ja ulatus sihtrühmale on vähene, muudatusega ei kaasne negatiivseid mõjusid, vaid eeldatav mõju on positiivne. Seetõttu on mõju ebaoluline.

Mõju valdkond IV: sotsiaalne, sealhulgas demograafiline mõju

Mõju sihtrühm: kõik Eestis elavad või viibivad isikud

Üks inimese põhilisi ootusi oma riigile on turvalise elukeskkonna tagamine. Riik, praegusel juhul sihtrühm II, on selle pakkumises õnnestunud, kui inimene tunneb, et tema elukeskkond on ohutu, riik tuleb talle vajadusel appi ning et riiki saab usaldada. Ohtudele reageerimine õiguskaitseasutuste poolt peab olema kiire, tõhus ja heidutav. Vaid nii on tagatud inimeste ootused turvalisele elukeskkonnale.

Kuritegelik tegevus, millega kaasneb piiriülene oht, nõuab koordineeritud, suunatud ja kohandatud reageerimist. Seega omavad eelnõus kirjeldatud meetmed positiivset mõju nii Eesti kui ka laiemalt EL-i elanike heaolule. Näeme, et kavandatavatest muudatustest lõplikud kasusaajad on kodanikud, kes saavad otsest ja kaudset kasu tõhusamast võitlusest

⁷¹ Vt. lähemalt <https://www.consiliumeuropa.eu/et/policies/eu-fight-against-crime/>

kuritegevusega ja madalamast kuritegevuse määrast. Tõhususe seisukohast on peamised kasusaajad aga Eesti uurimisasutused.

Järeldus mõju olulisuse kohta: mõju on sihtrühmale positiivne, sest suureneb avalikkuse turvatunne. Mõju avaldumise sagedus on aga väike, kuna muudatusi Eesti elanikkonna kui terviku käitumises ei toimu. Positiivse mõju tagajärjed avalduvad kaudselt ning elanikkonnal puudub tarvidus muutustega kohanemiseks. Mõju avaldumise sagedus on harv, väljendudes pikema aja vältel ühiskonnas suurema turvatunde tekkes.

6.2. Kavandatav muudatus II: ühtse kontaktpunkti senisest suurem roll teabevahetuse koordineerijana

Muudatusega tugevdatakse ühtse kontaktpunkti rolli rahvusvahelise kriminaalteabe vahetuse koordineerijana selleks, et tagada teabevahetuse nõuetekohasus, sujuvus, kiirus ja korralduse selgus. Sellega seoses sätestatakse:

- uurimisasutusele kohustus edastada teabevahetuse koopia alati ühtsele kontaktpunktile;
- ühtse kontaktpunkti kohustus koguda Eestit puudutava teabevahetuse kohta statistikat;
- kohustus täita iga-aastaselt aruandluskohustust Euroopa Komisjoni ees.

Mõju valdkond I: mõju siseturvalisusele

Mõju sihtrühm I: PPA kui ühtne kontaktpunkt

Mõju sihtrühm II: PPA, KAPO, MTA, Konkurentsiamet, Sõjaväepolitsei, Keskkonnaamet ning Justiitsministeeriumi vanglate osakond ja vangla

Sihtrühmale I ei ole kavandatavate muudatustega lisanduvad ülesanded uued. Ühtne kontaktpunkt ehk PPA on KrMS-i § 508⁷⁸ lõike 3 kohaselt EL-i liikmesriikidega teabevahetuse keskasutuseks ka täna. Kuna KrMS-i § 508⁷⁸ lõike 2 kohaselt osalevad teabevahetuses vaid KrMS-i § 126² lõikes 1 nimetatud järelevalveasutused ehk PPA, KAPO, MTA, Sõjaväepolitsei ning Justiitsministeeriumi vanglate osakond ja vangla, on PPA-l tulnud korraldada üksnes järelevalveasutuste teabevahetust. See tähendab, et teavet on vahetatud muudatusega võrreldes oluliselt väiksemas mahus. Tulenevalt sellest, et suureneb teabevahetuses osalejate ring ja vahetatava teabe ulatus, aga ka sellest, et teatava teabe vahetamine muutub kohustuslikuks, tekib riigiülesest kõikehõlmav vaade kuritegevuse hetkeolukorrast ja trendidest ning suureneb uurimisasutuste koostöö rahvusvahelise kuritegevuse vastase võitluse areenil. Viimati nimetatut suurendab EL-is, eeskätt aga Balti- ja Põhjamaades, Eesti riigi ja uurimisasutuste nähtavust usaldusväärse partnerina.

Sihtrühma I senisest suurem roll teabevahetuse koordineerijana omab erilist tähendust ja positiivset mõju siseturvalisusele Prüm II andmevahetuse täies mahus rakendumisel (plaanide kohaselt 2027. aastal), sest Prüm automaatse andmevahetuse raames saadud kokkulangevuste puhul toimub isikustatud andmete saamine ühtse kontaktpunkti kaudu. Arvestades, et Prüm II andmevahetuse raames hakkavad osapooled automaatselt vahetama kõiki siseriiklikes süütegude menetlemise eesmärgil loodud andmebaasides olevaid DNA, sõrmejälgede, sõiduki registreerimisandmete, näokujutiste ja politseiregistrite andmeid, tekib uurimisasutustel võimalus lahendada menetluses olevaid kriminaalasju oluliselt kiiremini ja tulemuslikumalt. Viimase eelduseks on aga automaatse andmete võrdluse raames saadud kokkulangevuse korral isikustatud andmete saamiseks teabetaotluse esitamine selle riigi ühtsele kontaktpunktile, kelle andmebaasis olevate andmetega kokkulangevus saadi. Arvestades, et kõigil uurimisasutustel ei ole seni olnud võimalik teabetaotluste esitamisega kokku puutuda, on ühtse kontaktpunkti rolli suurendamine soovitud eesmärkide saavutamiseks vajalik.

Järeldus mõju olulisuse kohta: muudatuse mõju sagedus ja ulatus sihtrühmale I on käesoleval ajal keskmised ning kaasneb positiivne mõju.

Sihtrühm II vahetab teavet ka teiste EL-i liikmesriikidega ka täna ning ehkki muudatuse tulemusena suureneb tõenäoliselt nimetatud teabevahetuse maht ning saab kohustuslikuks konkreetse teabevahetuskanali kasutamine, ei mõjuta see sihtrühma II tööd oluliselt, sest teabevahetuse korraldamise kohustus on sihtrühmal I (sh näiteks teabe tõlkimine). Eeltoodust tulenevalt on muudatuse mõju sagedus ja ulatus sihtrühmale II keskmine ning positiivne.

Mõju valdkond II: mõju riigiasutuste töökorraldusele

Mõju sihtrühm I: PPA uurimisasutusena, KAPO, MTA, Konkurentsiamet, Sõjaväepolitsei, Keskkonnaamet ning Justiitsministeeriumi vanglate osakond ja vangla

Sihtrühma moodustavad uurimisasutused, kes tegelevad kriminaalasjade kohtueelse menetlemisega. Muudatuse põhiline mõju tuleneb kohustusest vahetada SIENA kaudu teavet teiste EL-i liikmesriikide õiguskaitseasutuste ja Europoliga. Muudatuse tulemusena peavad uurimisasutused tagama võimekuse edastada, võtta vastu ja vastata ööpäev ringi teistelt EL-i liikmesriikidelt saabunud teabetaotlustele. Juba praegu kasutavad osad uurimisasutused SIENA-t teabevahetuseks igapäevaselt. Nendele uurimisasutustele, kes praegu SIENA-ga ühendatud ei ole rakendub SIENA kasutamise kohustus 2027. aasta 12. juunist.

Muudatus toob kõikidele uurimisasutustele kaasa täiendava ametnike koolitusvajaduse. Tuleb tagada, et ametnikud on teadlikud nii kohustusest kui võimalusest vahetada teavet ning täidavad õigesti seaduse nõudeid.

Kuna teabevahetuses tuleb osaleda ööpäev ringi, võib uurimisasutustel tekkida vajadus muudatusteks töökorralduses. Arvestades uurimisasutuste seniseid teabevahetuse mahte ja asjaolu, et ühtne kontaktpunkt töötab juba praegu ööpäev ringi, monitorib kõiki sissetulevaid teabetaotlusi, vastab eile ise või suunab vastamiseks pädevale uurimisasutusele, ei ole nõutavad muudatused uurimisasutuste töökorraldusele ulatuslikud. Kuna muutuvad teabevahetuse tähtsajad, seisneb töökorralduse muudatus peamiselt valveaja kehtestamises ametnikele, kes asutuse nimel ühtse kontaktpunktiga suhtlust peavad. Arvestades, et kohustus olla SIENA-ga otse ühendatud ka mobiilseadme vahendusel, tähendab tänaste võimaluste juures juurdepääsu politsei võrgus töötavale sülearvutile, ei tule uurimisasutusel luua eraldi ööpäev ringi töötavat üksust. Piisav on see, kui uurimisasutus on ööpäev ringi kättesaadav funktsionaalselt ehk võimeline reageerima kiirelt ühtse kontaktpunkti pöördumistele ja nendele vastama ettenähtud tähtaegade jooksul. Ühtne kontaktpunkt ja uurimisasutused peavad omavahel leppima kokku täpsema töökorralduse. Väiksema koosseisuga uurimisasutuste puhul võib ööpäev ringi toimiva teabevahetusevõimekuse tagamine seisneda selles, et uurimisasutuse määratud ametnik on enda valveajal ööpäeva ringi kättesaadav telefonitsi ning omab sel ajal mobiilseadme vahendusel juurdepääsu nii SIENA-le kui enda töös kasutatavatele andmebaasidele. Sellise korralduse puhul on võimalik teabetaotlusele vastata uurimisasutuse ametniku poolt valveajal ükskõik, millises asukohas. Valveaja ettenägemine võib põhjustada asutusele täiendavat kulu, ent kuna muudatuse sihtrühma moodustavad uurimisasutused, kes üldiselt peavad tagama operatiivse reageerimise ööpäev ringi, ei too see siiski kaasa suuri kulusi. Võimaliku kaasneva kuluga peab iga uurimisasutus arvestama oma eelarve planeerimisel alates 2025. aastast.

Mõju sihtrühm II: ühtne kontaktpunkt

Teabevahetuse mahu ja selles osalevate uurimisasutuste ringi suurenemisega tõuseb ühtse kontaktpunkti töökoormus, ent muudatuse mõju neile on valdavalt positiivne, sest edaspidi on ühtsel kontaktpunktil võimalik saada operatiivselt teavet kõikidelt uurimisasutustelt kindla kanali kaudu. Näiteks vahetab Sõjaväepolitsei regulaarselt teavet liitlaste sõjaväepolitsei üksustega, kes tavaliselt asuvad Eestis kohapeal, ent teave vastavatest rikkumistest ei jõua politseini või ei jõua seda õigel ajal, sest puudub muu platvorm teabevahetuseks kui füüsiline kohtumine osapoolte vahel. Kuna teabevahetuses osalemisega liituvad uurimisasutused peavad olema SIENA-ga otse ühendatud, saavad nad edaspidi sisestada SIENA-sse teavet ise. Sellest on huvitatud näiteks Keskkonnaamet, kelle teabevahetuse vajadus teiste EL-i liikmesriikidega on kasvutrendis ja jõudnud tasemeni, kus PPA koormus keskkonnakuritegusid puudutavate SIENA teadete vahendajana on jõudnud talumispiirini. Pea iganädalaselt vahetavad Keskkonnaameti ligikaudu 15 uurijat keskkonnakuritegudega seonduvat teavet teiste EL-i liikmesriikidega. Eelkõige vahetatakse teavet riikidevahelise jäätmeveo, ohustatud liikidega kaubitsemise ja (mere) reostusjuhtumite kohta. Praegu vahetatakse keskkonnakuritegusid puudutavat teavet PPA kaudu pelgalt seetõttu, et Keskkonnaametil puudub juurdepääs SIENA-le. Võimatus vahetada teavet SIENA kaudu iseseisvalt põhjustab halduskoormust ja ebamugavust nii Keskkonnaametile kui PPA-le.

Ühtse kontaktpunkti töökorraldusele omab positiivset mõju ka uurimisasutuste kohustus tagada suutlikkus teabetaotlustele vastata ööpäev ringi, sest see teeb võimalikuks lühikestes vastamistähtaegades püsimise. Konkreetse sidekanali ja kontakti olemasolu uurimisasutuses aitab ühtse kontaktpunkti ametnikke säästa aegkriitilises olukorras tarbetust ajakulust ning lisapingetest, mis tekivad teises asutuses taotlusele vastamiseks pädeva ametniku otsimisega. Muudatusega kaasnev negatiivne mõju ühtse kontaktpunkti töökorraldusele seisneb vajaduses tagada olemasoleva ressursiga teabevahetuses osalevate uurimisasutuste ametnike koolitamine. Kuna oluline osa uurimisasutustest ei kasuta SIENA-t praegu ning nende senine kokkupuude rahvusvahelise teabevahetuse ja ühtse kontaktpunktiga on pigem juhuslikku laadi ja harv, tuleb tagada nende koolitamine. Eeltoodu põhjustab keskmist negatiivset mõju ühtse kontaktpunkti töökorraldusele, kuna vastavasisuliseks koolitamiseks on praegu pädev vaid nende personal ning koolitused tuleb tagada olemasolevate ametnikega põhitöö kõrvalt. Mõju esinemise sagedus on väike, sest koolitusvajadus esineb seadusemuudatuste jõustumisel, misjärel on uurimisasutuste koolitatud ametnikud võimelised tulevikus lisanduvaid kolleege koolitama.

Järeldus mõju olulisuse kohta: muudatuse mõju sagedus ja ulatus sihtrühmale I on keskmine, kuid muudatusega ei kaasne olulist negatiivset mõju, vaid eeldatav mõju on positiivne. Muudatuse mõju sagedus ja ulatus sihtrühmale II on keskmine. Sihtrühmade I ja II käitumises kaasnevad küll muudatused, kuid nendega ei kaasne eeldatavalt kohanemiskursusi.

6.3. Mõju isikuandmete töötlemisele

Rootsi direktiiv seab reeglid ja protseduurid, mis võimaldavad tõhusat ja turvalist andmevahetust õiguskaitseasutuste vahel, säilitades samas isikuandmete kaitse kõrge taseme. Direktiivi eesmärk on parandada õiguskaitseasutuste koostööd ja teabevahetust, et tõhustada kuritegevuse ennetamist, uurimist ja avastamist. See hõlmab isikuandmete töötlemist, sealhulgas kogumist, säilitamist, kasutamist ja edastamist EL-i liikmesriikide õiguskaitseasutuste vahel.

PPA koostab kavandatavate muudatustega seoses andmekaitsealase mõjuhinnangu 2024. detsembriks. Selle koostamine on vajalik, et hinnata isikuandmete töötlemise ja vahetamise mõjusid, tuvastada võimalikud riskid andmesubjektide õigustele ja vabadustele ning määratleda meetmed nende riskide maandamiseks.

Andmetöötluste kirjeldus

- **Töödeldavad andmed:** isikuandmed, sealhulgas nimesid, sünniajad, aadressid, kontaktandmed, kriminaalmenetluste andmed, biomeetrilised andmed ja muud tundlikud andmed.
- **Andmete allikad:** uurimisasutused ja õiguskaitseasutused teistes EL-i liikmesriikides.
- **Andmetöötluste eesmärgid:** kuritegude ennetamine, uurimine, avastamine ja menetlemine.
- **Andmete säilitamine ja turvalisus:** andmeid säilitatakse ainult nii kaua, kui see on vajalik nende töötlemise eesmärgi saavutamiseks. Andmetele juurdepääs on piiratud ja kaitstud turvameetmetega.

Riskid

- **Privaatsus ja konfidentsiaalsus:** Võimalus, et tundlikud isikuandmed lekivad, neid töödeldakse lubatust suuremal määral, kasutatakse väärtalt või neid säilitatakse kauem, kui lubatud.
- **Andmete täpsus ja ajakohasus:** risk, et andmed ei ole täpsed ega ajakohased, mis võib viia vale otsuste tegemiseni õiguskaitseasutustes.
- **Andmesubjektide õiguste rikkumine:** oht, et andmesubjektide õigusi, nagu juurdepääsu- ja parandamisõigust, ei austata piisavalt.

Maandamismeetmed

- **Tehnilised meetmed:** krüpteerimine, anonüümimine, logimine ja turvalised kommunikatsioonikanalid.
- **Organisatsioonilised meetmed:** selged asutusesisesed reeglid ja protseduurid andmete töötlemiseks, juurdepääsupiirangud ja ametnike koolitamine andmekaitse teemal.
- **Õiguslikud meetmed:** kooskõla IKS-iga ja EL-i andmekaitseõigusaktidega, sealhulgas Euroopa Parlamendi ja nõukogu 27. aprilli 2016. aasta direktiiviga (EL) 2016/680, mis käsitleb füüsiliste isikute kaitset seoses pädevates asutustes isikuandmete töötlemisega süütegude tõkestamise, uurimise, avastamise ja nende eest vastutusele võtmise või kriminaalkaristuste täitmisele pööramise eesmärgil ning selliste andmete vaba liikumist ning millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu raamotsus 2008/977/JSK (edaspidi *õiguskaitse direktiiv*)⁷².
- **Järelevalve ja audit:** regulaarne järelevalve ja audit, et tagada andmekaitsemeetmete tõhusus ja vastavus õigusaktidele.

Rootsi direktiivist tekkiv kohustus tagada põhiõiguste kaitse isikuandmetöötluste kontekstis tuleneb juba praegu nii PS-ist, kehtivast EL-i õigusest kui ka Eestile siduvatest rahvusvahelistest inimõiguse instrumentidest. Teabevahetus mõjutab õigust isikuandmete kaitsele ning on tihedalt seotud õigusega era- ja perekonnaelu austamisele ning informatsioonilisele enesemääramisõigusele.

Kuna õiguskaitse direktiiviga on ette nähtud ja tagatud nõutaval tasemel isikuandmete kaitse EL-is, ei minda ka Rootsi direktiivis ning seda üle võtvas KrMS-i ja PPVS-i regulatsioonis õiguskaitse direktiivist kaugemale, vaid tagatakse täielik kooskõla õiguskaitse direktiiviga.

Teabevahetus peab toimuma ainult SIENA kaudu selleks, et tagada isikuandmete kaitse vastavalt EL-i õigusele. SIENA kasutamine sidekanalina suurendab isikuandmete töötlemise süsteemide turvalisust ja isikuandmete üldist kaitset võimaliku kuritarvitamise eest.

⁷² Vt. lähemalt [Euroopa Parlamendi ja nõukogu 27. aprilli 2016. aasta direktiiv \(EL\) 2016/680, mis käsitleb füüsiliste isikute kaitset seoses pädevates asutustes isikuandmete töötlemisega süütegude tõkestamise, uurimise, avastamise ja nende eest vastutusele võtmise või kriminaalkaristuste täitmisele pööramise eesmärgil ning selliste andmete vaba liikumist ning millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu raamotsus 2008/977/JSK](#)

Isikuandmete suuremas mahus töötlemisega suureneb paratamatult isikuandmetega seotud rikkumise risk. Näiteks andmelekke (konfidentsiaalsuse kadu), teenuste häirituse (käideldavuse kadu), andmete volitamata muutmise (tervikluse kadu) või väärkasutuse ja juurdepääsu kuritarvitamise asetleidmise tõenäosus. Võrreldes praegusega on need riskid tulevikus oluliselt paremini maandatud, sest isikuandmete töötlemine SIENA kaudu on oluliselt turvalisem kui alternatiivsete sidepidamisvahendite ja kanalite kaudu. Riskide maandamine on tagatud paremini kui seni, sest järelevalvet teostatakse nii siseriiklikul kui EL-i tasandil. Samuti on tehniliste meetmete abil võimalik tagada andmetele juurdepääs vaid selleks õigustatud isikutele tarkvaraga, mis logib iga tehtud päringu või kande ja selle teinud isiku andmed.

Ühtne kontaktpunkt kasutab teabevahetusega seotud andmete töötlemisel elektroonilist töövoosüsteemi. Isikuandmete kaitse aspektist on töövoosüsteem oluline element andmeturbe tagamisel. Selle kaudu on võimalik täpselt tuvastada, kes, millise kaasuse raames, milliseid andmeid töödelnud on, vältida andmete ning päringute dubleerimist ja põhjendamatute päringute tegemist. Töövoosüsteem vähendab oluliselt ka eksimusest või hooletusest tingitud isikuandmete põhjendamatult töötlemise riski, sest selles on andmete töötlejale selgelt näha, millised vajalikud toimingud on teabevahetusega seoses tehtud ning millised vajavad veel teostamist. Selgituseks tuleb märkida, et töövoosüsteem on vaid ühtse kontaktpunkti tööriist ja uurimisasutused sellele juurdepääsu ei oma. PPA vastutab töövoosüsteemi loomise või nõuetele vastavusse viimise ja õiguspärase kasutamise eest. PPA peab tagama, et töövoosüsteemi logimisreeglid vastavad IKS-i ja muudele andmekaitsealustele ning vajadusel tegema täiendavaid infotehnoloogilisi arendusi.

Kavandatavate muudatustega ühtlustatakse, arendatakse, konkretiseeritakse ja tõhustatakse õiguskaitseasutuste vahelise teabevahetuse korralduslikke ja menetluslikke aspekte, kaitses samal ajal paremini isikute põhiõigusi. Muudatused loovad suurema õigusselguse selles, millist teavet võib ja tuleb EL-i liikmesriikide õiguskaitseasutuste vahel vahetada, ning selles, kuidas selline teabevahetus peab toimuma. Eeltoodu vähendab praktikas ette tulevaid probleeme KrMS-i ja PPVS-i rakendamisel, sätestades selge ja detailse juhise teiste EL-i liikmesriikidega ja Europoliga teabe vahetamiseks. Samuti nähakse ette konkreetseid alused põhjendatud juhtudel teabevahetusest keeldumiseks.

7. Seaduse rakendamisega seotud riigi ja kohaliku omavalitsuse tegevused, eeldatavad kulud ja tulud

Nii ühtsele kontaktpunktile (PPA) kui uurimisasutustele lisanduvad eelnõu rakendamisega teatud kulud ja täiendav halduskoormus, samuti kaasnevad eelnõukohaste muudatuste rakendamisel kulud seoses koolitusvajadusega ning IT-süsteemide arendamisega.

7.1. Ühtne kontaktpunkt

Praegu töötleb ühtne kontaktpunkt erinevates kanalites (SIS, Interpoli-i 24/7 ja SIENA) kokku umbes 130 000–150 000 teabeühikut aastas (koos kolmandate riikidega üle 200 000). Eelnimetatud töötlus hõlmab näiteks teabetaotlusi ja operatiivinfo sisestusi infosüsteemidesse. Juba praegune statistika näitab teabevahetuse mahu kasvu. Eelnõuga kavandatavad muudatused, eeskätt kohustus vahetada veel rohkem teavet, ning teabevahetuse tähtaegade lühenemine, suurendavad teabevahetuse mahtu veelgi.

Käesoleva eelnõuga kavandatavate muudatustega suureneb ühtse kontaktpunkti koordineeriv roll nii organisatsioonisiselt kui väljaspoole. Esiteks seetõttu, et teatav teabevahetus muutub kohustuslikuks. Samuti seetõttu, et senine teabevahetuse tähtaja üldreegel lüheneb poole võrra

ehk seniselt 14 päevalt seitsmele. Lisaks tuleb välja töötada ja ajakohasena hoida tööprotsessid, mis toetavad teabevahetust mitmete uurimisasutustega, kellega senine kogemus teabevahetuses on olnud kasin või puudunud.

Tagamaks rahvusvahelist teabevahetust nõutaval tasemel, sh olemasolevate ametnike puhkuste, töö- ja puhkeaja tagamine, tööalaste teadmiste ja oskuste arendamiseks vajalikel koolitustel osalemine, töotervishoiuga seotud aja võimaldamine, on PPA hinnangul vaja ühtset kontaktpunkti täiendada seitsme ametnikuga. Täiendavate ametikohtade loomine lisab igasse vahetusse ühe ametniku, tagab rahvusvahelisele teabevahetusele esitatud nõuete täitmise, sealhulgas tähtaegadest kinnipidamise, ning vahetatava teabe ja süsteemidesse kantavate andmete kvaliteedi. Kuna suurim koormus langeb vahetustega töötavatele ja kogu töövoogu haldavatele operatiivinfo halduritele, on vajalik igasse vahetusse ühe täiendava ametniku lisamine ehk kokku on vaja PPA-sse juurde viis operatiivinfo halduri ametikohta. Arvestades Rootsi direktiivi rakendamisega kaasnevaid täiendavaid kvaliteedinõudeid on vajalik ka ühe rakenduseksperdi ametikoha loomine, kelle ülesandeks on teiste ametnike toetamine andmekvaliteedi küsimustes ning töövoogu sujuvuse ning tähtaegade järgimise korraldamine. See on vajalik kuna SIENA kasutajaid on väljaspool ühtset kontaktpunkti ligikaudu 50, ning tegemist ametnikuga, kes oma menetlustes teevad vajadusel iseseisvalt teabetaotlusi välisriikidesse, ent ei tee selliseid teabetaotlusi enda põhitööna. Samuti on hiljemalt kolm aastat peale Rootsi direktiivi ülevõtmist vaja vähemalt ühte eraldi ametikohta selleks, et hinnata kõiki toimunud teabevahetusi ehk vaadata neid üle eesmärgiga otsustada isikuandmete edasise säilitamise põhjendatuse üle.

Täiendavate ametikohtade loomiseks vajab PPA 2025. aastal 500 000 eurot ja alates 2026. aastast 481 000 eurot aastas. Siseministeeriumi valitsemisala eelarves puuduvad vahendid täiendavateks kuludeks ning vajalike ametikohtade loomiseks on vaja tagada PPA-le lisarahastus riigieelarvest.

7.2. IT-arendused

Eelnõuga nähakse ette, et teabevahetuse tõhusaks korraldamiseks peab ühtsel kontaktpunktil olema elektrooniline töövoosüsteem. PPA olemasolev töövoosüsteemi rakendus on kasutusel 2013. aastast ning Siseministeeriumi infotehnoloogia- ja arenduskeskuse (edaspidi *SMIT*) hinnangul on tegemist amortiseerunud tarkvaraga. Olemasolev töövoosüsteem on vastuvõtlik erinevatele turvanõrkustele (sh andmelekked) ning ei ole seetõttu vastavuses esitatud turvanõuetele (ISKE K3T2S2). Samuti ei ole võimalik arendada uusi vajalikke funktsionaalsusi ehk tagada teabevahetust erinevate EL-i IT-süsteemide ja riiklike süsteemide vahel. Erinevate hindamiste tulemusel (Schengeni hindamised, andmekaitseaudit) on Eestile tehtud korduvad ettekirjutused rahvusvahelise teabevahetuse töövoogu automatiseerimiseks ja liidestamiseks teiste infosüsteemidega, sh SIENA-ga.

PPA olemasolev elektrooniline töövoosüsteem ei sisalda võimalust automaatselt integreerida teabevooge, mis on seotud teiste EL-i liikmesriikide poolt vastu võetud või neile saadetud sissetulevate ja väljaminevate teabetaotlustega. Lisaks ei võimalda töövoosüsteem automaatselt salvestada asjakohast suhtlust või teabevahetust ühtse kontaktpunkti ja uurimisasutuste vahel. Interpoli ülemaailmne politsei sidekanal I-24/7 ei ole täielikult integreeritud elektroonilisse töövoosüsteemi ja seda hallatakse sõnumite käsitsi registreerimise kaudu ühtse kontaktpunkti töövoosüsteemis, samas kui SIENA ei ole sellesse integreeritud. Selline eraldamine võib viivitada või isegi takistada erinevate rahvusvaheliste kanalite kaudu toimunud teabevahetuse seoste tuvastamist. Lisaks ei ole tõhus teabehaldus võimalik, kuna äriprotsesse ei saa automatiseerida ja lõppkasutajad peavad täiendavalt käsitsi salvestama teavet, mis võib kahjustada analüüsi ja piiriülese teabevahetuse tõhusust ja tulemuslikkust. Töövoosüsteem ei

paku praegu peaaegu mingit automatiseerimist, kuna see ei hõlma võimalust otsida ja salvestada saadaolevat teavet asjakohastes riiklikes, EL-i ja rahvusvahelistes andmebaasides, ning see ei ole ühendatud kõigi asjakohaste õiguskaitsealase koostöö kanalitega, nagu SIENA ja Interpoli ülemaailmne politsei sidekanal I-24/7.

Arvestades eeltoodut peab PPA eelnõuga kavandatavate muudatuste rakendamiseks kas uuendama olemasolevat töövoosüsteemi või looma täiesti uue süsteemi.

PPA ja SMIT on hinnanud, et olemasoleva elektroonilise töövoosüsteemi (vana platvorm) mittetoimimine võib tuua kaasa andmekaitsealaste rikkumise, näiteks andmete säilitamisel, ning platvorm on vastuvõtlik erinevatele turvanõrkustele. Samuti võib vanal platvormil töövoosüsteemi mittetoimimine tuua kaasa täiendava töövoogu rakendamise, mis on rahvusvahelisest kokkuleppes erinev ja koormab nii siseriiklikke kui ka rahvusvaheliste välispartnerite ressursse.

Tulenevalt eeltoodust on PPA ja SMIT hinnanud vajalikuks töövoosüsteemi uuele platvormile viimise. Sellega seoses kaasneb PPA-le kulu ligikaudu 500 000 eurot. Siseministeeriumi valitsemisala eelarves puuduvad vahendid täiendavateks kuludeks ning vajalike IT-arenduste tegemiseks on vaja tagada PPA-le lisarahastus riigieelarvest.

7.3. Koolituskulud

Arvestades üha suurenevat vajadust piiriülese õiguskaitsealase koostöö järele, sealhulgas sellega seonduvat tundliku teabe käsitlemist, on oluline, et ühtse kontaktpunkti ja uurimisasutuse töötajatel oleksid KrMS-i ja PPVS-i kohaste ülesannete õiguspäraseks, tõhusaks ja tulemuslikuks täitmiseks vajalikud teadmised ja oskused. Selleks tuleb nii ühtse kontaktpunkti töötajatele kui uurimisasutuste ametnikele pakkuda asjakohaseid ja korrapäraseid koolitusi, mis vastavad nende ametialastele vajadustele ja konkreetsele taustale ning hõlbustavad kehtestatavate normide täitmiseks vajalikke kontakte teiste EL-i liikmesriikide ühtsete kontaktpunktide ja pädevate õiguskaitseasutustega. Koolitused peaksid olema suunatud eelkõige andmetöötlusvahendite ja IT-süsteemide nõuetekohasele kasutamisele. Samuti on vajalik täiendada ametnike teadmisi EL-i ja liikmesriikide justiits- ja siseküsimuste valdkonna õigusraamistike osas, keskendudes eelkõige isikuandmete kaitsele, õiguskaitsealasele koostööle ja konfidentsiaalse teabe käitlemisele. Kindlasti on oluline parandada rahvusvahelises koostöös osalevate ametnike inglise keele oskust, et aidata ületada keelebarjääre.

Ametnike koolitamiseks on võimalik kasutada ka Euroopa Liidu Õiguskaitsekoolituse Ameti⁷³ (edaspidi *CEPOL*) pakutavaid koolitusi ja asjakohaseid vahendeid. Uurimisasutused ja ühtne kontaktpunkt võiksid kaaluda võimalust, et nende töötajad saaksid veeta ühe nädala Europoli tööga tutvudes. Samuti tuleks võimalusel kasutada muid asjakohaseid pakke, mida on tehtud EL-i eelarvest rahastatavate programmide ja projektide, näiteks CEPOL-i vahetusprogrammi raames.

Eelnõu rakendamisega seonduvad koolituskulud näeb iga uurimisasutus ja ühtne kontaktpunkt ette oma eelarves.

8. Rakendusaktid

⁷³ <https://www.cepol.europa.eu/et>

Seaduse rakendamiseks ei ole vaja kehtestada uusi ega muuta olemasolevaid rakendusakte. Kehtetuks muutuvad:

- siseministri 10. juuni 2015. aasta määruse nr 32 „[Euroopa Liidu liikmesriigile teabe ja jälitustoiminguga kogutud teabe edastamise vorm](#)“ redaktsioon avaldamismärkega RT I, 12.06.2015, 3;
- siseministri 22. detsembri 2014. aasta määruse nr 58 „[Euroopa Liidu liikmesriigilt teabe ja jälitustoiminguga kogutud teabe taotlemise vorm](#)“ redaktsioon avaldamismärkega RT I, 29.12.2014, 51.

9. Seaduse jõustumine

Seaduseelnõu on kavandatud jõustuma 12. detsembril 2024. aastal tulenevalt Rootsi direktiivi ülevõtmise tähtajast.

10. Eelnõu kooskõlastamine

Eelnõu esitatakse kooskõlastamiseks eelnõude infosüsteemi (EIS) kaudu Justiitsministeeriumile, Kaitseministeeriumile, Kliimaministeeriumile, Rahandusministeeriumile ning arvamuse avaldamiseks Andmekaitse Inspeksioonile, KAPO-le, maa- ja ringkonnakohtutele, PPA-le, Riigiprokuratuurile, Sisekaitseakadeemiale ja SMIT-ile.